

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

KORUNOVACE JOSEFA I. ŘÍMSKÝM KRÁLEM
V AUGŠPURKU 26. LEDNA 1690

Vedoucí práce: PhDr. Rostislav Smíšek, Ph.D.

Autor práce: Bc. Nikola Michňová
Studijní obor: Historie navazující
Ročník: druhý

2013

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci na téma *Korunovace Josefa I. římským králem v Augšpurku 26. ledna 1690* jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 20. července 2013

Na tomto místě bych chtěla upřímně poděkovat PhDr. Rostislavu Smíškovi, Ph.D., za odborné vedení předkládané diplomové práce. Ráda bych poděkovala za cenné rady, užitečné připomínky a poskytované konzultace, které mi umožnily toto pojednání vypracovat. Moje poděkování patří dále mé rodině za jejich velkou podporu po celou dobu mého studia. Zvláště pak děkuji Bc. Renatě Michňové za trpělivost při čtení a pomoc za gramatickou stránku předkládané práce.

Anotace

Předkládaná diplomová práce se věnuje volbě a korunovaci arciknížete Josefa římským králem, které se uskutečnily v lednu 1690 v Augšpurku. Zaměřuje se na rekonstrukci průběhu jednotlivých rituálních kroků korunovačních slavností, které měly přesně daná ceremoniální pravidla. Předmětem zájmu je interpretace bohatého symbolického poselství všech částí performancí, kterým se autorka věnuje tak, jak chronologicky následovaly za sebou. Šlo o slavnostní vjezd císařské rodiny do Augšpurku, příjezdy jednotlivých kurfiřtů Římsko-německé říše do města, předvolební jednání, samotnou volbu nového římského krále a následnou korunovaci zvoleného arciknížete Josefa. Stranou pozornosti nezůstávají ani okázalé slavnosti a velkolepá korunovační hostina, jež se konaly po korunovaci mladého Habsburka římským králem. Součástí performancí také bylo předání vzácných darů císaři, jeho manželce i synovi. Příslušníci vládnoucí dynastie přijali od představitelů augšpurského magistrátu a zástupců stavů Římsko-německé říše drahocenné předměty, jejichž alegorická výzdoba nesla bohatou symboliku. Přítomná práce se proto pokouší odhalit jednotlivé symbolické prvky výzdoby, kterou tvořily zejména motivy z antické mytologie a výjevy z křesťanské věrouky. Ty oslavovaly obdarované a zrcadlily ideální ctnosti, jimiž měl panovník z habsburského rodu oplývat.

Annotation

The presented diploma thesis deals with the election and coronation of archduke Joseph to become the king of Rome that took place in January 1690 in Augsburg. It focuses on a reconstruction of the individual ritual steps of coronation ceremonies that had fixed ceremonial rules. It aims to interpret the rich symbolic message of all performance parts that the author describes chronologically as they followed one another. They included the ceremonial entrance of the imperial family into Augsburg, the arrival of the individual electors of the Roman-German Empire into the city, the pre-election negotiations, the election of the new king of Rome as such and the coronation of the elected archduke Joseph that followed. Attention was also paid to the sumptuous celebrations and the spectacular coronation feast that took place after the young Habsburg was enthroned. Presenting precious gifts to the emperor, his wife and son was also part of the performances. Members of the reigning dynasty accepted priceless objects from the representatives of the municipality of Augsburg and of the Estates of the Roman-German Empire, the allegoric decoration of which bore rich symbolism. The thesis therefore attempts to uncover the individual symbolic elements of the decoration constituted mostly by motives from ancient mythology and scenes from Christian catechism. They celebrated the recipients of the gifts and mirrored ideal virtues that a ruler from the House of Habsburg should possess.

Obsah

I.	Úvod.....	1
	I.1 Metodologické uchopení badatelského tématu.....	2
	I.2 Korunovace říšských panovníků jako badatelské téma.....	7
	I.3 Pramenná základna.....	12
II.	Cesta arciknížete Josefa za říšskou korunou.....	15
	II.1 Život mladého Habsburka do přijetí říšské koruny.....	18
	II.2 Příjezd císařské rodiny do Augšpurku v létě 1689.....	20
	II.3 Dary císařské rodině	29
III.	Volba arciknížete Josefa římským králem.....	36
	III.1 Slavnostní vjezdy kurfiřtů Římsko-německé říše do Augšpurku.....	37
	III.2 Předvolební jednání kurfiřtského kolegia.....	43
	III.3 Volební den 24. ledna 1690.....	48
IV.	Korunovace Josefa I. římským králem.....	59
	IV.1 Korunovační den.....	61
V.	Performance spjaté s augšpurskou korunovací.....	75
	V.1 Korunovační mince Josefa I. a jejich symbolické poselství.....	78
	V.2 Korunovační hostina jako prostředek symbolické korunovace.....	81
	V.3 Slavnostní odjezd císařské rodiny z Augšpurku.....	85
VI.	Závěr.....	90
VII.	Seznam použitých pramenů a literatury.....	94
	VII.1 Archivní prameny.....	94
	VII.2 Vydané prameny a staré tisky.....	94
	VII.3 Literatura.....	95
VIII.	Přílohy.....	106
	VIII.1 Tabulky.....	107
	VIII.2 Obrazové přílohy.....	116

I. Úvod

Korunovace římským králem symbolizovaly v myšlení raně novověkého člověka nejvýznamnější událost země, na níž se vzpomínalo po celé generace.¹ Titul císaře Římsko-německé říše původně získával korunovaný král, jakmile absolvoval římskou jízdu. V bazilice svatého Petra v Římě mu papež vložil na hlavu císařský diadém a z krále učinil císaře. Povinnost panovníků cestovat do města nad Tiberou skončila v roce 1508, kdy Julius II. (1443-1513) díky rostoucímu vlivu říšských stavů prohlásil Maxmiliána I. (1459-1519) v Tridentu voleným římsko-německým císařem. Poté již budoucí vladař Římsko-německé říše nemusel podnikat římskou jízdu, ale faktickým císařem se stával až po smrti svého předchůdce.² Tak tomu bylo i v případě arciknížete Josefa (1678-1711), jehož korunovace římským králem proběhla ještě za života jeho otce Leopolda I. (1640-1705). Dosažení císařského titulu představovalo nejvyšší světskou poctu, jaké mohl panovník dosáhnout. Jeho držitel zaujal postavení na pomyslném vrcholu společenské pyramidy předmoderní doby. V myšlení současníků se stal nejmocnější světskou osobou v pozemské hierarchii.³

Korunovace habsburských panovníků byly nejen obřadem, který uváděl vládce k moci symbolickým posazením koruny na hlavu, ale také velkolepou podívanou s okázalými doprovodnými festiviti.⁴ Šlo o veřejné ceremonie, jež nabízely široký prostor pro reprezentaci panovnického majestátu.⁵ V 17. století se staly korunovace barokním divadlem, které sloužilo jako účinný nástroj reprezentace vladaře. Nedílnou součástí jeho propagace tvořilo vydávání letáků, bohatě ilustrovaných popisů

¹ Jan BONĚK - Tomáš BONĚK, *České korunovační klenoty. Neznámá historie, skrytá poselství, zapomenuté symboly*, Praha 2006, s. 42-43.

² Jiří HRBEK, *Rituál jazyka - jazyk rituálu. Příspěvek k politické komunikaci raného novověku na příkladu českých barokních korunovací*, *Folia Historica Bohemica* 22, 2006, s. 211-250, zde s. 236.

³ Karl VOCELKA - Lynne HELLER, *Život Habsburků. Kultura a mentalita jednoho rodu*, Praha 2012, s. 182.

⁴ Obecně k výzkumu slavností Karl VOCELKA - Lynne HELLER, *Soukromý svět Habsburků. Život a všední dny jednoho rodu*, Praha 2011, s. 13-184. V českém prostředí se charakterem a významem festivit zabývali Josef VÁLKA - Miroslav ŠTĚDRŮ, *Svátky a slavnosti v dějinách kultury*, *Opus musicum* 17, 1985, s. 289-297; Josef MACEK, *Slavnosti a zábavy v jagellonském věku*, *Opus musicum* 19, 1987, s. 257-272; Jaroslav PÁNEK, *Aristokratické slavnosti české renesance*, *Opus musicum* 19, 1987, s. 289-297; TÝŽ, „*Phasma Dionysiacum*“ a manýristické slavnosti na Pražském hradě roku 1617 (*Jejich dobový a typologický rámeček*), *Folia historica bohemica* 17, 1994, s. 117-131; Josef VÁLKA, *Barokní slavnosti*, in: Zdeněk Hojda (ed.), *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 53-63; Jiří PEŠEK, (ed.), *Pražské slavnosti a velké výstavy. Sborník příspěvků z konferencí Archivu hl. m. Prahy 1989 a 1991*, Praha 1995 (= *Documenta pragensia* 12); TÝŽ, *Slavnost jako téma dějepisného zkoumání*, *Documenta Pragensia* 12, 1995, s. 7-27; Václav BŮŽEK - Pavel KRÁL (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech v raném novověku*, České Budějovice 2000 (= *Opera historica* 8).

⁵ Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010, s. 181-182.

korunovace, ražba a rozhazování korunovačních mincí či vytváření oslavných uměleckých děl.⁶ Důraz se kladl také na okázalost korunovačních slavností, kterou umocňovaly šaty z drahocenných látek, promyšlené barevné sladění oděvů, zdobené kočáry a postroje koní, všudypřítomné zlato a stříbro, velkolepá výzdoba korunovačního města, znaky a prapory habsburského rodu i jednotlivých stavů a příslušníků Říšsko-německé říše. Prostřednictvím korunovačních slavností si panovník získával urozené i neurozené účastníky korunovace pro své náboženské, politické, hospodářské i umělecké cíle a vzbuzoval v nich loajalitu k vlastní osobě i celému habsburskému rodu.⁷ Vedle reprezentativní a legitimizační funkce, jež přijetím říšské koruny potvrzovala nového panovníka, představovaly korunovace také významnou událost církevního rázu. Byl to právě církevní hodnostář - mohučský arcibiskup Anselm z Ingelheimu, který vložil panovníkovi na hlavu říšskou korunu a pomazal krále olejem křížmo.⁸ Úzké sepětí vladaře s církevní mocí symbolizovalo v očích přihlížejících, že se stal králem z „boží milosti“ a byl obdařen nadpřirozenou mocí.⁹

V předkládané práci se autorka pokusí na základě teoretických východisek historické antropologie a symbolické komunikace o pohled na korunovací arciknížete Josefa římským králem, která se uskutečnila v lednu 1690 v říšském městě Augšpurku. Cílem pojednání je zrekonstruovat průběh jednotlivých rituálních kroků korunovačních slavností, jež měly přesně daná ceremoniální pravidla. Předmětem zájmu bude interpretace bohatého symbolického poselství všech částí performancí, kterým se autorka bude věnovat tak, jak chronologicky následovaly za sebou.

I.1 Metodologické uchopení badatelského tématu

K tématu raně novověkých korunovacích habsburských panovníků lze z koncepčního hlediska přistupovat z různých úhlů pohledu. Jiří Hrbek ve své práci o českých barokních korunovacích vymezil tři základní způsoby, jak je možné nahlížet na zmiňované performance. První zdůrazňuje právní rozměr korunovačního aktu, při

⁶ Srov. J. HRBEK, *Politický rozměr českých barokních korunovacích*, in: Karel Malý (ed.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618 - 1918*, Praha 2006, s. 192-214, zde s. 199.

⁷ TÝŽ, *České barokní korunovace*, Praha 2010 s. 33.

⁸ Emil NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby habsburské monarchie v letech 1526 - 1918 I. díl. Korunovační klenoty, obřady a ražby. Soupis korunovačních ražeb Ferdinand I. - Fridrich Falcký 1526 - 1620*, Štítý 1991, s. 37.

⁹ K imaginativní moci panovníka a jeho sebe prezentaci Mark BLOCH, *Králové divotvůrci. Studie o nadpřirozenosti přisuzované královské moci, zejména ve Francii a Anglii*, Praha 2004.

kterém nový panovník získával právo vládnout nad určitým politickým územím. Druhý úhel pohledu se soustředí na náboženskou rovinu korunovace. Třetí pojímá korunovaci jako okázalou slavnost, jež působila na jednotlivé smysly přítomných diváků.¹⁰ Všechny tři zmiňované přístupy spolu vzájemně souvisejí, překrývají se a v konečném důsledku tvoří celek. Nicméně každý badatel či badatelka doposud upírali pozornost většinou jen k jednomu z těchto úhlů pohledu. Mnozí z nich se zabývali zejména politickým a právním rozměrem korunovačních ceremoniálů.¹¹ Nejprve k tématu přistupovali z hlediska klasicky pojímaných politických dějin. Vznikaly tak rozsáhlé práce, v nichž se historici a historičky omezovaly výhradně na analýzu politického pozadí konkrétní korunovace, případně přidali popis průběhu jednotlivých performancí. V těchto dílech však chyběla jakákoliv hlubší interpretace jednotlivých rituálních kroků korunovačních slavností. Současně docházelo k jakémusi odosobňování těchto významných dějinných událostí na úkor velkých dějinných procesů.

Změna úhlu pohledu na královské i císařské korunovace nastala až na sklonku sedmdesátých a počátku osmdesátých let 20. století. V této době jako reakce na spíše popisné práce 19. věku vznikla historická antropologie. Jde o jeden z moderních teoretických přístupů současného historického bádání, který vyrůstá z německých sociálních dějin, etnologie, etnografie i z dějin mentalit prosazovaných francouzskou školou Annales.¹² Do středu svého zájmu klade konkrétního člověka, na něhož nahlíží

¹⁰ J. HRBEK, *Politický rozměr českých barokních korunovací*, s. 192.

¹¹ Ke konkrétním autorům a dílům podrobněji níže kapitola *Korunovace říšských panovníků jako badatelské téma*

¹² K teoretickým východiskům historické antropologie podrobněji Michael MITTERAUER - Gerd DRESSEL, *Historische Anthropologie. Ein Einführung*, Wien 1996; Gerd DRESSEL, *Wissenschaftspraxis - Biographien - Generationen. Ein paar Facetten einer Reflexiven Historischen Anthropologie*, in: Václav Bůžek - Dana Štefanová (edd.), *Menchen - Handlungen - Strukturen. Historisch-anthropologische Zugangsweisen in den Geschichtswissenschaften*, České Budějovice 2001 (= *Opera historica* 9), s. 27-69; Paolo VIAZZO, *Mapping the territory of historical anthropology*, in: tamtéž, s. 7-25; Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002; Georg G. IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století. Od vědecké objektivitě k postmoderní výzvě*, Praha 2002, s. 51-90. V českém prostředí k tomu teoreticky Jan HORSKÝ, *Historická antropologie*, *Historická demografie* 17, 1993, s. 241-270; Alena ŠIMŮNKOVÁ, *Ke vztahu historiografie a antropologie: perspektivy aplikování antropologických přístupů na historický výzkum*, *Český lid* 82, 1995, s. 99-111; Milan HLINOMAZ, *Historická antropologie jako pomocná věda historická. Poznámky k historické antropologii*, in: *Pomocné vědy historické a jejich místo mezi historickými obory*, Praha 1996, s. 155-157; Lucette VALENSIOVÁ - Nathan WACHTEL, *Historická antropologie*, *Český lid* 85, 1998, s. 193-207; Václav SOUKUP, *Přehled antropologických teorií kultury*, Praha 2000; Zdeněk R. NEŠPOR - Jan HORSKÝ, *Historická antropologie? Metodické problémy a paradoxy na pomezí dějepisectví, sociologie a sociální antropologie*, *Kuděj* 6, 2004, č. 1, s. 61-81; Zdeněk R. NEŠPOR, *Dvojí život historické antropologie. Interdisciplinární (ne)porozumění mezi historiiky, sociology a sociálními antropology*, *Dějiny - teorie - kritika* 2, č. 1, 2005, s. 87-104; Martin NODL, *Mikrohistorie a historická antropologie*, *Dějiny - teorie - kritika* 1, č. 2, 2004, s. 237-252; Martin NODL - Daniela TINKOVÁ (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007; Lucie STORCHOVÁ, *Conditio humana - konstanta (č)ji historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretická reflexe v současné historiografii*, Praha 2007.

jako na hlavního aktéra konkrétních dějinných událostí. Snaží se uchopit život tohoto jedince v celé jeho šíři, tedy jeho soukromý i veřejný svět. Současně klade důraz na uplatňování poznatků z dalších vědních oborů a prosazuje transdisciplinární přístup k danému badatelskému tématu.¹³ Využívá písemné, ikonografické i hmotné prameny, na něž pohlíží z odlišného úhlu pohledu než klasické politické dějiny. Historici a historičky se snaží číst „mezi řádky,“ což jim umožňuje odhalit myšlenkový svět a pocity konkrétního jedince, jež z pramenů přímo nevyplývají.¹⁴

Jedním z moderních metodologických přístupů k dějinám, který vychází z historicko-antropologické perspektivy, je koncept symbolické komunikace. Vypracovali jej na sklonku devadesátých let 20. století Gerd Althoff a Barbara Stollberg-Rilingerová z univerzity v Münsteru.¹⁵ Ve svých pracích se inspirovali díly kulturních antropologů Clifforda Geertze,¹⁶ Victora Turnera¹⁷ a Clauda Léviho-Strausse,¹⁸ jež vyzdvihovali moc symbolů uplatňujících se v určitých rituálech praktikovaných ve zkoumané společnosti či kultuře. Další teoretická východiska našli v sociologii a fenomenologii.¹⁹ Barbara Stollberg-Rilingerová a Gerd Althoff kladli důraz na význam symbolů, gest a rituálů, kterými byla raně novověká společnost naplněna a dokázala jim porozumět. Mohly tím být slova, způsoby chování, obrazy, alegorická výzdoba hmotných předmětů či sledy událostí, jež sloužily jako komunikace mezi aktéry v rámci společenských struktur. Pojem komunikace chápali jako přenášení informací mezi dvěma či více stranami a současně podotýkali, že jí mohly porozumět i nezúčastněné strany.²⁰ Historici a historičky se proto snaží toto symbolické sdělení

¹³ R. van DÜLMEN, *Historická antropologie*, s. 11-12.

¹⁴ TAMTÉŽ, s. 79.

¹⁵ Barbara STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe, Thesen, Forschungsperspektiven*, Zeitschrift für historische Forschung 31, 2004, s. 489-527; TÁŽ, *Des Kaisers alte Kleider. Verfassungsgeschichte und Symbolsprache des Alten Reiches*, München 2008; Barbara STOLLBERG-RILINGER - Thomas WEIßBRICH (edd.), *Die Bildlichkeit symbolischer Akte. Symbolische Kommunikation und gesellschaftliche Wertesysteme*, Münster 2009.

¹⁶ Tento americký kulturní antropolog, sociolog a historik prováděl terénní výzkumy v indonéské oblasti. Známé jsou především jeho výzkumy kultur na Bali a Jávě. Při studiu rituálů těchto společností a významu symbolů v nich uplatňovaných využívá tzv. „zhuštěného popisu“, jehož teoretická východiska nastínil v díle Clifford GEERTZ, *Interpretace kultur. Vybrané eseje*, Praha 2000.

¹⁷ Tento britský kulturní antropolog se zabýval studiem symbolů a rituálů kmene Ndembu v Zambii. Zaměřoval se především na výzkum přechodových rituálů a jejich jednotlivých částí, které teoreticky vymezil Arnold van GENNEP, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1997.

¹⁸ Francouzský antropolog a filosof Claude Lévi-Strauss upřel svůj zájem ke studiu sociálních struktur v určitých kulturách přírodních národů v dílech Claude LÉVI-STRAUSS, *Myšlení přírodních národů*, Liberec 1996; TÝŽ, *Rasa a dějiny*, Brno 1999; TÝŽ, *Totemismus dnes*, Praha 2001.

¹⁹ Značný vliv na utváření konceptu symbolické komunikace měly zejména teorie francouzského sociologa Émila Durkheima, německého sociologa a ekonoma Maxe Webera či novokantovského filosofa Ernsta Cassirera. B. STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation*, s. 490-491.

²⁰ TAMTÉŽ, s. 500.

dešifrovat a pomocí něho pochopit kontext a význam raně novověkých slavností a rituálů, odhalit myšlenkový svět a hodnotový žebříček člověka předmoderní společnosti.²¹

V rámci teoretického ukotvení předkládané diplomové práce je pro následující výklad třeba definovat pojmy rituál a ceremoniál. Rituál obecně představoval opakovanou formu lidského chování podle předem daného scénáře, v němž měl každý účastník přesně stanovenou roli.²² Provedení rituálu symbolicky legitimizovalo platnost norem ve společnosti.²³ Rituál vycházel z minulosti, zdůrazňoval přítomnost a zavazoval jeho aktéry do budoucnosti. V raně novověké společnosti měl samotný rituál symbolickou hodnotu a pro člověka předmoderní doby mimořádný význam.²⁴ Americký historik Edward Muir ve svém díle *Ritual in Early Modern Europe* vymezil dva typy rituálů - církevní a světské. Zatímco církevní rituál odkazoval na úzké spojení panovníka s Bohem, světské rituály zajišťovaly řád ve společnosti.²⁵ Při korunovaci arciknížete Josefa římským králem i při dalších veřejných slavnostech s ní spojených se uplatnily oba zmiňované druhy rituálů. Proto jim bude v předkládaném pojednání věnována značná pozornost. Další typ rituálů, jenž byl patrný při korunovacích

²¹ Koncept symbolické komunikace uplatnila ve svých dílech již řada historiků a historiček, a to zejména při zkoumání slavností a veřejných panovnických ceremoniálů. K tomu výběrově Maria GOLOUBEVA, *The Glorification of Emperor Leopold I. in Image, Spectacle and Text*, Mainz 2000; Jutta SCHUMANN, *Die andere Sonne. Kaiserbild und Medienstrategien im Zeitalter Leopolds I.*, Berlín 2003; Harriet RUDOLPH, *Das Reich als Ereignis. Formen und Funktionen der Herrschaftsinszenierung bei Kaisereinzügen (1558-1618)*, Köln-Weimar-Wien 2011; K. VOCELKA - L. HELLER, *Život Habsburků; TITÍŽ, Soukromý svět Habsburků. Život a všední dny jednoho rodu*, Praha 2011. V posledních letech se tento metodologický přístup snaží uplatnit také představitelé současné česká historiografie. K tomu výběrově: Václav BŮZEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006 (= Monographia historica 7); TÝŽ, *Zrcadlo ctností, bohů a rozkoší. Sebe prezentace Ferdinanda Tyrolského v rytířských kratochvích*, Studia Rudolphina. Bulletin Centra pro výzkum umění a kultury doby Rudolfa II. 6, 2006, s. 45-58; J. HRBEK, *České barokní korunovace*; Štěpán VÁCHA, „*Mutatio vestis*” v korunovačním ceremoniálu českých králů z rodu Habsburků v 16. až 18. století, *Folia historica bohemica* 22, 2006, s. 251-266; Zdeněk VYBÍRAL, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005 (= Monographia historica 6).

²² Studium rituálů patří již k dlouholetému zájmu kulturních antropologů, kteří se prostřednictvím zkoumání jednotlivých rituálů snaží pochopit sociální struktury, procesy a fungování určité společnosti. Výběrově Claude LÉVI-STRAUSS, *Cesta masek*, Liberec 1996; TÝŽ, *Myšlení přírodních národů*; Victor W. TURNER, *Průběh rituálu*, Brno 2004; Bronislaw MALINOWSKI, *Sex a represe v divošské společnosti*, Praha 2007.

²³ Marie BLÁHOVÁ, *Královský majestát Karla IV.*, in: Lenka Bobková - Mlada Holá (edd.), *Lesk královského majestátu ve středověku*. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSC., k nedožitým 85. narozeninám, Praha-Litomyšl 2005, s. 15-24, zde s. 15.

²⁴ Termín rituál příhodně definují Barbara STOLLBERG-RILINGER - Matthias PUHLE - Jutta GÖTZMANN - Gerd ALTHOFF (edd.), *Spektakel der Macht. Rituale im alten Europe 800-1800*, Darmstadt 2008, s. 15.

²⁵ Edward MUIR, *Ritual in Early Modern Europe*, Cambridge 2005, s. 21.

habsburských panovníků, představoval přechodový rituál (*rite de passage*).²⁶ Dosazení na trůn znamenalo pro nového vládce přechod z „obyčejného“ urozeného jedince v „Bohem vyvoleného“ panovníka.²⁷

Vizuálním ztvárněním rituálu byl ceremoniál. Mohlo ho tvořit i několik po sobě jdoucích rituálů. Ceremoniál představoval nevšední, nekaždodenní sled gest a úkonů uplatňovaných především v dvorské společnosti, kde plnil reprezentativní funkci. Byl vytvořen k určitému symbolickému účelu a plnil tři základní úkoly. Souvisel s vizualizací moci panovníka, zobrazoval dobové hierarchické uspořádání raně novověké společnosti a potvrzoval základní společenské vztahy.²⁸ Ceremoniál tvořil mozaiku obřadného organizovaného chování a jednání. Nabízel široký prostor pro reprezentaci urozených sociálních vrstev i každého jednotlivce.²⁹ Současně upravoval otázky přednosti, kompetencí a etikety mezi příslušníky panovnického dvora.³⁰

Právě během korunovacích habsburských panovníků v raném novověku docházelo k jedinečnému spojení rituálu a ceremoniálu. Korunovace byly založené na přesném dodržování jednotlivých rituálních kroků, které vycházely ze starobyklých tradic zakotvených v korunovačním řádu Karla IV. Starobylost korunovačního rituálu podtrhovala legitimizační funkci samotné korunovace, protože to, co bylo starobylé, představovalo v očích předmoderní společnosti platné a nezpochybnitelné.³¹ Studium a interpretace jednotlivých rituálů a porozumění bohaté symbolické komunikace, která byla jejich nedílnou součástí, umožňuje vysledovat vzorce chování, jednání a myšlenkové stereotypy raně novověké společnosti.³² O to se na příkladu augšpurské korunovace mladého Habsburka římským králem pokusí autorka v předkládané diplomové práci.

²⁶ Jednotlivé části přechodových rituálů, kterými mohly být například vstup do manželství, křestní či pohřební obřad, vymezil na počátku 20. století francouzský antropolog a etnolog Arnold van Gennep. Definoval tři fáze přechodového rituálu: odlučovací (preliminální), prahová (liminální), včleňovací (inkorporační). A. van GENNEP, *Přechodové rituály*.

²⁷ K. VOCELKA - L. HELLER, *Život Habsburků*, s. 179.

²⁸ V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, s. 160-161.

²⁹ Dana DVOŘÁČKOVÁ - MALÁ, *Dvorský ceremoniál, rituály a komunikace v dobovém kontextu*, *Medievalia Historica Bohemica* 12, 2009, s. 33-55, zde s. 35, 43.

³⁰ Pavel MAREK, *Ceremoniál jako zrcadlo hierarchického uspořádání císařského dvora Ferdinanda II.*, in: Bůžek, Václav - Král, Pavel (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= *Opera historica* 10), s. 371-396, zde s. 382.

³¹ Zdeněk VYBÍRAL, *Autorita a moc v paměti urozených*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 119-133, zde s. 126.

³² Teoreticky k interpretaci a porozumění rituálům Clifford GEERTZ, *Zhuštěný popis: K interpretativní teorii kultury*, in: týž (ed.), *Interpretace kultur*, s. 13-44.

I.2 Korunovace říšských panovníků jako badatelské téma

Problematika voleb a korunovací říšských panovníků, ať už římských králů či císařů Římsko-německé říše, se těší již dlouhodobému zájmu zejména německé a rakouské historiografie. Současné výzkumy korunovací říšských panovníků v německy mluvících zemích navazují na bohatou badatelskou tradici, jejíž kořeny sahají do 19. věku, a poté nepřetržitě probíhaly po téměř celé 20. století. V této době vznikla řada popisných děl, které se zabývaly především vylíčením jednotlivých rituálních kroků korunovačního aktu.³³ Ze záplavy prací by autorka vyzdvihla dvě konkrétní, které se staly ve věcné rovině odrazovým můstkem pro předkládané pojednání. První z nich představuje rozsáhlá studie Hanse Joachima von Berbiga. Ve svém pojednání se synteticky zabýval korunovačními rituály od poloviny 17. století do zániku Římsko-německé říše v roce 1806. Nejprve se věnoval volbám a korunovacím říšských panovníků obecně. Poté se zaměřil na průběh korunovačních rituálů konkrétních panovníků, počínaje Ferdinandem IV.³⁴ Na sklonku 20. století podal další shrnující výklad k raně novověkým korunovacím říšských panovníků Bernd Wanger. Ve svém díle se zaměřil zejména na volbu a korunovací císaře Matyáše I. (1557-1619). Svůj zájem upřel také k doprovodným korunovačním slavnostem, zábavám, turnajům a divadlům. Dále se jako jeden z mála historiků a historiček věnoval průběhu korunovací císařoven Římsko-německé říše.³⁵ Bernd Wanger nejen detailně popsal všechny rituály spojené s korunovací říšských panovníků, ale v jeho práci jsou již patrné vlivy historické antropologie – přístupu, který se v německy mluvících zemích rozvíjel od počátku osmdesátých let 20. věku.³⁶

Konec 20. a počátek 21. století znamenal zásadní zlom v přístupu k volbám a korunovacím římských králů a císařů Římsko-německé říše. Středoevropská historická věda se především v posledním desetiletí věnuje rituálu přijetí koruny

³³ Srov. Benedikt Jacob RÖMER-BÜCHNER, *Die Wahl und Krönung der deutschen Kaiser zu Frankfurt am Main*, Frankfurt am Main 1858; Hermann MEINERT, *Von Wahl und Krönung der deutsche Kaiser zu Frankfurt am Main mit dem Krönungsdiarium des Kaiser Matthias aus dem Jahre 1612*, Frankfurt am Main 1956; Alois SCHULTE, *Die Kaiser- und Königskrönungen zu Aachen 813-1531*, Darmstadt 1965; Heinz SCHOMANN, *Kaiserkrönung. Wahl und Krönung in Frankfurt nach Bildern der Festbücher*, Dortmund 1982; Hans Otto SCHEMBS, *Kaiserkrönungen im historischen Frankfurt*, Würzburg 1987.

³⁴ Hans Joachim BERBIG, *Der Krönungsritus im alten Reich*, Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 38, 1875, s. 639-691.

³⁵ Bernd WANGER, *Kaiserwahl und Krönung in Frankfurt des 17. Jahrhunderts. Darstellung anhand der zeitgenössischen Bild- und Schriftquellen und unter besonderer Berücksichtigung der Erhebung des Jahres 1612*, Frankfurt am Main 1994.

³⁶ Poznátky z díla Bernda Wanger o říšské volbě a korunovací využil při svém bádání o korunovacích také český historik Jiří Kubeš, jehož práce se stala inspirací pro předkládané pojednání. Srov. níže, s. 10.

říšských panovníků optikou nových politických dějin a z nich vycházející symbolické komunikace. Zabývá se zejména studiem raně novověkých rituálů a ceremoniálů. Snaží se je hlouběji interpretovat, pochopit jejich dobový význam a odhalit prostředky symbolické a politické komunikace, které se uplatnily také při volbách a korunovacích římských králů a římsko-německých císařů.

Jedním z prvních badatelů, jenž upřel svůj zájem tímto směrem, byl János M. Bak.³⁷ Vydal sborník dílčích studií k průběhu korunovací v různých částech Evropy s přesahem do středověku. Zabýval se jimi ve srovnávacím evropském kontextu a naznačil jejich společné rysy i odlišnosti v konkrétních zemích. Tématu říšských korunovací se věnoval také Karl Vocelka, jež se zaměřil na dějiny korunovačních rituálů v kolektivní monografii věnované korunovacím Maxmiliána II.³⁸ K analýze korunovačního ceremoniálu v raném novověku upřeli v polovině devadesátých let 20. století svou pozornost, i když každý z jiného úhlu pohledu, Rolf Haaser a Christian Hattenhauer.³⁹ V prvním desetiletí 21. věku se tímto tématem zabývala Herriet Rudolph, která se zaměřila na císařské korunovace Maxmiliána II., Rudolfa II. a Matyáše I.⁴⁰ V další své práci se nevěnovala pouze cestování a slavnostním vjezdům císařského dvora do říšských měst, ale také průběhu voleb a korunovací v 16. a 17. století.⁴¹ Poznatky jednotlivých rituálních kroků korunovačních ceremoniálů říšských panovníků významným způsobem rozšířily také katalogy z výstav pořádaných k tomuto tématu.⁴²

³⁷ János M. BAK (ed.), *Coronations. Medieval and Early Modern Monarchic Ritual*, Berkeley-Los Angeles-Oxford 1990, zejména studie TÝŽ, *Introduction: Coronation Studies - Past, Present and Future*, in: tamtéž, s. 1-10.

³⁸ Karl VOCELKA, *Die Forschungslage zur Zeremonialgeschichte und zu den Krönungen der Frühen Neuzeit*, in: Friedrich Edelmayr - Leopold Kammerhofer - Martin C. Mandlmayr - Walter Prenner - Karl Vocelka (edd.), *Die Krönungen Maxmilians II. zum König von Böhmen, Römischen König und König von Ungarn (1562/63) nach der Beschreibung des Hans Habersack*, Wien 1990, s. 9-20.

³⁹ Rolf HAASER, *Das Zeremoniell der beiden letzten deutsch-römischen Kaiserkrönungen in Frankfurt am Main und seine Rezeption zwischen Spätaufklärung und Frühromantik*, in: Jörg Jochen Berns - Thomas Rahn (edd.), *Zeremoniell als höfische Ästhetik in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, Tübingen 1995, s. 600-631; Christian HATTENHAUER, *Wahl und Krönung Franz II. AD 1792. Das Heilige Reich krönt seinen letzten Kaiser - Das Tagebuch des Reichsquartiermeisters Hieronymus Gottfried von Müller und Anlagen*, Frankfurt am Main 1995.

⁴⁰ Herriet RUDOLPH, *Kontinuität und Dynamik. Ritual und Zeremoniell bei Krönungsakten im Alten Reich. Maxmilian II., Rudolf II. und Matthias im vergleichender Perspektive*, in: Marion Steinicke - Stefan Weinfurter (edd.), *Investitur und Krönungsrituale. Herrschaftseinsetzungen im kulturellen Vergleich*, Köln-Wiener-Wien 2005, s. 377-400.

⁴¹ TÝŽ, *Das Reich als Ereignis*.

⁴² Rainer KOCH - Patricia STAHL (edd.), *Kaiser Karl VII. 1742-1745. Wahl und Krönung in Frankfurt am Main*, Frankfurt am Main 1996; Mario KRAMP (ed.), *Krönungen: Könige in Aachen - Geschichte und Mythos*, Mainz 2000.

Se zájmem o studium panovnických ceremoniálů a jejich dobovému významu úzce souvisejí otázky reprezentace a propagandy panovnického majestátu, na něž se stávající výzkumy středoevropské i světové historiografie čím dál častěji zaměřují. Říšské korunovace v raném novověku jakožto veřejné slavnosti nabízely široký prostor a možnosti pro velkolepou reprezentaci císaře a jeho rodu. Studium okázalých prostředků panovnické reprezentace a sebe prezentace, které při korunovacích představovaly například oslavné básně, panegyriky, obrazy, mince a medaile, promyšlená symbolická výzdoba korunovačního města a katedrály, zdobené šaty příslušníků vládnoucího rodu, výzdoba kočárů a postrojů koní, doprovodné slavnosti, opery a divadelní představení, patří v současné době k dynamicky se rozvíjejícím oblastem historické vědy. Tímto směrem zaměřily své bádání například historičky Maria Goloubeva a Jutta Schumannová, které se zabývaly utvářením obrazu Leopolda I.⁴³ Maria Goloubeva zaměřila svou pozornost především na dobovou panegyrickou literaturu, která sloužila k oslavě panovníka a patřila k účinným nástrojům jeho veřejné reprezentace. Dále se věnovala dvorským performancím jako bylo divadlo a baletní představení. Jutta Schumannová se naopak ve svém díle mnohem komplexněji zabývala konstrukcí obrazu Leopolda I. Svůj badatelský zájem upřela nejen k dvorským slavnostem a oslavným textům, ale také k umění, architektuře, dobovým novinám a letákovému zpravodajství, které rovněž sloužily k promyšlené propagaci panovníka. Stranou pozornosti neponechala ani alegorické obrazy, plastiky, sochy i pamětní medaile oslavující ctnosti císaře, jeho moc a postavení v raně novověké společnosti. Jutta Schumannová stejně jako Maria Goloubeva se dále věnovala vládě Leopolda I., jeho úspěchům v bojích proti Turkům a válkám s Francií. Poukázaly na to, že Habsburkové dokázali k reprezentaci svého rodu plně využít rovněž konkrétní vladařské činy, mezi něž patřila například vojenská vítězství nad rozličnými nepřáteli podunajské monarchie a Římsko-německé říše.⁴⁴

V českém dějepisectví se dosud volbám a korunovacím říšských panovníků nevěnovala téměř žádná pozornost. Domácí historici a historičky upínali svůj zájem především k českým královským korunovacím.⁴⁵ Jejich studium má v českém prostředí

⁴³ M. GOLOUBEVA, *The Glorification of Emperor Leopold I.*; J. SCHUMANN, *Die andere Sonne*.

⁴⁴ TAMTÉŽ, s. 103-192.

⁴⁵ Výzkumy korunovací v českém dějepisectví od svého počátku až do současnosti podrobně shrnul ve svých pracích Jiří Hrbek. Tento český historik, který působí v Historickém ústavu Akademie věd České republiky, je v současnosti předním znalcem problematiky českých barokních korunovací. Uchopil toto badatelské téma komplexně z hlediska moderních teoretických východisek tzv. nových politických dějin. Jiří HRBEK, *Přehledy bádání a historiografických studií. Panovnický ceremoniál a rituál v historickém*

dlouholetou badatelskou tradici, která sahá až do 19. století. Právním pozadím českých královských korunovací se nejprve zabývali Josef Kalousek a Rudolf Rauscher.⁴⁶ Další popisné práce, jež zdůrazňovaly zejména politickou rovinu korunovace, vytvořili na sklonku 19. a v první polovině 20. věku Antonín Rezek, Jan Muk a Jaroslav Prokeš.⁴⁷ Za komunistické éry stálo v české historiografii téma korunovací spíše stranou pozornosti. Historici a historičky se k němu vrátili až na počátku devadesátých let 20. století. Tyto události celozemského významu však i nadále zkoumali v kontextu klasických politických dějin, ale v jejich dílech již byly patrné silné impulsy ze zahraničí, zejména vliv historické antropologie.⁴⁸ Tímto směrem se například vydali Jiří Kejř a František Kavka, který se zabýval korunovací Karla IV.⁴⁹ K raně novověkým korunovacím upřel svůj zájem Eduard Maur, jenž se zaměřil na korunovaci Marie Terezie, a Milada Sekyrová, která se věnovala Ferdinandovi V. a jeho přijetí české koruny v roce 1836.⁵⁰ Korunovaci jako slavnost pak uchopil ve svém díle o korunovačním plese v Nosticově divadle v Praze 12. září 1791 Josef Petráň.⁵¹ Korunovačními slavnostmi ve středověku se naopak zabýval František Šmahel.⁵²

Všechny zmiňované práce se však věnovaly pouze českým královským korunovacím. Prvním, kdo upřel svůj zájem k říšské korunovací, byl František Kavka.⁵³ Ve svém díle o Karlu IV. stručně nastínil historický vývoj Římsko-německé říše do poloviny 14. století s důrazem na události, jež se týkaly proměny a vývoje voleb a korunovací říšských panovníků. Františka Kavku následovala Kateřina Kubínová, která vydala ke korunovací Karla IV. císařem drobnou analytickou studii.⁵⁴ Nejnověji

bádání začátku 21. století, Český časopis historický 108, 2010, s. 496-518; TÝŽ, České barokní korunovace, s. 11-16; TÝŽ, Politický rozměr českých barokních korunovací, s. 192-195.

⁴⁶ Josef KALOUSEK, *České státní právo*, Praha 1892; Rudolf RAUSCHER, *Volební kapitulace a korunovační reversy panovníků ve státech střední Evropy*, Bratislava 1925.

⁴⁷ Antonín REZEK, *Zvolení a korunování Ferdinanda I. za českého krále*, Praha 1877; Jan MUK, *Poslední korunovace českého krále roku 1836*, Praha 1936; Jaroslav PROKEŠ, *Marie Terezie a přípravy k české korunovací roku 1742*, in: Václav Vojtíšek (ed.), *Sborník prací věnovaný prof. Dr. Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám*, Praha 1931, s. 331-351.

⁴⁸ J. HRBEK, *Politický rozměr českých barokních korunovací*, s. 193.

⁴⁹ Jiří KEJŘ, *Korunovace krále Vladislava II.*, Český časopis historický 88, 1990, s. 641-760; František KAVKA, *5. 4. 1355: Korunovace Karla IV. císařem Svaté říše římské*, Praha 2002.

⁵⁰ Eduard MAUR, *Marie Terezie - korunovace na usmířenou*, Praha 2003; Milada SEKYROVÁ, *7. 9. 1836: Ferdinand V. Poslední pražská korunovace*, Praha 2004.

⁵¹ Josef PETRÁŇ, *Kalendář aneb Čtení o velkém korunovačním plese v pražském Nosticově divadle 12. září 1791 v čase francouzské revoluce*, Praha 2004.

⁵² František ŠMAHEL, *Královské slavnosti ve středověkých Čechách*, in: Týž (ed.), *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002, s. 107-132.

⁵³ F. KAVKA, *5. 4. 1355: Korunovace Karla IV.*

⁵⁴ Kateřina KUBÍNOVÁ, *Římská korunovace Karla IV.*, in: Lenka Bobková - Mlada Holá (edd.), *Lesk královského majestátu ve středověku. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc., k nedožitým 85. narozeninám*, Praha-Litomyšl 2005, s. 47-55.

rituál přijetí císařské koruny Karla IV. shrnuli badatelé a badatelky v čele s Františkem Šmahelem a Lenkou Bobkovou v rozsáhlé synteticky pojaté práci o dějinách Lucemburků. Ve svém díle se mimo jiné také podrobněji věnovali korunovačnímu rituálu, dalším ceremoniím a slavnostem, které doprovázely české i říšské korunovace v letech 1310-1437.⁵⁵

Nicméně fenoménem říšských korunovací v raném novověku se v českém dějepisectví doposud zabývali pouze Václav Bůžek, Rostislav Smíšek a Jiří Kubeš. Václav Bůžek a Rostislav Smíšek v drobné analytické studii optikou konceptu symbolické komunikace analyzovali a dešifrovali jednotlivé rituální a symbolické kroky volby a korunovace Karla V. římským králem roku 1520 ve Frankfurtu nad Mohanem.⁵⁶ V českém prostředí představili zcela nový metodologický úhel pohledu, kterým je možné nahlížet na raně novověké korunovace říšských panovníků. Tematicky, nikoliv však metodologicky, následoval jihočeské historiky Jiří Kubeš. Ve své monografii se věnoval volbě a korunovaci Leopolda I. císařem Římsko-německé říše na přelomu let 1657 a 1658.⁵⁷ Ve svém díle nejprve obecně nastínil průběh jednotlivých rituálních kroků voleb a korunovací říšských panovníků. Poté se detailně zabýval říšskou volbou a korunovaci Leopolda I. Svou pozornost zaměřil také na rozsáhlá předvolební jednání a roli českého poselstva na volebním sněmu.

Obě zmiňovaná díla se stala významnou inspirací pro předkládané pojednání. Především práce Václava Bůžka a Rostislava Smíška poskytla autorce cenné metodologické východisko a pomohla jí vypořádat se s jedním, v českém dějepisectví doposud příliš nevyužívaným konceptem symbolické komunikace. Naopak dílo Jiřího Kubeše, ač v některých částech příliš popisné a méně interpretativní, nabídlo autorce řadu přínosných faktografických poznatků. Ty jí byly oporou při rekonstrukci průběhu jednotlivých rituálních kroků augšpurské korunovace arciknížete Josefa římským králem na počátku roku 1690.

⁵⁵ František ŠMAHEL - Lenka BOBKOVÁ (edd.), *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 203-228.

⁵⁶ Václav BŮŽEK - Rostislav SMÍŠEK, *Symboly Rituálu. Volba Karla V. římským králem ve Frankfurtu nad Mohanem a jeho korunovace v Cáchách*, in: L. Bobková - M. Holá (edd.), *Lesk královského majestátu ve středověku*, s. 125-126.

⁵⁷ Jiří KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657-1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009.

I.3 Pramenná základna

Heuristická východiska předkládané práce tvoří pestrý soubor německy psaných písemných pramenů. Jedná se o písemnosti normativní, osobní i narativní povahy. Jejich druhová různost autorce umožnila detailní poznání průběhu jednotlivých rituálních kroků všech slavnostních ceremoniálů spojených s korunovaci arciknížete Josefa římským králem v roce 1690.

Na prvním místě jde o dobové tisky, které se staly pro předkládanou diplomovou práci pramenem prvořadého významu. Podrobně popisují přípravy a průběh nejen slavnostního vjezdu císařské rodiny s početným doprovodem do města, ale líčí také příjezdy jednotlivých kurfiřtů Římsko-německé říše s jejich dvory do Augšpurku. Dále se zabývají předvolebními jednáními, detailně rozebírají Josefovou volební kapitulaci i samotnou volbu mladého Habsburka budoucím římským králem. Kromě toho se zaměřují na vlastní korunovaci, včetně tradičního rituálu pasování vybraných osob do rytířského stavu, který následoval krátce po korunovačním aktu. Rovněž popisují slavnostní procesí z augšpurské katedrály na radnici, doprovázené házením korunovačních mincí a žetonů, korunovační hostinu a další okázalé slavnosti.

Nejrozsáhlejším narativním pramenem, jenž autorka využila, bylo svědectví Lorence a Gottlieba Göbelsových, kteří detailně popsali všechny zmíněné části volby a následné korunovace nejstaršího syna Leopolda I. římským králem.⁵⁸ Dalším soudobým tiskem, z něhož vychází předkládaná práce, je zevrubný popis celého korunovačního dne od neznámého autora. Tento anonymní text se od předchozího dobového pojednání odlišuje tím, že se nezabývá příjezdem císařské rodiny do Augšpurku a nepopisuje ani průběh volby nového římského krále. Začíná samotnou korunovací a končí korunovační hostinou.⁵⁹ Množství cenných postřehů k augšpurské korunovaci rovněž poskytuje dobové periodikum *Theatrum Europaeum*.⁶⁰ Tematizuje všechny rituální kroky augšpurské volby a korunovace mladého Habsburka.⁶¹

⁵⁸ Lorenc GÖBELS - Gottlieb GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen Beeder Römm. kayserl. wie auch Der Röm. königl. Majestäten und dann säntlicher herren herren Chur-Fursten deß H. Röm. Reichs, wie Selbige auf dem Röm. königl. Wahl-Tag in des H. Röm. Reichs Freyen Statt Augspurg im Jahr 1689 und 1690*, Augsburg 1690.

⁵⁹ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen und stoltze Lilien erhöhete Josephs-Stad, oder Ausführliche Beschreibung. Der nach allen Solennitäten glücklichst-vollzogenen Erhebung Jhr. königl. Majest. in Ungarn, Joseph I. zu der Römischen Reichs-Cron, welche geschehen in Augspurg, den 26. Januar. dieses 1690sten Jahres*, Augspurg 1690.

⁶⁰ Jedná se o dobové periodikum, které se zabývalo veřejným děním v raně novověké Evropě. Bylo vydáno celkem 21 svazků, jež vycházely v letech 1662-1738. K tomu blíže Gerd DETHLEFS, *Schauplatz Europa. Das Theatrum Europaeum des Mathaeus Marian als Medium kritischer Öffentlichkeit*, in: Klaus

Poznatky ze soudobých textů bylo třeba doplnit souborem německy psaných písemných pramenů osobní povahy. Ten je uložen v doposud neuspořádaném Rodinném archivu Schwarzenberků, který se nachází ve Státním oblastním archivu Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinném archivu Schwarzenberků.⁶² Jde o informace získané z korespondence a vlastoručních poznámek nejvyššího dvorského maršálka Ferdinanda ze Schwarzenberku. Tyto prameny vnášejí do výkladu originální osobní pohled konkrétního urozeného jedince na jednotlivé rituální kroky slavnostního vjezdu císařské rodiny a jednotlivých kurfiřtů do Augšpurku. Dále se týkají příprav, které probíhaly před samotnou korunovací. Na rozdíl od výše zmiňovaných dobových tisků však kníže ze Schwarzenberku nijak netematizoval průběh volby ani samotné korunovace.⁶³

K dalším pramenům, které autorka tohoto pojednání využila, patří korespondence české dvorské kanceláře s dvorskou kanceláří Leopolda I. Tyto dopisy, jež jsou uloženy v Národním archivu v Praze, ve fondu Stará manipulace, obsahují pouze stručné informace k příjezdu příslušníků vládnoucího rodu s doprovodem do Augšpurku a vjezdům jednotlivých volitelů. Archivní fond zahrnuje také srdečné gratulace císařské rodině od různých odesílatelů k této významné události, jež po korunovaci dorazily do Vídně.⁶⁴ Kromě vyjádření české dvorské kanceláře ke zvolení budoucího římského krále autorka pracovala také s dobovou reflexí volby v očích zástupců říšských stavů, která se dochovala v ve Státním oblastním archivu Plzeň, pracoviště Nepomuk, Rodinném archivu Windischgrätzů.⁶⁵

Výše naznačenou pramenovou základnu autorka doplnila studiem normativních pramenů, které měly v raně novověké společnosti všeobecnou právní platnost. Šlo především o korunovační řády, jejichž kořeny sahají hluboko do středověku.⁶⁶ Pro korunovaci Josefa I. římským králem v 17. století je klíčový „*Königskrönungsordo*”

Bußmann - Elke Anna Werner (edd.), *Europa im 17. Jahrhundert. Ein politischer Mythos und seine Bilder*, Stuttgart 2004, s. 149-179.

⁶¹ *Theatrum Europaeum XIII*, Frankfurt am Main 1698.

⁶² Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 401.

⁶³ Nejvyšší dvorský maršálek si zaznamenal nákupy ušlechtilých koní pro cestu do Augšpurku, skladbu císařského doprovodu při slavnostním vjezdu do města i podrobně údaje o příjezdech jednotlivých kurfiřtů Římsko-německé říše a zahraničních vyslanců. TAMTÉŽ.

⁶⁴ Národní archiv Praha, Stará manipulace, sign. K 1/58, kart. 1055.

⁶⁵ SOA Plzeň, pracoviště Nepomuk, Rodinný archiv Windischgrätzů, sign. I 17, inv. č. 1502.

⁶⁶ V předkládané práci autorka využila dvou edic korunovačních řádů římských císařů: Anton DIEMAND (ed.), *Das Ceremoniell der Kaiserkrönungen von Otto I. bis Friedrich II.*, München 1894; Reinhard ELZE (ed.), *Die Ordines für die Weihe und Krönung des Kaiser und der Kaiserin (Ordines coronationis imperialis)*, Hannover 1960.

z roku 1309, vydaný v Cáchách. Tento právní dokument, jímž se řídily říšské korunovace až do zániku Římsko-německé říše v roce 1806, stanovuje přesný průběh jednotlivých korunovačních obřadů.⁶⁷ Dalším normativním pramenem se stal Český korunovační řád Karla IV. z roku 1348 (*Ordo ad coronandum regem Boemorum*). Ten částečně vycházel z říšského korunovačního řádu. Lišil se jen v některých rituálních krocích a v jejich pořadí.⁶⁸ Kromě korunovačních řádů autorka také využila Zlatou bulu Karla IV.⁶⁹ Tento říšský zákon přesně definoval zásady průběhu volby římského krále a vymezoval práva a povinnosti jednotlivých kurfiřtů.⁷⁰

⁶⁷ K. VOCELKA - L. HELLER, *Život Habsburků*, s. 186.

⁶⁸ Edici českého korunovačního řádu vydal Josef CIBULKA, *Český řád korunovační a jeho původ*, Praha 1934. Dále zpřístupňuje text českého korunovačního řádu kniha Karel IV. *Literární dílo*, Praha 2000. Nejnověji pak Jiří KUTHAN - Miroslav ŠMIED (edd.), *Korunovační řád českých králů*, Praha 2009. Tato kritická edice českého korunovačního řádu nabízí originální latinskou verzi i český překlad. Navíc je obohacena o několik dílčích studií k tématu, zejména o zásadní studii Josefa Cibulky o českém korunovačním řádu a jeho původu.

⁶⁹ Edičně Zlatou bulu Karla IV. zpřístupnili Wolfgang D. FRITZ (ed.), *Die Goldene Bulle Kaiser Karls IV. vom Jahre 1356*, Weimar 1972; Dietmar LUTZ (ed.), *Die Goldene Bulle von 1356. Das vornehmste Verfassungsgesetz des Heiligen Römischen Reiches Deutschen Nation*, Lübeck 2006.

⁷⁰ Podrobněji k obsahu Zlaté buly Karla IV. srov. níže, kapitola „Cesta Josefa I. za říšskou korunou.“

II. Cesta arciknížete Josefa za říšskou korunou

V roce 1648 se evropským mocnostem podařilo ukončit do té doby nejdelší celoevropský konflikt - třicetiletou válku. Mírové smlouvy z Münsteru a Osnabrücku měly pro budoucnost evropské politiky klíčový význam. Třicetiletá válka znamenala výrazný pokles habsburské moci v Evropě a posílení vlivu Francie a Švédska.⁷¹ Společně se snížením autority habsburských panovníků jako císařů Římsko-německé říše poklesl i význam tohoto titulu.⁷² Stále více pravomocí se přesouvalo z rukou císaře na říšská knížata, jejichž suverenita a moc po uzavření Vestfálského míru nebývale stoupla. Z válečného konfliktu vyšla politicky i územně posílena a získala právo vést samostatnou zahraniční politiku, plně nezávislou na panovníkovi. Stala se skutečnými vladaři na svých územích s jediným omezením - nesměla uzavírat spojenecké svazky proti císaři.⁷³

Nelehkou situaci habsburské monarchie ve druhé polovině 17. století ztěžovaly probíhající boje s Turky, kterým se vítězstvím v bitvě u Moháče v roce 1526 otevřela cesta do střední Evropy. Obsazení jihovýchodní části poddunajské monarchie tureckým nepřítelem navíc obratně využívala uherská šlechta v boji proti habsburskému centralismu.⁷⁴ Vedle osmanské expanze z jihovýchodu a nepokojů, jež propukaly v Uhrách, se objevila nová hrozba na západě. Po třicetileté válce se mocným soupeřem habsburské monarchie stala Francie.⁷⁵ Habsburská monarchie se však ve druhé polovině 17. století nepotýkala jen s mezinárodními problémy. Musela se také vypořádat s dynastickými obtížemi, které v této době postihly rakouskou i španělskou větev Habsburků. Roku 1654 náhle zemřel nejstarší syn císaře Ferdinanda III. - Ferdinand IV. Jeho místo připadlo mladšímu Leopoldovi, původně předurčenému k církevní kariéře.⁷⁶ Leopoldova cesta za říšskou korunou však nebyla jednoduchá. Musel se smířit s postojem francouzského krále, který se pokoušel Leopoldovu volbu zmařit. Proti jeho kandidatuře se zpočátku stavěl také mohučský arcibiskup a kurfiřt Jan Filip ze Schönbornu. Po dlouhých diplomatických jednáních se však císařské straně podařilo

⁷¹ Jiří MIKULEC, *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*, Praha 1997, s. 49.

⁷² Petr ČORNEJ, *Dějiny zemí koruny české I. Od příchodu Slovanů do roku 1740*, Praha 2003, s. 269.

⁷³ Robert John Weston EVANS, *Vznik habsburské monarchie 1550-1700*, Praha 2003, s. 321.

⁷⁴ Walter POHL - Karl VOCELKA, *Habsburkové. Historie jednoho evropského rodu*, Praha 1996, s. 277.

⁷⁵ K tomu podrobněji níže.

⁷⁶ Ivana ČORNEJOVÁ - Jiří RAK - Vít VLNAS, *Ve stínu tvých křídel... Habsburkové v českých dějinách*, Praha 1995, s. 115.

zajistit dostatečnou podporu pro Leopolda. V červenci 1658 byl zvolen a následně korunován císařem Římsko-německé říše.⁷⁷

Za jeho vlády se podunajská monarchie proměnila v absolutistický stát a dosáhla do té doby největšího územního rozsahu.⁷⁸ Leopold I. usiloval v duchu absolutistických tendencí o vnitřní sjednocení své říše prostřednictvím centralizace nejvyšších správních úřadů – vybudováním výkonné byrokracie. Současně kladl důraz na silnou a stálou armádu, čímž si po třicetileté válce značně upevnil své postavení v podunajské monarchii.⁷⁹ Vliv a význam habsburského panovníka začal postupně stoupat. Vrcholu své panovnické moci dosáhl Leopold I. v poslední třetině 17. století. Úspěchy habsburské monarchie v tureckých válkách, které probíhaly téměř dvě století, značně posílily Leopoldovy pozice na evropské politické scéně.⁸⁰ Vítězství křesťanských vojsk u Vídně v roce 1683 znamenalo konec turecké hrozby ve střední Evropě. Císařská armáda začala vytlačovat Turky nejen od bran Vídně, ale jak se posléze ukázalo, i z Velké uherské nížiny.⁸¹

Paralelně s boji proti Osmanům na východě ohrožovala habsburskou monarchii rozpínavost Francie na západě. Úspěšná politika kardinála Julese Mazarina, který vládl za nezletilého Ludvíka XIV. až do roku 1661, přinesla francouzské koruně silné postavení na evropském kontinentu. Navíc Francie získala od Římsko-německé říše území bývalých říšských biskupství Méty, Toul, Verdun a nově také deseti měst v Alsasku.⁸² Na Mazarinovu zahraniční politiku navázal i král Ludvík XIV. Začal usilovat o nadvládu v Evropě, díky čemuž se dostal do konfliktu s Habsburky.⁸³ Poté, co francouzský král získal Burgundsko a Španělsko, opět ovládlo evropskou politiku napětí mezi královským rodem Bourbonů a Habsburky.⁸⁴ Ambiciózní „král Slunce“

⁷⁷ K volbě a korunovaci Leopolda I. císaře Římsko-německé říše podrobněji J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.* Osobností a vládou Leopolda I. se zabývali Reinhold BAUMSTARK, *Leopold I.*, Freiburg im Breisgau 1873; John P. SPIELMAN, *Leopold I. Zur Macht nicht geboren*, Graz-Wien-Köln 1981; J. MIKULEC, *Leopold I.* Těžiště uvedených prací však leží v klasických politických dějinách Leopoldovy vlády. K panovnické reprezentaci Leopolda I. a kulturním dějinám doby blíže M. GOLOUBEVA, *The Glorification of Emperor Leopold I.*; J. SCHUMANN, *Die andere Sonne*.

⁷⁸ V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, s. 158.

⁷⁹ I. ČORNEJOVÁ - J. RAK - V. VLNAS, *Ve stínu tvých křídel*, s. 120-121. K významu absolutistické vlády a státní politiky Leopolda I. podrobněji W. POHL - K. VOCELKA, *Habsburkové*, s. 239-241.

⁸⁰ Nemilosrdné boje s Turky vyvrcholily obležením Vídně v roce 1683. K tomu podrobněji Robert WAISSENBERGER, *Die Türken vor Wien 1683*, Wien 1982; Pavel BALCÁREK, *Obléhání Vídně Turky v roce 1683 a jižní Morava*, Malovaný kraj 35, 1999, s. 14-15; Andrew WHEATCROFT, *Nepřítel před branami. Habsburkové a Osmané v bitvě o Evropu*, Praha 2010; Jiří BORITZKA, *Obležení Vídně roku 1683 a počátek ústupu Osmanů z Evropy*, Historický obzor 22, 2011, s. 2-23.

⁸¹ Václav VEBER a kol., *Dějiny Rakouska*, Praha 2002, s. 287.

⁸² J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 73.

⁸³ W. POHL - K. VOCELKA, *Habsburkové*, s. 245.

⁸⁴ TAMTÉŽ, s. 241.

využíval k rozšiřování francouzského území politiku takzvaných „reunií“, což mu postupně přivodilo konflikty téměř se všemi evropskými mocnostmi.⁸⁵ Získávání území pomocí „reunií“ probíhalo prostřednictvím reunijních komor, které Ludvík XIV. zřídil v Metách a Breisachu. Ty, pomocí starých nároků a právních titulů, připojovaly západní pohraniční oblasti Římsko-německé říše k Francii.⁸⁶ Leopold I. svým obratným diplomatickým jednáním zabránil další francouzské expanzi na území Římsko-německé říše. V Řezně dohodl s Ludvíkem XIV. roku 1684 příměří, které mělo trvat dvacet let. „Král Slunce“ souhlasil, ale císař musel získané reunie Francii uznat.⁸⁷ Dlouholeté politické zkušenosti Leopolda I. ho však přiměly k názoru, že další střet s Francií byl nevyhnutelný. Stávající situaci si velmi dobře uvědomoval a na blížící se konflikt se náležitě připravil. V roce 1686 se na obranu proti Francouzské koruně zasloužil o založení Augšpurské ligy, která sdružovala vedle císaře a Španělska rovněž Švédsko, Bavorsko, Falc a další jihoněmecké a západoněmecké státy. Na sklonku osmdesátých let se její řady rozšířily o Anglii, Nizozemí a většinu říšských knížat. Dvacetileté příměří skončilo po čtyřech letech - roku 1688 - vpádem francouzských vojsk do Porýnské Falce.⁸⁸

Císař si vyhraněnou protifrancouzskou politikou upevnil své mocenské postavení v Římsko-německé říši.⁸⁹ Ohrožení zmiňovaného státoprávního celku ho sblížilo s nejmocnějšími říšskými knížaty, která byla zároveň voliteli římského krále - budoucího císaře. I přesto, že od 15. století se nositeli říšské koruny pravidelně stávali příslušníci habsburské dynastie, nebyl titul císaře v jejich rodě dědičný. Každý z nich musel být řádně zvolen.⁹⁰ Leopold I. se proto pokusil využít vlastní silnou pozici v Římsko-německé říši a společné zájmy s říšskými kurfiřty k prosazení volby svého staršího syna - arciknížete Josefa - římským králem. Zvolení následníka říšského trůnu ještě za života vládnoucího císaře Habsburkové využívali jako účinný způsob, jak si císařský titul udržet po celá staletí.⁹¹ Tento politický nástroj „*vivente imperatore*“ (za života císařů) uplatnil i Leopold I. Vzhledem k jeho sílícímu postavení a jeho

⁸⁵ K vládě Ludvíka XIV. blíže Francois BLUCHE, *Za časů Ludvíka XIV. Král Slunce a jeho století*, Praha 2006.

⁸⁶ Takto francouzský král získal Alsasko, Štrasburk, biskupství Mety, Toul, Verdun a Lucembursko. W. POHL - K. VOCELKA, *Habsburkové*, s. 245.

⁸⁷ TAMTÉŽ, s. 246.

⁸⁸ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 148.

⁸⁹ V. VEBER a kol., *Dějiny Rakouska*, s. 294.

⁹⁰ J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 22.

⁹¹ Touto cestou zajistil říšskou korunu svému synovi Ferdinandovi IV. také císař Ferdinand III. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 22.

úspěchům v zahraniční politice se mu dařilo prosadit kandidaturu mladého arciknížete poměrně snadno. Ke zvolení svého staršího syna římským králem stačily necelé dva měsíce jednání říšské rady a kolegia kurfiřtů.⁹²

II.1 Život mladého Habsburka do přijetí říšské koruny

Josef Jakub Ignác Jan Antonín Eustach se narodil 26. července 1678 ve Vídni.⁹³ Jeho matka Eleonora Magdaléna Falcko-Neuburská, která byla třetí manželkou císaře, pocházela z jednoho z nejstarších a nejurozenějších šlechtických rodů Římsko-německé říše - Wittelsbachů.⁹⁴ Volba synova jména souvisela s hlubokou úctou Leopolda I. vůči svatému Josefu, jehož kult se ve střední Evropě v 17. století velmi rozšířil. V habsburském rodě se tento světec stal důležitou součástí rodové ideologie. Císař dříve opomíjenému svatému Josefu svěřil do ochrany nejen svého dědice a následníka trůnu, ale i rakouské země a celou Římsko-německou říši.⁹⁵ Tento krok odrážel hlubokou zbožnost Habsburků a okázalé uctívání světců, které tvořilo nedílnou součást rodové tradice. Ne nadarmo se na mincích a obrazech vládnoucího rodu pravidelně objevoval svatý Josef jakožto ochránce míru i další světci a mučedníci.⁹⁶

Synovi Leopolda I. se samozřejmě dostalo řádné výchovy a patričního vzdělání.⁹⁷ Je však třeba zmínit, že jako jediný Habsburk v barokní době nebyl

⁹² Srov. níže, kapitola „Předvolební jednání.“

⁹³ Životem a vládou Josefa I. se příliš historiků nezabývalo. Svou pozornost k tomuto panovníkovi upřel americký historik Charles W. Ingrao, který ho v podtitulu své knihy příhodně nazval „zapomenutým císařem“. Charles W. INGRAO, *Josef I. der „vergessene“ Kaiser*, Graz-Wien-Köln 1982. Ze starších prací k Josefu I. Karl Otmar von ARETIN, *Kaiser Josef I. zwischen Kaisertradition und österreichischer Großmachtpolitik*, Historische Zeitschrift 215, 1972, s. 529-606. V české historiografii se o Josefov životopis pokusil pouze právní historik Valentin URFUS, *Císař Josef I. Nekorunovaný Habsburk na českém trůně*, Praha 2004. Dále jen dílčí studie Dušan UNHLÍŘ, *Zapomenutý portrét Josefa I.*, Forum Brunense III, 1990, s. 133-136.

⁹⁴ K životu Elenory Magdalény Falcko-Neuburské blíže Hildegard LEITGEB, *Frauen und Kaiserhof zur Zeit des Prinzen Eugen. Einfluß und Bedeutung der Kaiserinnen Eleonora Magdalena Theresia, Amalie Wilhelmine und Elisabeth Christine*, in: Karl von Gutkas (ed.), *Prinz Eugen das barocke Österreich*, Salzburg 1985, s. 65-72; Wolfgang KAPS, *Eleonore Magdalena (Theresia) Pfalz-Neuburg (1655-1720)*, Düsseldorf 2012.

⁹⁵ Josef je biblické jméno, které měl snoubenec Panny Marie a pěstoun Ježíše Krista. Již tehdy to byl uctíváný světec. Podle evangelia nosil jméno Josef také Kristův učedník Josef z Arimatie. Josefský kult se rozšířil v 17. století díky papeži Řehořovi XV., který roku 1621 povýšil datum 19. března na svátek svatého Josefa. K jeho šíření přispívali zejména piaristé, jejichž zakladatelem řádu byl právě svatý Josef Kalasánský. V. URFUS, *Císař Josef I.*, s. 25-26;

⁹⁶ Velké úctě se u Habsburků těšili patroni habsburských korunních zemí - svatý Florián, svatý Václav, svatá Ludmila či svatý Leopold. Avšak na vrcholu panteonu světců habsburských panovníků stála Panna Marie jako patronka vládnoucího rodu. V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, s. 177-178. K habsburské zbožnosti v 17. století více Marie-Elizabeth DUCREUX, *Několik úvah o barokní zbožnosti a o rekatolizaci Čech*, Folia Historica Bohemica 22, 2006, s. 143-170.

⁹⁷ Vyobrazení mladého arciknížete Josefa z doby jeho studií - detail z univerzitní teze Františka z Waffenberku srov. níže, Příloha, obr. 1.

vychováván jezuiti. Při výběru Josefových učitelů se stala důležitější jejich odborná kvalifikace než oddanost katolické víře.⁹⁸ Hlavními jeho vychovateli byli František Bedřich Rummel, pozdější vídeňský biskup, a konvertita Karel Theodor Otto ze Salmu, který se stal Josefovým důvěrníkem a nejvyšším hofmistrem.⁹⁹ Arcikníže Josef se naučil několika jazykům. Plynule mluvil německy, latinsky, španělsky, italsky a francouzsky, zvládal také základy češtiny a maďarštiny.¹⁰⁰ Znalosti v právních naukách mu poskytl Jan Jiří z Buol,¹⁰¹ dějiny a společenské vědy vyučoval mladého Habsburka Jan Jakub Wagner z Wagenfelsu.¹⁰² Josefovu velkou zálibou tvořila hudba. Uměl hrát na několik hudebních nástrojů, sám komponoval světské i duchovní skladby.¹⁰³ Josefovým učitelem architektury nebyl nikdo jiný než významný rakouský barokní architekt a stavitel Jan Bernard Fišer z Erlachu.¹⁰⁴

Již v roce 1687 mu otec zajistil uherskou korunu. Teprve devítiletý arcikníže Josef byl díky prosazení reorganizace politického systému v Uherském království, při níž v roce 1687 Habsburkové dědičně získali tamní královský titul, korunován uherským králem. K tomuto politickému kroku Leopoldovi I. dopomohlo potlačení povstání Imre Thökölyho v letech 1678-1687 a vítězství nad Turky v bitvách u Budína, Ostřihomi a dalších dobytých pevnostech v Uhrách.¹⁰⁵ O dva roky později se mladému Josefovi pokusil opatřit také korunu říšskou a zajistit pokračování kontinuální vlády habsburských panovníků v Římsko-německé říši.

Stalo se tak na počátku roku 1690 v říšském městě Augšpurku.¹⁰⁶ Augšpurk bylo německé město založené římským císařem Tiberiem, které si postupem času vybuodovalo silné autonomní postavení v rámci Římsko-německé říše. Šlo o jedno

⁹⁸ Karl VOCELKA - Lynne HELLER, *Soukromý svět Habsburků. Život a všední dny jednoho rodu*, Plzeň 2011, s. 66.

⁹⁹ Podrobněji k osobě Karla Theodora Otty ze Salmu Max BRAUBACH, *Ein Rheinischer Fürst als Gegenspieler des Prinzen Eugen am Wiener Hof*, in: *Aus Geschichte und Landeskunde. Forschungen und Darstellungen*. Franz Steinbach zum 65. Geburtstag, Bonn 1960, s. 114-132.

¹⁰⁰ Brigitte HAMANNOVÁ, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 1996, s. 180-182; I. ČORNEJOVÁ - J. RAK - V. VLNAS, *Ve stínu tvých křídel*, s. 129.

¹⁰¹ Právník a byrokrat Jan Jiří z Buol byl osobním učitelem arciknížete Josefa. V. URFUS, *Císař Josef I.*, s. 29.

¹⁰² Johann Jacob Wagner z Wagenfelsu patřil k dvorským historiografům Habsburků. Měl za úkol šířit jejich příznivý obraz a posilovat jejich prestiž prostřednictvím oslavných životopisů nebo nekrologů. V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, s. 677.

¹⁰³ V. URFUS, *Císař Josef I.*, s. 28-30.

¹⁰⁴ K. VOCELKA - L. HELLER, *Soukromý svět Habsburků*, s. 66.

¹⁰⁵ K uherské korunovaci Josefa I. podrobněji Rostislav SMÍŠEK, *Korunovace Josefa I. uherským králem v Prešpurku 9. prosince 1687 jako prostředek symbolické komunikace*. Jedná se o dosud nepublikovanou studii, za jejíž zapůjčení děkuji autorovi PhDr. Rostislavu Smíškovi Ph.D.

¹⁰⁶ Dobové vyobrazení Augšpurku - rytina z norimberské kroniky z konce 15. století a dobový plán města z poloviny 17. století Matyáše Meriana s vyznačením augšpurské radnice, Fuggerova domu a baziliky svatého Oldřicha a Afry srov. níže, Příloha, obr. 2.

z nejvýznamnějších a nejmocnějších měst, které se stalo bohatým střediskem obchodu, finančnictví a místem konání říšských sněmů. Ve 13. století si Augšpurk vybojoval nezávislost, získal mnohá privilegia a statut svobodného říšského města.¹⁰⁷

II.2 Příjezd císařské rodiny do Augšpurku v létě 1689

První polovina roku 1689 se v Augšpurku nesla ve znamení rozsáhlých příprav. Celé město se chystalo na dlouho očekávaný příjezd arciknížete Josefa, kterého zde čekala volba římským králem a následné přijetí říšské koruny. Očekávání bylo o to větší, neboť mladého arciknížete měl doprovázet jeho otec - císař Leopold I. - se svou manželkou Eleonorou Magdalénou Falcko-Neuburskou.¹⁰⁸ Městská rada proto vydala nařízení, kterým zajistila hladký průběh slavnostního příjezdu i následné ubytování vládnoucí rodiny, včetně jejich početného doprovodu. Výnos magistrátu vyhlášený za doprovodu městských trubačů tři měsíce před příjezdem vídeňského dvora přikazoval všem cizincům pobývajícím ve městě, aby se neprodleně vystěhovali z Augšpurku a uvolnili prostory k ubytování císařské rodiny s početnou družinou. Přesto ubytovací kapacita města nestačila. Dvory některých kurfiřtů Římsko-německé říše musely být ubytovány ve vesnicích v bezprostředním okolí Augšpurku.¹⁰⁹

Dne 31. srpna 1689 dorazila císařská rodina s doprovodem po náročném putování z Vídně k cíli své cesty.¹¹⁰ Dlouhá kolona honosných kočárů, vozů a koní se kolem poledne objevila na hranicích města.¹¹¹ Jakmile ji městští trubači s vojáky

¹⁰⁷ K dějinám města podrobněji Wolfgang ZORN, *Augsburg - Geschichte einer europäischen Stadt. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Augsburg 2001; Bernd ROECK, *Geschichte Augsburgs*, München 2005; Martin KLUGER, *Augsburg. Der Stadtführer durch 2000 Jahre Geschichte*, Augsburg 2010.

¹⁰⁸ K přípravám a organizaci vjezdu a korunovace obecně srov. Ivana EBELOVÁ, *Provozní a organizační zajištění Prahy v době korunovace Leopolda II.*, Documenta Pragensia 12, 1995, s. 165-168.

¹⁰⁹ *Theatrum Europaeum XIII*; L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 10-11.

¹¹⁰ Císařský dvůr opustil Vídeň několik týdnů před slavnostním vjezdem do Augšpurku. Doboví pozorovatelé neuvádějí přesné datum, kdy k tomu došlo, ani konkrétní trasu, po které budoucí římský král přicestoval.

¹¹¹ K cestování císařského dvora blíže František ŠMAHEL, *Studie o cestě Karla IV. do Francie 1377-1378*, Český časopis historický 101, 2003, s. 799-802; TÝŽ, *Cesta Karla IV. do Francie 1377-1378*, Praha 2006; K. KUBÍNOVÁ, *Římská korunovace*, s. 47-49; Štěpán VÁCHA - Irena VESELÁ - Vít VLNAS - Petra VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna: Česká korunovace 1723*, Praha-Litomyšl 2009, s. 76-78; Milada SEKYROVÁ, *7. 9. 1836 Ferdinand V. Poslední pražská korunovace*, Praha 2004, s. 38-39. Dále k dvorním výpravám panovníků Hans Leo MIKOLETZKY, *Hofreisen unter Kaiser Karl VI.*, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 60, 1952, s. 265-285. V českém prostředí pak Petra LUNIACZKOVÁ, *Dvorní cesty císaře Karla VI. do země Koruny české*, Archivní ročenka Státního okresního archivu Kroměříž 7, 2001, s. 8-33; Petra VOKÁČOVÁ, *Dvorní cesta císaře Karla VI. do Kralovských Varů 1732*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 457-467. K reflexi panovnického dvora na cestách Lenka BOBKOVÁ, *Cestování, součást politické praxe. Cesty Karla IV. po korunních zemích*, in: Lenka Bobková - Miachaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1997, s. 63-70; Ivan HLAVÁČEK, *Dvůr na cestách. Několik úvah a*

spatřili přejíždět most přes řeku Lech nedaleko Friedberku, ihned o tom zpravili městskou radu.¹¹² Shromáždil se uvítací průvod představitelů Augšpurku, který vyjel vstříc císaři Leopoldu I. a jeho blízkým. Každý účastník uvítacího výboru v něm měl předem určené místo.¹¹³ Stanovené pořadí, podle něhož jednotliví členové konduktu kráčeli, odráželo jejich hierarchické postavení v městské samosprávě. V čele jeli dva slavnostně vystrojení augšpurští gardisté s městskými standartami. Na hlavách měli klobouky zdobené bílými péry. Oděni byli do stříbrem protkávaných kabátů s opasky z červeného sametu. Barevné sladění uniforem plně odráželo heraldické barvy Augšpurku - červenou, stříbrnou a zelenou.¹¹⁴ V ruku drželi karabiny. Následovalo je několik městských trubačů oblečených v červenozelených livrejích. Za nimi jel bohatě zdobený kočár tažený dvojspřežím s městskými místodržícími. Po jeho stranách kráčeli podkoní a několik trabantů.¹¹⁵ Uvítací průvod pokračoval šesti kočáry, jež vezly zástupce magistrátu, vyšší městské úředníky, šest konšelů, radní s písaři a sekretáři. Následovalo několik jezdců a trubačů. Procesí uzavírali dva ozbrojení gardisté na koních ve slavnostních uniformách.

Průvod se zastavil na prostranství před augšpurskými hradbami, kde proběhlo první přivítání císaře Leopolda I. s arciknížetem Josefem a celým doprovodem. Představitelé Augšpurku se pozvolna přiblížili k panovníkovi a hlubokou úklonou mu projevíli úctu. Nejstarší člen městské rady - Leopold Weiß, oděný ve slavnostním krátkém kabátu, pronesl uvítací řeč. Potom císaři předal klíče od městských bran, svázané zlatou šňůrkou. Leopold I. je převzal z karmínově červeného sametového polštáře, jenž zdobilo zlaté lemování a čtyři velké šňapce. Zmiňovaným symbolickým krokem augšpurští místodržící veřejně předali císaři vládu nad jejich městem.¹¹⁶ Po předání klíčů od augšpurských bran, které současně v myšlení přihlížejících představovalo symbolické přijetí panovníka do města, následovalo další pozdravení vladaře.¹¹⁷ Leopold I. natáhl ruku z kočáru a nejstarší člen městské rady spolu s dalšími představiteli Augšpurku mu ji políbili. Příležitost políbit císaři ruku znamenala v očích

podnětů, in: Lenka Bobková - Jana Konvičková (edd.), Koruní země v dějinách českého státu III. Sborník příspěvků z mezinárodního kolokvia konaného ve dnech 26.-31. března 2006 v Clam-Gallasově paláci v Praze, Praha 2007, s. 91-111.

¹¹² Friedberk, městečko na jihozápadě dnešní spolkové země Bavorsko, východně od Augšpurku.

¹¹³ Srov. V. BŮŽEK, *Symboly rituálu. Slavnostní vjezd Ferdinanda I.*, s. 113.

¹¹⁴ <http://www.stadtarchiv.augsburg.de/index.php?id=26641> [odkaz funkční k 1. 11. 2012].

¹¹⁵ Trabanti byli pěší vojáci, kteří patřili k osobní stráží významných osob, zde městských místodržících. Srov. Š. VÁCHA - I. VESELÁ - V. VLNAS - P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI.*, s. 71.

¹¹⁶ TAMTÉŽ, s. 92.

¹¹⁷ V. BŮŽEK, *Symboly rituálu. Slavnostní vjezd Ferdinanda I.*, s. 116.

raně novověkého člověka velkou poctou.¹¹⁸ Slavnostní atmosféru přijetí dotvářela zvuková kulisa, v níž se mísil dusot koní, s bubnováním, trubením městských trubačů a jásotem přihlížejících diváků, kteří se shromáždili podél trasy projíždějící císařské rodiny s početným doprovodem. Salvy vypálené z děl oznamovaly všem přítomným, že Leopold I. se synem, příštím římským králem, právě slavnostně vjíždějí do města.¹¹⁹ Hlavní bránou prošel mnohohlavý průvod kolem třetí hodiny odpoledne.

Honosné oblečení účastníků slavnostního vjezdu krejčí ušili z drahocenných látek. Jejich barevnost, výzdoba luxusních kočárů i koní byly zvoleny pečlivě a s rozmyslem tak, aby oslnily přihlížející diváky a zároveň náležitě reprezentovaly císařskou rodinu.¹²⁰ Šatům členů doprovodu panovníka dominovala červená, černá, zelená a modrá barva. Lesk jim dodávaly zlaté a stříbrné výšivky. Rovněž ve výzdobě kočárů a koňských postrojů převládalo zlato a stříbro. V konduktu kráčeli ušlechtilí bílí,

¹¹⁸ Srov. TAMTĚŽ, s. 115. K významu polibku ruky blíže Ruth FRÖTSCHL, *Mit Handkuss. Die Hand als Gegenstand des Zeremoniells am Wiener Hof im 17. und 18. Jahrhundert*, in: Irmgard Pangerl - Martin Scheutz - Thomas Winkelbauer (edd.), *Der Wiener Hof im Spiegel der Zeremonialprotokolle*, Innsbruck-Wien-München-Bozen 2007 (= Studien und Forschungen zur Wiener Stadtgeschichte 47), s. 337-356; TÝŽ, *Der Handkuss in den Zeremonialprotokollen des Wiener Hofes (1652-1787)*, Wien 2009 (diplomová práce).

¹¹⁹ Slavnostními vjezdy se zabývali Anna Maria DRABEK, *Reisen und Reisezeremoniell der römisch-deutschen Herrscher im Spätmittelalter*, Wien 1964; Winfried DOTZAUER, *Die Ankunft des Herrschers. Der fürstliche "Einzug" in die Stadt (bis zum Ende des Alten Reiches)*, Archiv für Kulturgeschichte 55, 1973, s. 245-288; Peter JOHANEK - Angelika LAMPEN (edd.), *Adventus. Studien zum herrscherlichen Einzug in die Stadt*, Köln-Weimar-Wien 2009; H. RUDOLPH, *Das Reich als Ereignis. Z českých historiků pak k tomuto tématu upřeli svou pozornost ve svých dílech V. BŮŽEK, *Symboly rituálu. Slavnostní vjezd Ferdinanda I.*; TÝŽ, *Symboly rituálu. Prohlášení Ferdinanda I. císařem ve Frankfurtu nad Mohanem*, in: Martin Nodl - Petr Sommer - Eva Doležalová (edd.), *Verba in imaginibus. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám*, Praha 2004, s. 159-167; TÝŽ, *Ferdinand Tyrolský*, s. 130-173; TÝŽ, *Der festliche Einzug Ferdinands I. in Prag am 8. November 1558*, in: Friedrich Edelmayer - Martina Fuchs - Georg Heilingsetzer - Peter Rauscher (edd.), *Plus ultra. Die Welt der Neuzeit. Festschrift für Alfred Kohler zum 65. Geburtstag*, Münster 2008, s. 289-304; V. BŮŽEK - R. SMÍŠEK, *Symboly Rituálu. Volba Karla V.*; Luděk BŘEZINA, *In Stifel vnnnd Sporn im Schloss Lüben. Holdovací cesta Maxmiliána II. a Dolní Lužice*, in: L. Březina - J. Konvičná - J. Zdichynec (edd.), *Ve znamení země Koruny české*, s. 129-141; Jan IVANEGA, *Slavnostní vjezd Maxmiliána II. do Vídně roku 1552*, České Budějovice 2008 (diplomová práce); F. ŠMAHEL, *Studie o cestě Karla IV.*; Š. VÁCHA - I. VESELÁ - V. VLNAS - P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI.*, s. 99-105; Mlada HOLÁ, *Holdovací cesty českých panovníků do Vratislavi. V pozdní, středověku a raném novověku (1437-1617)*, Praha 2012.*

¹²⁰ P. MAREK, *Ceremoniál*, s. 383. Zajištění koní pro tuto slavnost chvíli měl na starost nejvyšší dvorní maršálek. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 401, Zápisky o nákupu koní. Úřad nejvyššího dvorního maršálka zastával od 8. února 1685. Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009 (= Monographia historica 11), s. 108. K osobě tohoto významného člena schwarzenberského rodu více Adam WOLF, *Fürst Ferdinand von Schwarzenberg 1652-1703*, in: týž (ed.), *Geschichtliche Bilder aus Oesterreich II. Aus dem Zeitalter des Absolutismus und der Aufklärung (1648-1792)*, Wien 1880, s. 146-197; Karl z SCHWARZENBERG, *Geschichte des reichsstädtischen Hauses Schwarzenberg I*, Neustadt an der Aisch 1963, s. 143-164. V české historiografii se Ferdinandovi ze Schwarzenberka věnoval zejména Rostislav SMÍŠEK, „Dvorská kariéra“ očima knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku, Jihočeský sborník historický 73, 2004, s. 94-120; TÝŽ, *Deník Ferdinanda ze Schwarzenberku jako pramen historického bádání. Příspěvek k poznání mobility císařského dvora na sklonku 17. století*, in: Jiří Kubeš (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.-18. století*, Pardubice 2007, s. 129-161.

šedí a hnědí valaši, které nejvyšší štolmistr Ferdinand Bonaventura z Harrachu vybral podle přísně stanovených kritérií.¹²¹ Hrabě z Harrachu požadoval pouze zdravé, mladé a silné koně. Dále hleděl na jejich reprezentativní vzhled. Důraz kladl také na pořízení nových podkov, jež měly přispět k pohodlnému a bezpečnému putování císařského dvora do Augšpurku.¹²² Jak doboví pozorovatelé Lorenc a Gottlieb Göbelsové neopomněli poznamenat, slavnostní vjezd proběhl za krásného počasí. Záře slunečních paprsků podtrhovala velkolepý příjezd příslušníků vládnoucího rodu.

Účastníci slavnostního vjezdu, kteří se pohybovali augšpurskými ulicemi, kráčeli podle předem stanoveného pořadí.¹²³ Skladba doprovodu příslušníků císařské rodiny odrážela hierarchické uspořádání raně novověké společnosti. Současně zrcadlila starobyrou posloupnost jednotlivých dvorských úřadů.¹²⁴ Na pomyslném vrcholu společenské i dvorské hierarchie diváci očekávali císaře s manželkou a synem.¹²⁵ V čele průvodu šla ozbrojená městská komanie se standartami Augšpurku.¹²⁶ Za nimi gardisté vedli koně, na nichž jeli rytmistři v plné zbroji. Následoval nejvyšší říšský ubytovatel se svými služebníky.¹²⁷ Doprovázeli ho úředníci, kteří měli na starosti ubytování císařské rodiny a jejího početného doprovodu.¹²⁸ Za augšpurskou gardou kráčely či jely v kočárech a na koních desítky příslušníků císařského dvora s početným služebnictvem. Dále se v bohatě zdobeném kočáře taženém šesti koňmi pohyboval říšský maršálek Karel Filip Gustav z Pappenheimu.¹²⁹ Honosný kočár a množství koní upozorňovaly na jeho postavení v Římsko-německé říši. Z obou stran kočáru pochodovali trabanti,

¹²¹ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 401, Zápisky o nákupu koní. Úřad nejvyššího štolmistra Leopolda I. Ferdinand Bonaventura z Harrachu (1636-1706) zastával od 13. listopadu 1677. Byl diplomatem a císařským vyslancem v Paříži, Varšavě a Madridu. V letech 1671-1674 vykonával úřad nejvyššího dvorského maršálka. Roku 1699 se stal nejvyšším hofmistrem Leopolda I., kde setrval až do své smrti. O tom R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 358-359.

¹²² SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 401, Korespondence Ferdinanda ze Schwarzenberku.

¹²³ TAMTÉŽ, *Extract aus dem kayser. hoff Prothocoll de September 1689*.

¹²⁴ Srov. V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 152; TÝŽ, *Symboly rituálu. Slavnostní vjezd Ferdinanda I.*, s. 114; J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 113-114.

¹²⁵ P. MAREK, *Ceremoniál*, s. 383.

¹²⁶ Standartu Augšpurku tvořil zelený strom na červenobílém štítu. K historii augšpurského znaku blíže http://www.datenmatrix.de/projekte/hdbg/gemeinden/bayerns-gemeinden_detail.php?gkz=9761000 [odkaz funkční k 28. 1. 2013].

¹²⁷ Jméno říšského správce doboví pozorovatelé neuvedli.

¹²⁸ Vrchními dvorními ubytovateli byli Jan Kryštof Müller, František Antonín z Berlingu a Volf Vilém Hebrer.

¹²⁹ K osobě Karla Filipa Gustava z Pappenheimu blíže Reinhard HEYDENREUTER, *Neue Deutsche Biographie XX*, Berlin 2001, s. 48-50. Více k rodu Pappenheimů Barbara STADLER, *Pappenheim und die Zeit des Dreißigjährigen Kriegs*, Winterthur 1991; Hans SCHWACKENHOFER, *Die Reichserbmarschälle, Grafen und Herren von und zu Pappenheim. Zur Geschichte eines Reichsministerialengeschlechtes*, Berlin 2002; Gerhard KÖBLER, *Historische Lexikon der deutschen Länder*, München 2007, s. 514.

kteří dohlíželi na bezpečnost šlechtice. Doprovod říšského maršálka uzavíralo sedm komorníků. Průvod pokračoval několika vozy s komorníky arciknížete Josefa, císařského páru a nejvyšším kuchmistrem Ferdinandem Arnoštem z Molartu.¹³⁰ Po nich přišli na řadu členové tajné rady - poradního orgánu panovníka v otázkách vnitřní a zahraniční politiky podunajské monarchie - se svými služebníky.¹³¹ Dále kráčeli dvorští radové, příslušníci dvorské komory a zástupci dvorské válečné rady.¹³²

Důležité místo v doprovodu císaře Leopolda I. připadlo nejvyšším dvorským hodnostářům. Nejdříve šel nejvyšší štolmistr Ferdinand Bonaventura z Harrachu, jenž dohlížel na císařské konírny.¹³³ Následoval ho nejvyšší maršálek Ferdinand ze Schwarzenberku, který vykonával vrchní policejní dozor a náležely mu veškeré soudní pravomoce na příslušníky císařského dvora. Kromě toho také zajišťoval ubytování císařské rodiny, dvořanů a služebnictva.¹³⁴ Své nezastupitelné místo v průvodu měl rovněž nejvyšší komorník Gundakar z Ditrichštejna, jenž stál v čele osobního služebnictva císařské rodiny.¹³⁵ Následoval ho nejvyšší hofmistr císaře Ferdinand z Ditrichštejna s bubeníkem a 16 trubači.¹³⁶ Úřad nejvyššího hofmistra

¹³⁰ Mezi komorníky Josefa I. patřili hrabě Ignác z Weissenwolffu a blíže nejmenovaný baron z Fläschingu. Komornické úřady císaře Leopolda I. zastávala hrabata František Karel z Hoyosu, Josef Ignác z Paaru, František Otakar ze Šternberka, Norbert z Kolovrat a Julius Friedrich Buccellini, který byl zároveň rakouským místokancléřem. Dále byl císařským komorníkem hrabě Leopold z Lambergu, Karl Josef z Paaru, jenž vykonával také funkci nejvyššího dvorního poštmitra, a Gottfried Heinrich ze Salcburku.

¹³¹ Zdeňka HLEDÍKOVÁ - Jan JANÁK - Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2005, s. 109-110, 119. Mezi císařské tajné rady, kteří kráčeli ulicemi Augšpurku, patřili František Arnošt Fugger z Kirchenberku a Weissenhornu, říšský místokancléř Leopold z Königsberku, polní maršál Arnošt z Waffenberku, Ludvík z Coloredo-Trabantu a František z Mansfeldu.

¹³² Z. HLEDÍKOVÁ - J. JANÁK - J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 109-110.

¹³³ Nejvyšší štolmistr pečoval o krmivo, podestýlku a veškeré potřebné vybavení k cestování panovnického dvora. R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 20, 64, 315-317.

¹³⁴ TAMTÉŽ, s. 67.

¹³⁵ Podle jeho příkazů služebníci pečovali o každodenní potřeby císaře a císařovny. Srov. Š. VÁCHA - I. VESELÁ - V. VLNAS - P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI.*, s. 73. Tuto osobní komoru císaře Leopolda I. tvořili komorníci, lazebníci, krejčí, střibrník, tapetař, garderobistéři, švec, zповědník, dvorní kaplan, nosiči, čeledíni, dveřníci, topiči a další osobní služebníci. *Extract auß dem führ Particular, alß Ihr Kayß. Majß. anno 1689 zur Cronung naher Augspurg verraist seindt alß*, SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 401. Kníže Gundakar z Ditrichštejna byl příslušníkem hollenburské linie rodu. Na počátku čtyřicátých let 17. století absolvoval kavalírskou cestu po západní Evropě. Po návratu započal kariéru u císařského dvora ve Vídni. Roku 1656 se stal členem říšské dvorní rady. Od roku 1658 působil jako nejvyšší štolmistr císaře Leopolda I. a v letech 1675-1690 vykonával úřad jeho nejvyššího komorníka. R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 317, 351.

¹³⁶ Ferdinand z Ditrichštejna se stal nejvyšším hofmistrem císaře v roce 1683. Předtím působil nepřetržitě od roku 1666 ve službách císařoven - Markéty Terezy Španělské, Klaudivie Felicitas Tyrolské a Eleonory Magdalény Falcko-Neuburské. TAMTÉŽ, s. 90-91. K osobě Ferdinanda z Ditrichštejna blíže Jiří DAVID, *Ferdinand z Dietrichsteina v zemských službách. Projev rodové kontinuity či péče o kariéru?*, in: Emil Kordiovský - Miroslav Svoboda (edd.), *Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba*, Brno 2006, s. 391-398; Rostislav SMÍŠEK, *Služba a paměť. Dvorská kariéra barokních Ditrichštejnů jako nadgenerační životní ideál*, in: V. Bůžek - P. Král (edd.), *Paměť urozenosti*, s. 157-170; TÝŽ, *Knihy poznámek Ferdinanda z Ditrichštejna z let 1683-1697*, in: Václav Bůžek (ed.), *Šlechta raného novověku*

představoval nejvyšší příčku v hierarchickém uspořádání dvorských úřadů.¹³⁷ V případě panovníkovy nepřítomnosti měl kníže z Ditrichštejna na starost řízení celého vídeňského dvora Leopolda I.¹³⁸

Za nejvyššími dvorskými hodnostáři se objevil kočár s Leopoldem I. a jeho ženou Eleonorou Magdalénou Falcko-Neuburskou. Ti představovali v symbolickém obraze urozenosti pomyslný vrchol hierarchicky uspořádaného průvodu. Obklopovala je pěší garda císařských trabantů v čele s jejich kapitánem, který dohlížel ze hřbetu svého koně na bezpečný průjezd městem.¹³⁹ Doprovázela je císařská pážata.¹⁴⁰ Za nimi se na koni pohyboval budoucí římský král Josef, oděný do majestátního roucha, s 15 královskými pážaty. Po pravici syna Leopolda I. jel jeho nejvyšší hofmistr Karel Theodor Otto ze Salmu. V symbolické komunikaci byl pravé straně přikládán větší význam než levé.¹⁴¹ Důležitost pravé strany vycházela z křesťanské interpretace vzkříšení Ježíše Krista, který po zmrtvýchvstání stanul po pravici boží. Navíc v soudobém myšlení platil názor, že zprava vždy přicházelo to pravé a správné, stejně jako boží moc vycházela z Hospodinovy pravice.¹⁴²

Závěr početného slavnostního průvodu tvořila druhá část augšpurských měšťanů. Za nimi pochodovali další ozbrojenci a lukostřelci. Doprovázeli je císařský bubeník a trubač, kteří bubnováním a pronikavým troubením udávali rytmus pochodu.¹⁴³ Na úplném konci dlouhého procesí jely ve svých kočárech tažených trojspřežím dvorní dámy Eleonory Magdalény Falcko-Neuburské. Tato skutečnost odrážela sexuální segregaci, která byla charakteristická pro předmoderní společnost, a okrajovou roli ženy v raně novověké společnosti.¹⁴⁴

pohledem českých, francouzských a španělských historiků, České Budějovice 2009 (= Opera historica 13), s. 307-398.

¹³⁷ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 65.

¹³⁸ K pravomocím nejvyššího hofmistra náležela koordinace dvorského personálu, dohled nad dodržováním ceremoniálních norem a zásobováním potravinami. TAMTÉŽ, s. 65. Více k postavení a pravomocím nejvyššího hofmistra Ferdinand MENČÍK, *Beiträge zur Geschichte der kaiserlichen Hofämter*, Archiv für österreichische Geschichte 87, 1899, s. 447-563, zde s. 452-464.

¹³⁹ Mědirytina císařského trabanta srov. níže, Příloha, obr. 3.

¹⁴⁰ Pážecí službu vykonávali mladí šlechtici. Působení na dvoře panovníků jim poskytovalo dobrý odrazový můstek k budování dvorské kariéry. Ke každodennímu životu pážat a k jejich povinnostem na panovníčských dvorech více Martin HOLÝ, *Exercitia aularum. Dny všední a sváteční pážat na dvoře Ferdinanda I. v polovině 16. století ve světle dvou dochovaných instrukcí*, Folia Historica Bohemica 23, 2008, s. 7-18.

¹⁴¹ Zuzana BURIANOVÁ, *Slavnostní vjezd Rudolfa II. do Olomouce roku 1577*, České Budějovice 2008 (bakalářská práce), s. 25.

¹⁴² Manfred LURKER, *Slovník biblických obrazů a symbolů*, Praha 1999, s. 304-306.

¹⁴³ První část měšťanů s hlavními představiteli augšpurského magistrátu šla v přední části slavnostního průvodu. Srov. výše, s. 10.

¹⁴⁴ Pavel KRÁL, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004 (= Monographia historica 4), s. 202.

Slavnostní adventus představoval vyvrcholení náročné cesty císařského dvora z Vídně do Augšpurku. Vjezdem začínaly okázalé festivity spojené s volbou a následnou korunovací arciknížete Josefa římským králem.¹⁴⁵ V náboženské rovině symbolizovalo překročení hranic města panovníkem biblický vjezd Ježíše do Jeruzaléma na Velký Pátek. Stejně jako Kristus jednou rukou žehnal při svém příjezdu přihlízejícím, také arcikníže Josef společně se svým otcem Leopoldem I. kynutím rukou zdravili všechny shromážděné.¹⁴⁶ Způsob vstupu do Augšpurku a jeho symbolické poselství se v raném novověku stalo důležitějším než samotný fakt, že do města přijel císař.¹⁴⁷ Příjezd císařské rodiny do Augšpurku totiž nabízel dobrou příležitost k sebe prezentaci jejích členů. Zároveň sloužil k zviditelnění mimořádného postavení habsburského rodu mezi evropskými panovníky.¹⁴⁸ Potomci Rudolfa I. neváhali na vizuální stránku slavnostního vjezdu obětovat nemalé finanční částky.¹⁴⁹ Význam reprezentativní funkce slavnostního vjezdu a průjezdu Augšpurkem zvyšovalo i to, že slavnostnímu rituálu mohly přihlížet všechny sociální vrstvy raně novověké společnosti, bez rozdílu stavu. Zástupy lidí se tísnily podél cesty vládnoucí rodiny městem a obdivovaly velkolepost celého průvodu.¹⁵⁰

Cesta průvodu augšpurskými ulicemi nabízela divákům velkolepý pohled na hierarchický obraz tehdejší společnosti i císařského dvora, jehož nejvyšším vrcholem byl Leopold I. se svou rodinou.¹⁵¹ Po slavnostním průjezdu hlavní bránou, jež představovala symbolickou hranici mezi prostorem města a okolní krajinou, procesí pokračovalo přes Jakubské předměstí, Františkánskou bránu k Perlachberku. Odtud se ubíralo na hlavní náměstí k dómu Panny Marie.¹⁵² Trasa slavnostního průvodu městem byla záměrně prodloužena, aby početný doprovod císařské rodiny mohl sledovat a obdivovat co největší množství urozených hostů, zahraničních vyslanců,

¹⁴⁵ Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 106.

¹⁴⁶ Vjezd Krista do Jeruzaléma představoval určitý předěl mezi veřejnou činností Spasitele, jeho umučením a oslavením. Jan ROYT, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006, s. 305-306; TÝŽ, *Kristus v křesťanské ikonografii*, České Budějovice 2010, s. 64-65. Srov. V. BŮŽEK - R. SMÍŠEK, *Symboly rituálu. Volba Karla V. římským králem*, s. 126.

¹⁴⁷ J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 72.

¹⁴⁸ K politické propagandě, distribuci moci panovníka a jeho sebe prezentaci Karl VOCELKA, *Die politische Propaganda Kaiser Rudolphs II. (1576-1612)*, Wien 1981; Jacques LE GOFF, *Na cestě k politické antropologii*, in: Týž (ed.), *Středověká imaginace*, Praha 1998, s. 302-318.

¹⁴⁹ Srov. Š. VÁCHA - I. VESELÁ - V. VLNAS - P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI.*, s. 99-102.

¹⁵⁰ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 15.

¹⁵¹ Srov. V. BŮŽEK, *Symboly rituálu. Slavnostní vjezd Ferdinanda I.*, s. 115-117; TÝŽ, *Symbol rituálu. Prohlášení Ferdinanda I. císařem*, s. 161-162; V. BŮŽEK - R. SMÍŠEK, *Symboly rituálu. Volba Karla V. římským králem*, s. 123-131; Š. VÁCHA - I. VESELÁ - V. VLNAS - P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI.*, s. 90-104.

¹⁵² Perlachberk patřil k významným ulicím v centru města. K tomu více Gertrud SEYBOTH, *Augsburg - Wandlungen einer Stadt*, Augsburg 1978, s. 74, 110.

měšťanů a dalších osob, které se chtěly účastnit tohoto slavnostního okamžiku.¹⁵³ Když kondukt procházel vyzdobenými ulicemi města, jásající obyvatelstvo hlasitě zdravilo projíždějící příslušníky vládnoucího rodu. Přihlízející davy vykřikovaly latinské heslo „*Sequor solem!*” (Následuji tě, Slunce!). Touto formulí připodobňovali císaře ke slunečnímu bohu Apollónovi.¹⁵⁴ V symbolické rovině přinášel panovník jako božský Apollón své zemi úrodu a blahobyt.¹⁵⁵ S odvoláním na čtvrtou Vergiliovu eklogu a věštbu Sibylly Kúmské o tom, že přijde Zlatý věk, jemuž bude pod ochranou Saturna vládnout právě Apollón a jeho potomci - římscí císaři, se Habsburkové považovali za legitimní nástupce svých předchůdců na císařském trůnu a činili si nárok navázat na tradici římského impéria. Tím, že se prohlašovali za vládce s božským původem, chtěli podtrhnout vlastní dějinné poslání a obhájit předurčení k světovládnému postavení.¹⁵⁶ Slavnostní atmosféru průjezdu ulicemi dotvářelo vyzvánění městských zvonů, které se rozezněly na počest císařského páru a arciknížete Josefa ve všech augšpurských kostelích.

Za obrovského hluku a jásotu, jež se nesly odpoledním Augšpurkem, dorazil početný průvod na prostranství před katedrálu Panny Marie. Zde již Leopolda I. se synem netrpělivě očekávalo shromážděné duchovenstvo. Stranou pozornosti nelze nechat výběr chrámu, k němuž ihned po příjezdu do města zamířila císařská rodina. Symbolicky upozorňoval na náboženské vyznání panovníka.¹⁵⁷ Habsburkové veřejně vystupovali jako příkladná katolická dynastie, která účinně podporovala a bránila „jedinou a pravou víru.” Jejich horlivá zbožnost - *Pietas Austriaca* - potvrzovala legitimitu vlády habsburského rodu.¹⁵⁸ Zároveň se stala důležitým nástrojem osobní

¹⁵³ Srov. P. KRÁL, *Smrt a pohřby*, s. 204.

¹⁵⁴ Sluneční symboliku začali Habsburkové využívat po vzoru francouzského krále Ludvíka XIV., který se sám tituloval jako „král Slunce.“ Sluneční náměty zdobily fasádu i interiér zámku ve Versailles, Vaux-le-Vicomte, Louveru či paláců v tuillerieských zahradách. Na jeho příkaz motiv Slunce také dekoroval předměty každodenní potřeby, šaty, stolní nádoby, nábytek i umělecká díla. Friedrich B. POLLEROS, *Sonnenkönig und österreichische Sonne. Kunst und Wissenschaft als Fortsetzung des Krieges mit anderen Mitteln*, Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte 40, 1987, s. 239-256, zde s. 243-245.

¹⁵⁵ TAMTÉŽ, s. 252. Leopold I. byl často zobrazován jako sluneční bůh Apollón ve svém zlatém voze, jedoucí po obloze. Srov. níže, Příloha, obr. 4.

¹⁵⁶ <http://rim.me.cz/osobnosti/literatura/vergilius.php> [odkaz funkční k 10. 2. 2013]; V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, s. 171. Čtvrtá ekloga je součástí díla Zpěvy pastýřské (*Bucolica*) římského básníka Publia Vergilia Marona. Celé dílo v originální latinské verzi je dostupné v digitální podobě <http://kramerius.mzk.cz/search/i.jsp?pid=uuid:985cfd47-6306-11e1-8115-0050569d679d> [odkaz funkční k 10. 2. 2013].

¹⁵⁷ P. KRÁL, *Smrt a pohřby*, s. 206.

¹⁵⁸ V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, s. 176-181. K habsburské zbožnosti podrobněji Anna CORETH, *Pietas Austriaca. Österreichische Frömmigkeit im Barock*, Wien-München 1982; Karl VOCELKA, *Habsburská zbožnost a lidová zbožnost. K mnohovrstevnatosti vztahů mezi elitní a lidovou kulturou*, Folia Historica Bohemica 18, 1997, s. 225-240.

reprezentace.¹⁵⁹ Příslušníci vládnoucího rodu vyzdvihovali několik pilířů *Pietas Austriaca*, zejména uctívání Eucharistie a Svatého Kříže. Tradici habsburské zbožnosti doplňovalo uctívání světců, mezi nimiž se největší úctě těšila Panna Maria.¹⁶⁰ Jako personifikovaná Pomocnice boží byla považována za patronku a ochránkyni vládnoucího rodu. Proto bylo nanejvýše vhodné, aby se slavnostní uvítací mše konala právě v chrámu zasvěceném Matce Boží.¹⁶¹

Před portál kostela místní duchovenstvo v čele s vrchním koadjutorem¹⁶² tamní kapituly - Alexandrem Falckým, oděným v kněžském rouchu, připravilo tři polštáře z černého sametu, dva zdobené žlutým zlatem a jeden červeným zlatem.¹⁶³ Výběr žlutého a červeného zlata patrně souvisel s heraldickými barvami habsburského rodu. Arcikníže Josef s rodiči poklekli na připravené sametové podušky. Vrchní koadjutor je pokropil svěcenou vodou. Jak Lorenc a Gottlieb Göbelové neopomněli zmínit, k pokropení budoucího římského krále Josefa použil teplou vodou, aby se následník trůnu nenachladil. Následovalo požehnání, jehož prostřednictvím představení augšpurské kapituly symbolicky přijali arciknížete Josefa do místní křesťanské obce.¹⁶⁴

Poté vstoupil mladý syn Leopolda I. v doprovodu svých rodičů a dalších urozenců do chrámu. Příští římský král kráčel pod bohatě zdobeným bílým baldachýnem, jenž vytvářel přirozenou nebeskou klenbu královského majestátu a vyzdvihoval důležitost osoby kráčeující pod ním.¹⁶⁵ Bílá barva symbolizovala světlo vyzařované sluncem, které bylo obrazem boží milosti a vznešenosti. Bílý baldachýn představoval v očích přihlížejících vítězství všech spravedlivých nad hříšníky a vyjadřoval symbolické spojení panovníka s boží mocí.¹⁶⁶ Pod nebesy a za ohlušujícího zpěvu slavnostního hymnu *Te Deum laudamus* se arcikníže Josef ubíral středem chrámové lodi až k hlavnímu oltáři katedrály. Za ním se pohyboval císař Leopold I. se svou chotí. Následovali je nejvyšší dvorští úředníci, zahraniční vyslanci a další hosté. Po stranách průvodu kráčeli představení místní kapituly a významní duchovní v čele

¹⁵⁹ R. SMÍŠEK, *Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina*, s. 90.

¹⁶⁰ R. J. W. EVANS, *Vznik habsburské monarchie*, s. 146. K jednotlivým pilířům habsburské zbožnosti blíže V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, s. 176-179.

¹⁶¹ TAMTÉŽ, s. 180.

¹⁶² Koadjutor byl pomocný biskup v katolické církvi, spolusprávce dómu, který po smrti sídelního biskupa diecéze nastoupil na jeho místo. http://www.vatican.va/archive/DEU0036/___P1F.HTM [odkaz funkční k 10. 1. 2013].

¹⁶³ *Extract aus dem kayser. hoff Prothocoll de September 1689*, SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 401.

¹⁶⁴ Srov. J. IVANEGA, *Zrcadlo majestátu. Obraz Maxmiliána II.*, s. 64.

¹⁶⁵ Srov. V. BŮŽEK, *Symboly rituálu. Slavnostní vjezd Ferdinanda I.*, s. 121. K symbolickému spojení panovníka s nebeskou klenbou více J. LE GOFF - J. C. SCHMITT, *Encyklopedie středověku*, s. 306, 318.

¹⁶⁶ M. DLOUHÁ, *Symbolika barev ve středověku*, Kuděj 1, 2001, s. 19-25, zde s. 23.

s vrchním koadjutorem, který následně sloužil slavnostní mši. Účastí na bohoslužbě císařská rodina veřejně demonstrovala svou pokoru a hlubokou zbožnost.¹⁶⁷

Mezitím se před katedrálou Panny Marie shromáždil početný zástup augšpurských měšťanů a vyčkával, až Leopold I. se svou ženou a synem vyjdou z chrámu. Společně s nimi zde čekali na příchod císařské rodiny i obyvatelé z různých koutů Římsko-německé říše, kteří do města přicestovali kvůli volbě a následné korunovací arciknížete Josefa římským králem. Jakmile se členové vládnoucí rodiny objevili před portálem chrámu, pozdravili přihlížející. Všem přítomným se tak naskytla mimořádná příležitost obdivovat lesk královského a císařského majestátu, který umocňoval zdobený bílý baldachýn, pod nímž kráčel mladý Josef. Krátce na to císařská rodina nastoupila do kočáru, který ji odvezl do rezidence Fuggerů na Vinném trhu.¹⁶⁸ Právě jejich sídlo patřilo k nejhonosněji vybaveným domům ve městě. Přestože šlo o honosný příbytek, vrchní dvorní ubytovatel jej s dostatečným předstihem upravil tak, aby se stal důstojným místem pobytu příslušníků vládnoucího rodu.¹⁶⁹

II.3 Dary císařské rodině

V následujících dvou dnech po příjezdu císařské rodiny do Augšpurku se ve Fuggerově domě na Vinném trhu uskutečnila řada slavnostních audiencí. Nejprve se zde 1. září 1689 shromáždili členové městské rady a zástupci říšských stavů. Účelem návštěvy se stalo předání drahocenných darů, prostřednictvím nichž představitelé Augšpurku a Římsko-německé říše projevíli úctu Leopoldu I., jeho manželce i arciknížeti Josefovi.¹⁷⁰ Předávání rozličných předmětů hrálo významnou úlohu při

¹⁶⁷ V. BŮŽEK, *Zrcadlo ctností, bohů a rozkoší*, s. 45.

¹⁶⁸ Fuggerové původně patřili k členům tkalcovského cechu. Své bohatství získali obchodem s plátnem a později s drahými kovy. Nejvýznamnějším členem rodiny byl Jakub Fugger, který se stal bankéřem Maxmiliána I. Současně se zasloužil o výstavbu již zmíněné rodinné rezidence. Zejména v 17. století byly pro Habsburky kontakty s rodem Fuggerů velmi důležité, protože jim půjčovali vysoké finanční částky, zejména na války s Osmanskou říší. K dějinám rodu Fuggerů blíže Marion TIETZ-STRÖDEL, *Die Fugger*, Tübingen 1999; Stefan PLOGMANN, *Jacob Fugger der Reiche*, Aschaffenburg 2001; Benjamin SCHELLER, *Memoria an der Zeitenwende. Die Stiftungen Jakob Fuggers des Reichen vor und während der Reformation (ca. 1505–1555)*, Berlin 2004; Mark HÄBERLEIN, *Die Fugger. Geschichte einer Augsburger Familie (1367–1650)*, Stuttgart 2006; Sarah HADRY, *Die Fugger in Kirchberg und Weißenhorn. Herrschaftsverfassung und Leibeigenschaft, Konfessionalisierung und Residenzbildung*, Augsburg 2007.

¹⁶⁹ *Extract aus dem kayser. hoff Prothocoll de September 1689*, SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 401.

¹⁷⁰ Václav BŮŽEK, „Páni a přátelé“ v *myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku*, Český časopis historický 100, 2002, s. 229-264, zde s. 242. K významu darů blíže Marcel MAUSS, *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*, Praha 1999; Beatrix BASTL, *Gabentausch. Wiener Adelshochzeiten und ihre Bedeutung für die interkulturelle Kommunikation*, Wiener Geschichtsblätter 54, 1999, s. 257-271.

navazování a upevňování vzájemných vztahů mezi dárci a obdarovanými.¹⁷¹ Tím, že císařský pár a budoucí římský král Josef dary přijali, prokázali městskému magistrátu a vybraným zástupcům říšské šlechty svou přízeň.¹⁷² Navíc umělecká kvalita, použití drahých kovů na zhotovení darů a jejich celková finanční nákladnost odrážely bohatství a společenské postavení dárců i obdarovaných.¹⁷³

Jako první byl obdarován Leopold I. Od zástupců říšských okrsků a augšpurských měšťanů obdržel dvě velké stříbrné mísy zdobené zlacenými rytinami. Na první míse se navíc nacházel měšec z blíže nejmenované drahocenné látky, který kráslila výšivka v podobě říšské orlice a rakouského erbu zhotovená z perel a zlatých nití. Městský znak vyšitý na druhé straně váčku reprezentoval volební a korunovační město Augšpurk. Uvnitř měšce se nacházelo 500 nově vyražených augšpurských dukátů. Na mincích zvláště vyrobených pro tuto mimořádnou událost byly vyraženy podobizny Leopolda I., budoucího římského krále Josefa a datum slavnostního vjezdu do Augšpurku - rok 1689.

Z hlediska symbolické komunikace si větší pozornost než měšec a mince zaslouží alegorické rytiny na obou stříbrných mísách, které zdobily náměty *Triumphus Amoris* (Triumfů lásky). Tyto motivy odkazovaly zejména na hlubokou zbožnost císaře.¹⁷⁴ Ta patřila k nejvýznamnějším charakterovým vlastnostem, jimiž měl oplývat každý potomek Rudolfa I. a ideální křesťanský panovník.¹⁷⁵ Alegorická výzdoba první mísy oslavovala vládu Leopolda I. Dominovala jí postava antického Herkula ve zbroji s vítězným věncem, nad nějž rytec umístil říšskou orlici. Zobrazení bájného hrdiny patřilo k základním atributům symbolické inscenace vládnoucího rodu, který odvozoval svůj původ přímo od mýtického reka.¹⁷⁶ Postava Herkula rovněž zosobňovala jednu ze čtyřech kardinálních ctností - *Fortitudo* (Statečnost).¹⁷⁷ Ve spojení s brněním

¹⁷¹ V. BŮŽEK, „Páni a přátelé“, s. 242.

¹⁷² R. SMÍŠEK, *Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina*, s. 88-89.

¹⁷³ TAMTÉŽ, s. 89.

¹⁷⁴ Ikonografie k *Triumfům lásky* v díle Philip AYRES, *Triumphus amoris, de cunctis universi hujus incolis actus, emblematis ac symbolis Latinis, Italicis, Gallicis, Germanicis, oculis exhibitus. Oder: Die über den gantzen Erd-cräusz triumphirende Liebe, in nachdencklichen Sinn-bildern neben sehr curiosen lateinischen, italianischen, französischen und teutschen Bey-sprüchen auch kurtzweiligen Versen fürgestellet*, Augspurg 1695. Vyobrazení tohoto latinského hesla srov. níže, Příloha, obr. 5.

¹⁷⁵ Ivo CERMAN, *Panovník*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 54-78, zde s. 57. Třetí teologickou ctností byla Naděje (*Spes*) na spasení. J. HALL, *Slovník námětů*, s. 97-98.

¹⁷⁶ V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, s. 170.

¹⁷⁷ Zbylé tři kardinální ctnosti tvořily Spravedlnost, Moudrost a Umírněnost (Shovívavost). I. CERMAN, *Panovník*, s. 58. Výčet kardinálních ctností, které také náležely k charakterové výbavě panovníka, vypracoval již ve 13. století Tomáš Akvinský, jenž se inspiroval Aristotelovým spisem *Politika*. TAMTÉŽ.

odkazovala na statečnost a sílu císaře.¹⁷⁸ Vavřínový věnec naopak představoval dobře čitelný symbol vítězství a odkazoval na pozemskou svrchovanost vladaře.¹⁷⁹

Výzdoba daru určeného Leopoldu I. také tematizovala jeho teologické ctnosti. Zejména lásku k bohu, která vše překoná a vždy zvítězí.¹⁸⁰ Lásku panovníka k bohu také prezentovala tři latinská hesla. Uprostřed stříbrné mísy stálo „*Vicit et superos amor*” (Láska vítězí i nad bohy), po pravé straně umělec umístil nápis „*Conservat cuncta cupido*” (Láska překoná všechno) a vlevo pak heslo „*Virtutis radix amor*” (Láska je kořen ctnosti).¹⁸¹ Symbolické poselství nápisů sloužilo k prezentaci císaře jako zbožného a shovívavého katolíka. Symbolický význam *Clementie* (Shovívavosti) odrážel boží původ i božskou podstatu každodenních skutků panovníka.¹⁸²

Alegorická výzdoba daru dále naznačovala úzké spojení panovníka s jednotlivými okrsky Římsko-německé říše (*Reichskreise*), jež reprezentovaly jejich erbovní znaky vyryté v levé části stříbrné mísy společně s rohem hojnosti a varhanami.¹⁸³ Roh hojnosti odrážel úrodnost a blahobyť, které prý v říšských krajích za vlády Leopolda I. panovaly. Byl atributem bohyně Cerery, jež se stala patronkou zemědělství, bohaté sklizně a hojnosti.¹⁸⁴ Varhany, které tvořily nedílnou součást výbavy kostelů, odkazovaly na pravou křesťanskou víru.¹⁸⁵ Do spodní části daru rytec umístil řeku Rýn spoutanou zámekem, nad nímž se vznášel anděl s klíčem. Rýn jako

¹⁷⁸ Hans BIEDERMANN, *Lexikón symbolov*, Bratislava 1992, s. 48.

¹⁷⁹ TAMTĚŽ, s. 328; Jenny C. COOPEROVÁ, *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*, Praha 1999, s. 207.

¹⁸⁰ Udo BECKER, *Slovník symbolů*, Praha 2002, s. 40.

¹⁸¹ Alegorické ztvárnění těchto latinských hesel lze nalézt v dobových sbírkách emblémů. Šlo o dřevořezby doplněné stručnými popisky. Tyto obrazy s krátkými texty sloužily jako vyjadřovací prostředky křesťanské mystiky a nesly symbolická poselství. Vyobrazení prezentující výrok *Vicit et superos amor* je dostupné v dílech Mario PRAZ, *Studies in Seventeenth-century Imaginery*, Roma 1975, s. 102; Arthur HENKEL - Albrecht SCHÖNE (edd.), *Emblemata. Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI. und XVII. Jahrhunderts*, Stuttgart 1976, sl. 1742; Sebastian SANTIAGO LOPÉZ (ed.), *Lectura crítica de la Amorum Emblemata de Otto Vaenius. Lectura y significado de los emblemas*, Bol. del Museo e Instituto Camón Aznar 21, 1985, s. 5-112, zde s. 19. Vyobrazení tohoto hesla srov. Příloha, obr. 6. Emblémy k latinskému výroku *Virtutis radix amor* se nacházejí v A. HENKEL - A. SCHÖNE (edd.), *Emblemata*, sl. 1648; S. SEBASTIAN LOPÉZ, *Lectura*, s. 21; Charles MOSELEY, *A century of Emblems. An Introductory Anthology*, Aldershot 1989, s. 133; Ayers L. BAGLEY, *Hercules in Emblem Books and Schools*, in: Ayers L. Bagley - Edward M. Griffin - Austin J. McLeand (edd.), *The Telling Image*, New York 1996, s. 82-83. Vyobrazení srov. níže, Příloha, obr. 8. Obrazy, jež představují latinskou formuli *Conservat cuncta cupido*, lze nalézt v A. HENKEL - A. SCHÖNE (edd.), *Emblemata*, sl. 47; S. SEBASTIAN LOPÉZ, *Lectura*, s. 21. Vyobrazení tohoto hesla srov. níže, Příloha, obr. 7. Všechny rytiny k zmíněným výroky jsou dostupné v digitální podobě na <http://emblems.let.uu.nl/va1618.html> [odkaz funkční k 20. 11. 2012].

¹⁸² V. BŮŽEK, *Zrcadlo ctností*, s. 45.

¹⁸³ Doboví pozorovatelé Lorenc a Gottlieb Göbelsově jmenovitě neuedli, o které konkrétní říšské okrsky a jejich erby šlo.

¹⁸⁴ J. HALL, *Slovník námětů*, s. 387-388; U. BECKER, *Slovník symbolů*, s. 241; J. C. COOPEROVÁ, *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 155.

¹⁸⁵ U. BECKER, *Slovník symbolů*, s. 315.

důležitý tok táhnoucí se od jihu k severu země symbolizoval samotnou Římsko-německou říši. Motiv řeky, který se objevil i na druhém daru pro Leopolda I., pravděpodobně vyjadřoval délku a význam jeho vlády. Řeka jako symbol času a pomíjivosti naznačovala plynutí lidského života a neustálé změny, jež přicházejí a ovlivňují dynamiku životních procesů.¹⁸⁶ Zámek a klíč, který držel anděl, ukazovaly sepětí Habsburků s Římsko-německou říší a pevnou vládu potomků Rudolfa I. nad tímto územím. Alegorický obraz anděla představoval boží vůli a ochrannou ruku, kterou Nejvyšší držel nad Římsko-německou říší a zvláště nad jejím panovníkem.¹⁸⁷ Tento nebeský motiv rovněž připomínal, že Leopold I. byl panovníkem z „boží milosti.”¹⁸⁸

Symbolická výzdoba druhé stříbrné mísy oslavovala císařova syna - arciknížete Josefa. Hovořila o něm jako o synu Štěstěny, který se zrodil z lůna Livie. Motiv Livie odkazoval na třetí manželku římského císaře Oktaviána Augusta. V očích raně novověké společnosti představovala obraz ideální římské ženy, jež oplývala velkou krásou a mimořádnými charakterovými vlastnostmi. Proto se stala personifikací štěstí, zbožnosti a svornosti.¹⁸⁹ Livie jako žena, která porodila dva syny - Drusa a pozdějšího císaře Tiberia, zde rovněž symbolizovala matku arciknížete Josefa - císařovnu Eleonoru Magdalénu Falcko-Neuburskou.¹⁹⁰ V horní části stříbrné mísy také rytec umístil orla, jenž držel rakouský erb, čímž odkazoval na to, že Habsburkové vládli v rakouských zemích. Orel byl symbolem habsburského rodu přičemž ztělesňoval sílu, odvahu a vítězství. Vlastnosti orla představovaly ideály středověkého rytíře, do jehož role se potomek Leopolda I. v symbolické rovině stylizoval.¹⁹¹ Na pravé straně drahocenného daru se vznášeli tři andělé, kteří nesli mírové ratolesti symbolizující slávu a nesmrtelnost budoucího římského krále.¹⁹² Pod nimi stálo několik blíže nejmenovaných postav říšských knížat se svými rodovými erby.

Výzdoba na levé straně stříbrné mísy odkazovala na Uherské království, dědičné rakouské země a země Koruny české, jejichž erby nesly harpyje. Tyto bájně bytosti s hlavou a nadry ženy, křídly a spáry ptáka symbolizovaly lakotu, jež byla

¹⁸⁶ H. BIEDERMANN, *Lexikón symbolov*, s. 251; J. C. COOPEROVÁ, *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 163; U. BECKER, *Slovník symbolů*, s. 250.

¹⁸⁷ TAMTÉŽ, s. 14; J. HALL, *Slovník námětů*, s. 46; Milan MYSLIVEČEK, *Panoptikum symbolů, značek a znamení*, Praha 1992, s. 11.

¹⁸⁸ M. BLÁHOVÁ, *Královský majestát Karla IV.*, s. 15.

¹⁸⁹ German HAFNER, *Bildlexikon antiker Personen*, Düsseldorf-Zürich 1997, s. 170-171; *Slovník antické kultury*, Praha 1974, s. 350.

¹⁹⁰ *Slovník antické kultury*, s. 350.

¹⁹¹ J. HALL, *Slovník námětů*, s. 148; M. MYSLIVEČEK, *Panoptikum symbolů*, s. 62-63.

¹⁹² K významu mírové ratolesti více U. BECKER, *Slovník symbolů*, s. 240.

jedním ze sedmi smrtelných hříchů.¹⁹³ Alegorie záporné a nežádoucí charakterové vlastnosti měla s největší pravděpodobností sloužit jako určité memento a upozornit panovníka, aby se jí vyvaroval a ve výše uvedených zemích podunajské monarchie vládl spravedlivě a milostivě. Do spodní části drahocenného daru neznámý rytec umístil řeku Dunaj - dobře čitelný symbol Uherského království, nad níž poletovali andělé s říšskými korunovačními klenoty. Tímto alegorickým vyobrazením umělec upozornil na skutečnost, že v případě arciknížete Josefa šlo o řádně korunovaného uherského krále, neboť svatoštěpánskou korunu získal již 9. prosince 1687.¹⁹⁴ Andělé zde opět vystupují jako poslové a prostředníci mezi bohem a lidmi.¹⁹⁵ První anděl nesl říšskou korunu a korunovační žezlo. Další dva drželi slavnostní opasek a kříž. Motivy korunovačních klenotů pravděpodobně evokovaly blížící se volbu a následnou korunovaci potomka Leopolda I. římským králem.

Druhý den - 2. září 1689 - audience pokračovala předáním darů císařovně a jejímu synu Josefovi. Eleonora Magdalena Falcko-Neuburská dostala dvě oválné stříbrné mísy. Uvnitř jedné z nich se nacházel zlatý měšec s 300 nově vyraženými augšpurskými dukáty. Arcikníže Josef obdržel od zástupců městského magistrátu 13 zlatých a stříbrných medailí umístěných na velké zlaté míse. Každá medaile byla hodnotná nejen obsahem drahého kovu, ale pečlivým zpracováním, kvalitní ražbou a především promyšlenou alegorickou výzdobou.¹⁹⁶ Medaile zdobily portréty Leopolda I., Eleonory Magdalény Falcko-Neuburské a jejich syna Josefa, motivy z řecké mytologie i výjevy z bitev. Doplnovaly je latinské nápisy a hesla.¹⁹⁷ Především oslavovaly vládu Leopolda I. a jeho nedávná vítězství nad Turky. Devět ze třinácti medailí odkazovalo na boj habsburské monarchie proti tureckému nepříteli. Alegorické motivy i latinské nápisy prezentovaly císaře jako křesťanského rytíře, který pomocí pevné víry, boží milosti a osobní statečnosti dokázal zastavit postup „odvěkých nepřátel Kristovy víry“ do střední Evropy a začal jej vytlačovat z Uher.¹⁹⁸ Ražba odkazovala

¹⁹³ J. HALL, *Slovník námětů*, s. 245; Gerhard FINK, *Encyklopedie antické mytologie*, Olomouc 1996, s. 131.

¹⁹⁴ V. URFUS, *Císař Josef I.*, s. 37.

¹⁹⁵ M. MYSLIVEČEK, *Panoptikum symbolů*, s. 11.

¹⁹⁶ Srov. Petr VOREL, *Panovnícká reprezentace na českých středověkých mincích*, in: L. Bobková - M. Holá (edd.), *Lesk královského majestátu ve středověku*, s. 135-141. K mincím a medailím habsburských panovníků více Emil NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby habsburské monarchie v letech 1526-1918. 2 díl. Korunovační klenoty, obřady a ražby. Soupis korunovačních ražeb. Ferdinand II. - Josef I. 1619-1711*, Štíty 1992.

¹⁹⁷ Za pomoc s překladem latinských textů děkuji PhDr. Rostislavu Smíškovi, Ph.D.

¹⁹⁸ Ztvárnění medailí s latinskými nápisy, které se týkaly tureckých válek, jak je zaznamenali doboví pozorovatelé Göbelsovi: 1. medaile: INNOCENT. XI. PONT. OPT. MAX. DOMINATOR ET RECTOR,

na několik významných bitev Leopolda I. z osmdesátých let 17. století, nejčastěji na osvobození Vídně od tureckého obležení v roce 1683.¹⁹⁹ Další z medailí připomínala bitvy u Moháče. První z roku 1526, kdy Turci zvítězili nad vojsky Ludvíka Jagellonského, a druhou z roku 1687, v níž vyhrála armáda Leopolda I.²⁰⁰ Úspěchem císařských vojevůdců v druhé „moháčské“ bitvě v myšlení současníků Habsburkové symbolicky odčinili potupnou porážku křesťanských vojsk z roku 1526.²⁰¹ Další tři mince velebily císaře jako silného, statečného a spravedlivého panovníka Římsko-německé říše. Zdobila je říšská orlice s mečem a žezlem, znaky deseti říšských okrsků a slunce, které bylo symbolem pravdy, neboť vše se v záři jeho paprsků ukazuje.²⁰² Také v tomto případě motiv slunce souvisel se stylizací Leopolda I. do role slunečního boha Apollóna.²⁰³ Meč s žezlem symbolizovaly spravedlnost a prozíravou vládu panovníka.²⁰⁴ Námět zápasu Herkula s bájným Kerberem na další zlaté medaili představoval mocenský boj císaře Leopolda I. s tureckým sultánem.²⁰⁵ Jedna z darovaných medailí rovněž oslavovala sňatek Leopolda I. s Eleonorou Magdalénou Falcko-Neuburskou, který se uskutečnil v roce 1676.²⁰⁶

avers: Angelus cum Clypeo, cui Arma Pontificis insunt, de Coelo mittit fulmina, in Imperatorem Turcicum, amisso Diademate cum Equo lapsum, nápis: PRECES ET OPES; 2. Porta Ottomannica. Miles Christianus Turcam custodem Portae, arrepta Clave, occidit; legitur nahoře: OTTOMANNICA, dole: RESERAT, nápis: NOTANT ADVERSA VALOREM, revers: BUDA, Hungariae Regia, Anno 1541 a Turcis fraude capta, frustra saepius obsessa. Auspiciis LEOPOLDI AUGUSTI IMP. Junctis Imperii viribus, Profligato Hoste, victricibus Germanorum Armis, Vi expugnatur Anno 1686. 2. Septembr. Ovante S.P.Q.A.

¹⁹⁹ K dalším bitvám a vojenským úspěchům císařské armády, které byly na medailích připomínány, patří dobytí Ostřihomi roku 1685, Nových Zámků roku 1685, znovudobytí Budína roku 1686, dobytí Oseku roku 1687 a Bělehradu roku 1688.

²⁰⁰ Popis medaile odkazující na bitvy u Moháče: Nummus PRAELII MOHAZENSIS in Seculo XVI., nápis: LUDOV. HUNG. BOHEM. ZC. REX. ANN. AGENS XX. IN TURCAS APUD MOHAZ CUM PARVA SUOR. MANU PUGNANS. HONESTE OBIIT. Anno M. D. XXVI. Revers: PRAELIUM alterum Seculi XVII. LEOPOLDUS I. H. ET B. REX. SUA AUXILIORUMQVE IMPERII VIRTUTE EXERCITUM TURC. AD MOHAZ VINCIT XII. AUGUST. 1687. Po straně: OB FELICITER RESTITUTAS AD MOHAZ OLIM DESTUTITAS RES HUNGARIAE. S.P.Q.A.F.C.

²⁰¹ Dne 12. srpna 1687 rozdrtila císařská vojska vedena Karlem V. Lotrinským a Ludvíkem Bádenským tureckou armádu velkovezíra Sulejmana paši. Ačkoliv boje probíhaly u více než čtyřicet kilometrů vzdálené Nagyharsány, z propagandistických důvodů se pro ně vžilo označení jako druhá bitva u Moháče. V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, s. 180.

²⁰² J. HALL, *Slovník námětů*, s. 412.

²⁰³ F. B. POLLEROS, *Sonnenkönig und österreichische Sonne*, s. 252.

²⁰⁴ M. MYSLIVEČEK, *Panoptikum symbolů*, s. 152-153; H. BIEDERMANN, *Lexikón symbolov*, s. 174-175.

²⁰⁵ Kerberos byl v řecké mytologii tříhlavý pes s hadím ocasem, který střežil vchod do podsvětí. U. BECKER, *Slovník symbolů*, s. 115.

²⁰⁶ Popis medaile odkazující na sňatek Leopolda I. s Eleonorou Magdalénou Falcko-Neuburskou: Imago Augustissimi Caesaris LEOPOLDI. Nápis: LEOPOLDUS AUGUSTUS IMP. CAESAR. P.F. Revers: Augustissima Imperatrix. Nápis: ELEONORA MAG. THERES. C.P.R.B.J.C.E.M.D. ROM. IMPx. Po straně: MEMORIA AUGUSTISSIMI CONJUGII AUSTRIACO-PALATINI Anno 1676.

Výzdobě darů určených císařovně již doboví pozorovatelé nevěnovali žádnou zvláštní pozornost. Pravděpodobně to souviselo s důležitostí slavnostního vjezdu Leopolda I. a následné volby a korunovace jeho syna - arciknížete Josefa - římským králem. Ty v myšlení Lorence i Gottlieba Göbelsových s největší pravděpodobností představovaly mnohem významnější události. Případné vylíčení alegorické výzdoby darů určených Eleonoře Magdaleně Falcko-Neuburské se jim optikou tohoto pohledu jevilo jako podružné.

Společně s bohatě zdobenými předměty zhotovenými ze zlata, stříbra, perel a drahocenných látek obdrželi členové císařské rodiny rovněž dary v podobě naturálií - sedm sudů vzácného španělského vína a šest vozů s dalšími druhy červených i bílých vín.²⁰⁷ Na každý vůz nechali představitelé městského magistrátu naložit čtyři sudy tyrolského a rýnského vína i vína z povodí řeky Neckar. Vedle zmiňovaného alkoholického nápoje darovali augšpurští měšťané Leopoldovi I. a jeho blízkým 20 džberů s pstruhy a osm plných vozů ovsu.²⁰⁸

²⁰⁷ Josef HRDLIČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na aristokratických dvorech v raně novověkých českých zemích*, České Budějovice 2000 (= Monographia historica 1), s. 63.

²⁰⁸ Pstruzi patřili mezi nejběžnější sladkovodní ryby, které se běžně objevovaly na hodovních tabulích urozené společnosti. Srov. TÝŽ, *Slavnostní stolování na aristokratickém dvoře v raném novověku*, in: V. Bůžek - P. Král (edd.), *Slavnosti a zábavy*, s. 293-314, zde s. 306.

III. Volba arciknížete Josefa římským králem

Hlavu Římsko-německé říše volil sbor nejmocnějších říšských knížat již od roku 1257. Počet těchto kurfiřtů se v polovině 13. století ustálil na sedmi.²⁰⁹ Ustanovení kurfiřtského sboru znamenalo definitivní potvrzení toho, že titul římského krále, a tudíž i císaře, nebyl dědičný, ale volený. Práva i povinnosti kurfiřtů kodifikovala Zlatá bula Karla IV. z roku 1356. Dále výslovně stanovovala, která říšská knížata získala výsadu zvolit nového panovníka. Patřili k nim tři zástupci duchovního stavu - arcibiskup mohučský, trevírský a kolínský, a čtyři světszí vládci - král český, falckrabě rýnský, markrabě braniborský a vévoda saský.²¹⁰ V 17. věku se kurfiřtské kolegium rozšířilo o další dva členy. Nejdříve mezi ně přibyl bavorský vévoda a na konci století Leopold I. udělil kurfiřtskou hodnost také vévodovi hannoverskému.²¹¹ Právo volit budoucího římsko-německého císaře znamenalo upevnění vlastního podílu říšských knížat na politické moci v Římsko-německé říši a otevíralo prostor k politické komunikaci s panovníkem.²¹² Možnost volby zajišťovala kurfiřtům výsadní postavení v raně novověké společnosti a potvrzovalo jejich ceremoniální přednost při průvodech či zasedacích pořádcích nejen během dvorských slavností.²¹³ Stávající systém panující v Římsko-německé říši jim přiznával značný podíl na výkonu moci v zemi, který si udržovali sestavováním volebních kapitulací budoucích římských králů, tedy římským císařů.²¹⁴

²⁰⁹ F. KAVKA, *5. 4. 1355 Korunovace Karla IV.*, s. 26. Ke kurfiřtům podrobněji Axel GOTTHARD, *Säulen des Reiches. Die Kurfürsten im frühneuzeitlichen Reichsverband*, Husum 1998.

²¹⁰ Kurfiřti byli zároveň držiteli dědičných dvorských arcířadů, které se uplatňovaly od 10. století při korunovačních slavnostech a dvorských hostinách. Patřili k nim úřady arcikancléřů, jež vykonávali duchovní kurfiřti, dále úřad arcicíšníka, který zastával český král, úřad arcistolníka připadl falckraběti rýnskému, úřad arcimaršálka vévodovi saskému a markrabě braniborský působil jako arcikomoří. Srov. F. KAVKA, *5. 4. 1355 Korunovace Karla IV.*, s. 26.

²¹¹ J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 19.

²¹² Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 45.

²¹³ S kurfiřtskými hodnostmi navíc souviselo množství privilegií, která jejich držitelům připadla. Zlatá bula všem volitelům propůjčovala horní, mincovní a celní regál. Vedle těchto výsad disponovali právem prodávat, kupovat, zastavovat či udělovat v léno země, hrady a jiné statky v Římsko-německé říši. František KAVKA, *Karel IV. Historie života velkého vladaře*, Praha 2002, s. 110.

²¹⁴ Ferdinand SEIBT, *Karel IV. Císař v Evropě (1346-1378)*, Praha 1999, s. 247. K volební kapitulaci budoucího říšského panovníka srov. níže, kapitola „Volební den 24. ledna 1690.“

II.1 Slavnostní vjezdy kurfiřtů Římsko-německé říše do Augšpurku

V době volby arciknížete Josefa římským králem tvořilo kurfiřtské kolegium osm členů.²¹⁵ V čele volebního sboru stál mohučský arcibiskup Anselm z Ingelheimu.²¹⁶ Ten zaujímal mezi ostatními kurfiřty privilegované místo, které mu propůjčovalo ustanovení ve Zlaté bule Karla IV. Náležela mu výsada řídit volbu římského krále i následně sloužit korunovační mši.²¹⁷ Anselm z Ingelheimu se podílel též na korunovaci Eleonory Magdaleny Falcko-Neuburské císařovnou, jež proběhla v Augšpurku bezprostředně před volbou jejího syna Josefa novým říšským panovníkem.²¹⁸ Stalo se tak 18. ledna 1690, kdy jí mohučský arcibiskup s pomocí arcibiskupů trevírského a kolínského vložili říšskou korunu na hlavu se slovy: „*Accipe coram gloriae, ut scias esse consortem regni*“.²¹⁹ Manželka Leopolda I., jež byla od roku 1681 také uherskou královnou, přijala císařský titul v augšpurské katedrále svatého Oldřicha a Afry, stejně jako její syn Josef o několik dní později.²²⁰

Vzhledem ke korunovaci Eleonory Magdalény Falcko-Neuburské přicestoval mohučský arcibiskup do Augšpurku s početným doprovodem již 4. října 1689. Stejně tak učinili i ostatní členové kurfiřtského kolegia.²²¹ Vysoké postavení Anselma z Ingelheimu v raně novověké společnosti odrážel jeho slavnostní vjezd do města, který proběhl za krásného slunečného počasí kolem třetí hodiny odpoledne.²²² Jeho příjezd oznámily tři salvy z augšpurských děl. Mohučský arcibiskup vjel Wertachskou bránou se svým početným doprovodem, jenž čítal 226 osob a 277 koní.²²³ Tímto počtem překročil limit 200 jezdců, které si podle ustanovení ve Zlaté bule mohl vzít s sebou.

²¹⁵ Srov. příloha č. 1, tabulka č. 1 - Složení kurfiřtského sboru k roku 1690.

²¹⁶ Anselm Franz z Ingelheimu (1634-1695) zasvětil svůj život duchovní kariéře a v roce 1660 se stal kanovníkem v Mohuči. V listopadu 1679 byl zvolen mohučským arcibiskupem a jmenován také arcikancléřem Římsko-německé říše. K jeho životu a působení podrobněji Franz WERNER, *Der Dom von Mainz und seine Denkmäler, nebst Darstellung der Schicksale der Stadt und der Geschichte seiner Erzbischöfe*, Mainz 1836, s. 71-72; Johann Samuel ERSCH, *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschafte und Künste*, Leipzig 1840, s. 234. Uvedené knihy jsou dostupné online na <http://books.google.de/> [odkaz funkční k 8. 3. 2013]. Vyobrazení arcibiskupa mohučského - Anselma z Ingelheimu srov. níže, Příloha, obr. 9.

²¹⁷ J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 26.

²¹⁸ Ke korunovaci Eleonory Magdalény Falcko-Neuburské podrobněji dobový tisk L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 1-45. Dále také W. KAPS, *Eleonore Magdalena (Theresia) Pfalz-Neuburg*, s. 77-82.

²¹⁹ H. J. BERBIG, *Der Krönungsritus*, s. 683-684.

²²⁰ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 25.

²²¹ *Extract aus dem kayser. hoff Prothocoll 1689*, SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 401.

²²² L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 17.

²²³ Wertachská brána nese svůj název podle stejnojmenné řeky, která protéká Augšpurkem. O tom *Zentraleuropa. Dänemark, Deutschland, Benelux, Frankreich, Schweiz, Österreich, Italien*, Berlín 1993, s. 99.

Nicméně to nebylo nic neobvyklého, protože například český král Matyáš II. přicestoval jako kurfiřt do Frankfurtu nad Mohanem na volbu nového panovníka s doprovodem čítajícím více jak 2 000 osob.²²⁴ Ve srovnání s tím bylo překročení stanoveného limitu Anselmem z Ingelheimu nepatrné a tudíž mu početnější doprovod augšpurský magistrát prominul.²²⁵

Krátce na to přivítali mohučského arcibiskupa představitelé města společně s říšským maršálkem Karlem Filipem Gustavem z Pappenheimu, který přijel ve zlatem a stříbrem zdobeném kočáře taženém šesti koňmi.²²⁶ Drahocenný kočár a počet koní odrážely jeho významné postavení a důležitost úřadu, jenž během volby a korunovace nového panovníka vykonával. Odpovídal za přípravu a jejich řádný průběh dle pravidel stanovených Zlatou bulou Karla IV. Jeho úkolem bylo zajistit organizaci a technické zázemí říšské volby i následné korunovace.²²⁷ Doprovázela ho ozbrojená garda s dalšími měšťany. Po slavnostním uvítání projel průvod mohučského kurfiřta uličkou Svatého Kříže na starý Senný trh, kde se následně ubytoval v domě Reimonda Eggerse, který patřil mezi vlivné a zámožné augšpurské měšťany.²²⁸

V čele početného doprovodu předního kurfiřta jeli na ušlechtilých koních urození kavalíři oblečení v pestrobarevných drahocenných oděvech a livrejích, jejichž barevné sladění odráželo heraldické barvy rodu Ingelheimů.²²⁹ Za nimi následovalo přibližně 18 až 20 karos tažených trojspřežím, ve kterých seděli představitelé duchovenstva a další říšští šlechtici.²³⁰ Kočáry doprovázel bubeník a osm trubačů, jež dotvářeli zvukovou kulisu průvodu. Všem divákům v ulicích města oznamovali, že přijížděl kurfiřt z Mohuče. Anselm z Ingelheimu jel ve zlatem zdobeném kočáře, za nímž kráčela pážata. Byl oděný v červeném livreji se zlatými výšivkami a kalhotách

²²⁴ K dalším příkladům překročení stanoveného počtu osob při příjezdech panovníků do korunovačních měst podrobněji J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 33-34.

²²⁵ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 27.

²²⁶ Úřad říšského dědičného maršálka zastávali již od 11. století až do zániku Římsko-německé říše příslušníci rodu Pappenheimů. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 29.

²²⁷ Tento úkol měl však dle zásad Zlaté buly vykonávat saský kurfiřt, ale již tradičně tento úřad předával dědičnému říšskému maršálkovi. TAMTÉŽ, s. 29. Říšský dědičný maršálek byl prvním vojenským zástupcem císaře a dědičným úředníkem v Římsko-německé říši v 17. a 18. století. Více k tomuto úřadu Ch. HATTENHAUER, *Wahl und Krönung*, s. 98-106.

²²⁸ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 12.

²²⁹ Livrej se skládal z frakového saka, kalhot sahajících po kolena, obvykle z bílých punčoch a střeviců. Ludmila KYBALOVÁ - Milena LAMAROVÁ - Olga HERBENOVÁ, *Obrazová encyklopedie módy*, Praha 1973, s. 501.

²³⁰ Karosy patřily k nejpoužívanějším kočárům té doby. Objevily se ve všech doprovodech ostatních říšských volitelů i v početném průvodu císařské rodiny. Jednalo se většinou o čtyřmístné vozy s pevnou nebo částečně stahovatelnou střechou. Š. VÁCHA - I. VESELÁ - V. VLNAS - P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI.*, s. 77.

ze zlatavého sametu.²³¹ Záměrná volba barev odkazovala na heraldické barvy mohučské arcidiecéze - červenou a žlutou.²³² Sociální statut mohučského kurfiřta umocňovaly také oděvy jeho osobní gardy, která uzavírala slavnostní průvod městem. Gardisté s halapartnami v rukou pochodovali v kabátcích, jež zdobily zlatými nitěmi vyšíváné erby rodu Ingelheimů ve tvaru kříže. Kříž byl hlavním motivem na dvou protilehlých polích rodového znaku.²³³

Tři dny po příjezdu mohučského kurfiřta se uskutečnily slavnostní vjezdy zbývajících dvou duchovních kurfiřtů. Dne 7. října 1689 dopoledne přicestovali do Augšpurku kolínský a trevírský volitel.²³⁴ Úřad kolínského kurfiřta v té době zastával Josef Klement Bavorský.²³⁵ Jeho příjezd do Augšpurku již nebyl s největší pravděpodobností tak okázalý jako vjezd mohučského arcibiskupa, jakožto výše jmenovaného kurfiřta. Přesto i Josef Klement Bavorský dbal na řádnou reprezentaci své osoby. Přicestoval v luxusním kočáře zdobeném zlatem a stříbrem. Byl oděný do modrého livreje s červenobílými a černými výšivkami s lemováním z pravého hedvábí.²³⁶ I zde barevné sladění kurfiřtových šatů odkazovalo na barvy dominující v jeho rodovém erbě - modrou, bílou a červenou.²³⁷ Jeho osobní garda měla slavnostní uniformy ušité podle švýcarského střihu, které byly pravděpodobně inspirované tradičním oděvem švýcarské gardy papeže. Dominantu celkového vzhledu gardistů

²³¹ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 17.

²³² K erbům mohučských arcibiskupů blíže Bernhard PETER, *Die Wappen der Erzbischöfe und Kurfürsten von Mainz III*, 2007. Dostupné online na <http://www.dr-bernhard-peter.de/Heraldik/bi-mainz-3.htm> [odkaz funkční k 13. 3. 2013.]

²³³ Srov. dobové zobrazení erbů rodu Ingelheimů v díle norimberského umělce ze 16. století Stephana BRECHTELA, *Wappenbuch des Heiligen Römischen Reiches*, Nürnberg 1554-1568, s. 371. Digitální edice jeho díla dostupná online na http://codicon.digitale-sammlungen.de//Blatt_bsb00020447,00453.html [odkaz funkční k 11. 3. 2013].

²³⁴ *Extract aus dem kayser. hoff Prothocoll 1689*, SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 401.

²³⁵ Josef Klement Bavorský (1671-1723) svou duchovní kariéru zahájil v Řezně, kde se stal v roce 1683 biskupem. Poté působil jako biskup ve Freisingu a v roce 1688 byl zvolen arcibiskupem v Kolíně nad Rýnem. Max BRAUBACH, *Joseph Clemens, Herzog von Bayern*, in: *Neue Deutsche Biographie X*, Berlín 1974, s. 622 <http://daten.digitale-sammlungen.de/0001/bsb00016327/images/index.html?seite=638> [odkaz funkční k 11. 3. 2013]; Ingrid MÜNCH, *Joseph Clemens von Bayern*, in: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon III*, Herzberg 1992, s. 886-888 [odkaz funkční k 11. 3. 2013]. Vyobrazení arcibiskupa kolínského - Josefa Klementa Bavorského srov. níže, Příloha, obr. 10.

²³⁶ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 18.

²³⁷ Srov. http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/artikel/artikel_45123; <http://www.stmi.bayern.de/buerger/staat/wappen/> [odkazy funkční k 11. 3. 2013].

tvorily módní baretu ze sametu, které zdobila bílá a černá péra.²³⁸ Ta symbolizovala heraldické barvy kolínského arcibiskupství - stříbrnou a černou.²³⁹

V úřadě trevírského kurfiřta přicestoval do Augšpurku Jan Hugo VIII. z Orsbeku.²⁴⁰ Také on přijel do města s početným doprovodem. Stejně jako ostatní členové kurfiřtského kolegia byl řádně a s veškerou úctou přivítán představiteli městského magistrátu a mnoha dalšími měšťany. Rovněž Jan Hugo VIII. z Orsbeku dbal na okázalou reprezentaci hodnou jeho společenského postavení. Jak soudobí pozorovatelé Lorenc a Gottlieb Göbelové poznamenali, trevírský arcibiskup se údajně oděhl do nejkrásnějších šatů ze všech členů kurfiřtského kolegia.²⁴¹ Jeho velkolepý vzhled přitahoval zraky všech přihlížejících v ulicích města. Slavnostní oděv Jana Huga VIII. z Orsbeku tvořil fialovomodrý livrej s karmínově červenými výšivkami, které příhodně doplňovalo stříbrné lemování.²⁴² Právě červená a stříbrná tvořily základní barvy znaku trevírského arcibiskupství.²⁴³ Modrá naopak odkazovala na rodový erb Orsbeků, kde byla obsažená prostřednictvím modrých srdcovitých motivů.²⁴⁴

Slavnostní vjezdy mohučského, kolínského i trevírského arcibiskupa do Augšpurku prezentovaly tyto duchovní kurfiřty nejen jako zbožné a oddané představitelce církve, ale také jako zámožné říšské šlechtice s vysokým společenským postavením. O jejich bohatství a majetkovém zázemí vypovídaly zdobené luxusní kočáry, vzácní koně, nákladné oděvy a jejich barevné sladění. Barokní móda druhé poloviny 17. století, které se držel nejen arcibiskup z Mohuče Anselm z Ingelheimu a jeho dvořané, ale také ostatní kurfiřti z řad duchovenstva a členové jejich doprovodů, kladla důraz na okázalé zdobení šatů, složité střihy, jasné tóny barev. Oděvy byly ušity z hedvábí či brokátu s ozdobnými lemy, krajkami a výšivkami.²⁴⁵ V raném novověku

²³⁸ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 18.

²³⁹ Ke kolínskému arcibiskupství a kurfiřtství v raném novověku podrobněji Hans Georg MOLITOR, *Das Erzbistum Köln im Zeitalter der Glaubenskämpfe 1515-1688*, Köln am Rhein 2008. (= Geschichte des Erzbistums Köln 3)

²⁴⁰ Johann Hugo VIII. z Orsbeku (1634-1711) nejprve působil jako kanovník v katedrále v Trevíru. Poté odešel na studia do Paříže. Krátce na to vstoupil do řádu minoritů. Následně se vrátil k duchovní kariéře v Trevíru, kde se nejprve stal biskupem a v roce 1675 byl zvolen arcibiskupem. K životu Johanna VIII. Huga z Orsbeku blíže Bernhard SCHNEIDER, *Johann VIII. Hugo von Orsbeck*, in: Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon VI, Herzberg 1993, s. 1282-1285. Vyobrazení arcibiskupa trevírského - Johana Huga VIII. z Orsbeku srov. níže, Příloha, obr. 11.

²⁴¹ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 18.

²⁴² TAMTÉŽ.

²⁴³ Srov. http://de.wikipedia.org/wiki/Bistum_Trier [odkaz funkční k 11. 3. 2013].

²⁴⁴ Srov. [\[wassenberg.de/index.phtml?La=1&sNavID=319.139&mNavID=1.100&object=tx|1774.593.1&kat=&kuo=1&text=&sub=0\]\(http://wassenberg.de/index.phtml?La=1&sNavID=319.139&mNavID=1.100&object=tx|1774.593.1&kat=&kuo=1&text=&sub=0\) \[odkaz funkční k 11. 3. 2013\]. Vyobrazení falckraběte rýnského - Filipa Viléma srov. níže, Příloha, obr. 12.](http://rathaus-</p></div><div data-bbox=)

²⁴⁵ L. KYBALOVÁ - M. LAMAROVÁ - O. HERBENOVÁ, *Obrazová encyklopedie módy*, s. 189.

kurfiřti kladli daleko větší důraz na reprezentační prvky při slavnostním vjezdu do města než jejich středověcí předchůdci.²⁴⁶

Světští kurfiřti přicestovali do Augšpurku o necelé dva měsíce dříve než jejich kolegové z řad duchovenstva. Jako první přijel 27. srpna 1689 falckrabě rýnský Filip Vilém.²⁴⁷ Dostavil se i přes svůj vysoký věk, který v té době činil úctyhodných 74 let.²⁴⁸ O dva dny později, 29. srpna 1689, dorazil se svým doprovodem také Maxmilián II. Emanuel Bavorský.²⁴⁹ Do Augšpurku přicestoval v bohatě zlatem a stříbrem zdobeném kočáře taženém šestispřežím. Jak již bylo jeho zvykem, oděný byl do blankytně modrého hedvábného livreje s bílým a černým lemováním.²⁵⁰ Modrou barvou svých šatů, která symbolizovala světské vládce s „modrou krví“, dával vévoda z Wittelsbachu najevo své vysoké postavení v Římsko-německé říši. Modrá se stala barvou moudrosti, upřímnosti, spravedlnosti a důstojnosti - barvou nejhodnotnějších šlechtických vlastností. V symbolické rovině byla také spojena s mariánským kultem a odkazovala na hlubokou zbožnost Maxmiliána II. Emanuela.²⁵¹ Gardisté, kteří obklopovali bavorského vévodu během slavnostního vjezdu do města, byli oblečení v uniformách švýcarského stříhu. Na hlavách měli klobouky zdobené bílými květinami.²⁵²

Zbývající světští kurfiřti vyslali do Augšpurku pouze své zástupce. Podle ustanovení ve Zlaté bule Karla IV. měli na tento krok právo. Pokud se z různých důvodů nechtěli volby zúčastnit, mohli udělit příslušné pravomoce svým vyslancům, kteří následně volili za ně. Měli však povinnost nechat jim vyhotovit listiny podle

²⁴⁶ Svou roli hrála také početnost doprovodu volitele a zejména množství zapojených kočárů. Ty se začaly využívat teprve od konce 15. století a prosadily se zejména v 17. století, kdy byly velmi oblíbené J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 33.

²⁴⁷ *Extract aus dem kayser. hoff Prothocoll 1689*, SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 401.

²⁴⁸ Srov. Peter FUCHS, *Philipp Wilhelm*, in: *Neue Deutsche Biographie XX*, Berlín 2001, s. 384. Filip Vilém Falcký (1615-1690) získal titul kurfiřta v protestantské Falci v roce 1685 i přes to, že byl horlivým katolíkem. K jeho životu a vládě podrobněji Willi PAETZER, *Philipp Wilhelm (1615-1690). Kurfürst von der Pfalz 1685-1690*, Aachen 2005.

²⁴⁹ *Extract aus dem kayser. hoff Prothocoll 1689*, SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 401. Vévoda Maxmilián II. Emanuel Bavorský (1162-1726) pocházel z rodu Wittelbachů a stal se významným politikem i uznávaným vojevůdcem druhé poloviny 17. století, který se účastnil tureckých válek jako spojenec Habsburků. V letech 1692-1706 zastával úřad místodržícího ve Španělském Nizozemí. K životu a vládě Maxmiliána II. Emanuela podrobněji Marcus JUNKELMANN, *Kurfürst Max Emanuel von Bayern als Feldherr*, München 2000. Vyobrazení vévody bavorského - Maxmiliána Emanuela srov. níže, Příloha, obr. 13.

²⁵⁰ Modrá patřila k nejoblíbenějším barvám Maxmiliána Emanuela, který byl díky tomu již ve své době nazýván „Modrý kurfiřt.“ K tomu více dokumentární film německého historika a filmaře Bernarda *Grafu Max Emanuel, Der Blaue Kurfürst*, který natočil v roce 2007. http://www.nordostkultur-muenchen.de/biographien/maximilian_II_Emanuel.htm [odkaz funkční k 17. 4. 2013].

²⁵¹ M. DLOUHÁ, *Symbolika barev*, s. 22.

²⁵² L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 19.

předem daného formuláře, čímž vyslancům propůjčili potřebná práva.²⁵³ Saského kurfiřta Jana Jiřího III. zastupovali a následně za něho v Augšpurku volili Mikuláš z Gerßdorffu, Oto Jindřich z Driesenu a Filip Ludvík ze Sinzendorfu. Braniborský kurfiřt Fridrich III. vyslal do Augšpurku jako své zmocněnce bratry Silvestra Jakuba a Mikoláše Bartoloměje z Danckelmannu.²⁵⁴ Z ostatních mocností pobývali v říšském městě zástupci papežské kurie, švédského a španělského krále. Svatý stolec vyslal nuncia Giacoma Cantelma, aby dohlížel na církevní úkony a duchovní stránku jednotlivých rituálních kroků volby a korunovace Eleonory Magdalény Falcko-Neuburské císařovnou i arciknížete Josefa římským králem.²⁵⁵ Španělský král jmenoval do čela poselstva Dona Carlose Emanuela de Aragon, který byl krátce po svém příjezdu náležitě uvítán a obdarován. Od magistrátu města obdržel sud španělského vína, čtyři džbery pstruhů, 50 konviček s různými druhy zahraničních vín a fůru ovsa. Představitelé Augšpurku obdarovali také zástupce švédského krále - blíže nejmenovaného hraběte z Donu i biskupa z Kostnice Markvarta Rudolfa z Rodtu.²⁵⁶

Všichni členové kurfiřtského kolegia, jejich zmocněnci a zástupci se ihned po příjezdu ubytovali. Nelehký úkol zajistit příbytky volitelům, dalším říšským knížatům, urozcům a zahraničním vyslancům včetně jejich početných doprovodů připadl říšskému ubytovateli Janovi Kryštofovi Müllerovi.²⁵⁷ Ten musel s dostatečným předstihem vybrat odpovídající byty, prohlédnout je, případně dovybavit. Přidělování ubytování se řídilo společenským postavením urozených jedinců a významem úřadu, který zastávali.²⁵⁸

²⁵³ Tato ustanovení jsou obsažena v 19. kapitole Zlaté Buly Karla IV. Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 25.

²⁵⁴ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 19.

²⁵⁵ Giacomo Cantelmo, vévoda z Popoli (1645-1702) byl v roce 1683 zvolen titulárním biskupem v Izraeli. Poté zastával úřad papežského nuncia. Jako diplomat Svatého stolce působil v Benátkách, Švýcarsku, Polsku a rakouských zemích. V roce 1690 ho papež Alexandr VIII. jmenoval kardinálem. Salvador MIRANDA, *The Cardinals of the Holy Roman Church*, Florida 1998. Dostupné online na <http://www2.fiu.edu/~mirandas/cardinals.htm> [odkaz funkční k 20. 2. 2013].

²⁵⁶ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 12.

²⁵⁷ Úřad dvorního ubytovatele zastával Johan Kryštof Müller, který měl k ruce dva pomocníky - Františka Antonína z Berlingu, Wolfa Viléma Hebera a několik dalších služebníků.

²⁵⁸ Srov. Š. VÁCHA - I. VESELÁ - V. VLNAS - P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna*, s. 85.

III.2 Předvolební jednání kurfiřtského kolegia

Předvolební jednání začala v Augšpurku 12. prosince 1689.²⁵⁹ Leopold I. svolal všechny volitele budoucího římského krále do své prozatímní rezidence ve Fuggerově domě.²⁶⁰ Všichni se dostavili kolem jedenácté hodiny dopolední i se svým doprovodem. Nejvíce osob doprovázelo mohučského arcibiskupa Anselma z Ingelheimu, protože mu dle zásad stanovených Zlatou bulou náleželo výsadní postavení ve volebním kolegiu kurfiřtů. V čele jeho průvodu jely vozy se služebnictvem. Následovaly je dvě karosy tažené dvojspřežím, v nichž seděli tři představitelé mohučské kapituly. Dále šlo 14 kavalírů oděných do drahocenných šatů. Za nim již jel arcibiskup v kočáře taženém šesti ušlechtilými hnědáky. Po stranách vozu kráčeli trabanti. Za kočárem pochodovali gardisté. Ostatní členové volebního kolegia neměli tak početné doprovody. Falcký kurfiřt se dokonce do císařské rezidence dostavil v nosítkách, neboť byl ubytován nedaleko sídla Leopolda I. Stejně tak kurfiřti kolínský a bavorský, kteří se dostavili na slavnostní shromáždění pěšky. Doprovázeli je urození kavalíři a gardisté, jež pečovali o jejich bezpečnost. Jako poslední přicestovali ve svých karosách tažených šesti koňmi vyslanci saského a braniborského volitele.

Všechny členy kurfiřtského kolegia s jejich nejbližšími rádci společně uvítali v hale Fuggerovy rezidence nejvyšší hofmistr císaře Ferdinand z Ditrichštejna a nejvyšší maršálek Ferdinand ze Schwarzenberku. Shromážděné přítomné doprovodili po schodišti až do předpokoje rytířského sálu, kde se jednání následně uskutečnilo. V předpokoji je přijal císařův nejvyšší komorník Gundakar z Ditrichštejna a po chvíli členy kurfiřtského sboru s rádci uvedl do sálu, kam se posléze dostavil v doprovodu své gardy také Leopold I. Volitelé vstupovali do místnosti po jednom, podle předem daného pořadí, které určovala Zlatá bula. Organizace příchodu jednotlivých členů kurfiřtského kolegia do sálu odrážela hierarchické postavení těchto knížat v Římsko-německé říši.

²⁵⁹ Datum konání jednotlivých událostí spojených s volbou a korunovaci Josefa římským králem bylo v dobových tiscích zapsáno vždy dvěma různými daty. Například předvolební jednání začalo 2./12. prosince 1689. Lomítko v datu je uvedeno záměrně, protože v tomto období se v Římsko-německé říši paralelně užívaly dva kalendáře. Jednalo se o juliánský kalendář, který byl zaveden již v antice za vlády Julia Caesara, a o jeho reformovanou podobu z konce 16. století, tzv. gregoriánský kalendář. Ten vznikl kvůli nepřesnosti antického kalendáře. Reformu vyhlásil roku 1582 papež Řehoř XIII., podle kterého byl nový kalendář také nazván. Aby jeho tvůrci vyrovnali rozdíl mezi během času v přírodě a juliánským kalendářem, vypustili deset dní. V praxi tak po čtvrtku 4. října psali pátek 15. října 1582. Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001, s. 112-130. V době volby a následné korunovace Josefa I. jsou v některých zdrojích uváděny obě datace pomocí lomítka. V následujícím textu budou pro zjednodušení všude uváděna data podle nového gregoriánského kalendáře.

²⁶⁰ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 44-51. Když není uvedeno jinak, následující výklad průběhu předvolebních jednání v Augšpurku se ve faktografické rovině opírá o informace uvedené v tomto dobovém německy psaném tisku.

Zlatá bula Karla IV. přesně určovala přednost a posloupnost jednotlivých kurfiřtských úřadů.²⁶¹ Oproti pořadí příjezdu členů kolegia kurfiřtů do císařské rezidence, které bylo libovolné a nemělo žádný hlubší symbolický význam, hierarchie vstupu volitelů do rytířského sálu plně podléhala ceremoniálním pravidlům.²⁶² Jako první vkročil do místnosti arcibiskup kolínský Josef Klement Bavorský, který zaujal toto privilegované postavení místo mohučského kurfiřta Anselma z Ingelheimu. Ten se kvůli své nemoci nechal do sálu odnést v nosítkách jako druhý.²⁶³ Za ním šel trevírský arcibiskup Jan Hugo VIII. z Orsbeku. Poté následovali světští kurfiřti - Maxmilián II. Emanuel Bavorský, Filip Vilém Falcko-Neuburský a vyslanci saského a braniborského kurfiřta.

Všichni členové kolegia se oděli do dlouhých černých plášťů. Černá barva převažovala na oděvech vládců a šlechticů již od konce 14. století. Představovala módní vlnu, která přišla z italských měst a rozšířila se zejména ve Španělsku, kde dominovala v 16. i 17. věku. Navíc výroba černých látek patřila mezi finančně náročné, a proto byly černé šaty dostupné pouze nejbohatším vrstvám raně novověké společnosti.²⁶⁴ Říšská knížata si však černé pláště neoblékla jen z důvodů módní atraktivity, ale také pro symbolickou hodnotu černé. Tato barva symbolizovala pokání, trpělivost, pokoru a víru.²⁶⁵

Stěny rytířského sálu byly pro tuto příležitost potaženy červenou látkou. Uprostřed místnosti se nacházel dlouhý stůl s polstrovanými křesly s červeným sametem. Před ním, pod zdobeným baldachýnem, stál císař, k němuž ve stanoveném pořadí přicházeli členové volebního sboru. Mohučský arcibiskup Anselm z Ingelheimu usedl do křesla po levici panovníka. Vpravo zaujal své místo nejvyšší hofmistr císaře Ferdinand z Ditrichštejna.²⁶⁶ Podél levé strany sálu bylo připravené vyvýšené dřevěné pódium, na které kurfiřti nebo jejich zástupci následně vystoupali po dvou schodech. Na něm stálo sedm křesel s vyřezávanými opěrkami, potažených červeným sametem, zdobených zlatým lemováním. Vpravo od dveří se nacházel malý stoleček s ceremoniálním protokolem. Interiér sálu doplňovalo 28 křesel určených pro rádce členů kurfiřtského kolegia. Červená barva, která dominovala ve výzdobě sálu, byla již

²⁶¹ Srov. F. KAVKA, *Karel IV.*, s. 110.

²⁶² Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 35.

²⁶³ Dle svědectví Lorence a Gottlieba Göbelsových trápila mohučského kurfiřta dna. L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 46.

²⁶⁴ M. DLOUHÁ, *Symbolika barev*, s. 24-25.

²⁶⁵ TAMTÉŽ, s. 26.

²⁶⁶ K hierarchii a významu nejvyšších dvorských úřadů v raném novověku srov. výše, kapitola „Příjezd císařské rodiny do Augšpurku v létě roku 1689.“

od středověku považována za nejkrásnější a nejvznešenější barvu. Do purpurové červeně se oblékali už antičtí a byzantští císaři.²⁶⁷ Kromě toho představovala symbol vítězství, síly a jedné z kardinálních ctností - statečnosti.²⁶⁸

Jakmile všichni členové kurfiřtského kolegia vstoupili do rytířského sálu, gardisté uzamkli dveře. Krátce na to jim císař předložil připravenou propozici s argumenty, proč bylo nutné příštího panovníka zvolit již nyní. Za vhodného kandidáta pak navrhl svého syna Josefa, u něhož vyzdvihl jeho přednosti a kvality. Otázku volby úzce spojoval se složitou mezinárodní politickou situací, která panovala na evropském kontinentě v osmdesátých letech 17. století. Upozornil na přímé ohrožení bezpečnosti a mocenského postavení Římsko-německé říše v tehdejší Evropě. Tuto neblahou situaci údajně způsobily probíhající války s Francií a Turky. Dále varoval před rozšiřováním území Francouzské koruny na úkor Římsko-německé říše a dalšími krvavými boji s Osmany na východní hranici poddunajské monarchie.²⁶⁹ Rovněž zdůraznil, že moc nepřátel, jež obklopovali Římsko-německou říši ze všech stran, byla obrovská. Zmínil také vnitropolitické problémy, které souvisely s povstáním rebelů v Uhrách, jež probíhalo v sedmdesátých a osmdesátých letech 17. století na středoevropském území ovládaném Habsburky.²⁷⁰ Na závěr své řeči císař vybídl kolegium kurfiřtů, aby zajistilo bezpečnost poddunajské monarchie a Římsko-německé říše prostřednictvím řádné a svobodné volby nového římského krále. Za hlavního kandidáta prosazoval svého staršího syna a dědice - arciknížete Josefa. Jako hrdý otec zdůraznil jeho osobní kvality, vzdělání a vhodné charakterové vlastnosti, kterými měl každý raně novověký panovník oplývat. Připomněl také to, že jeho potomek již byl zvoleným uherským králem a úspěšně se podílel na potlačení revolty vedené Imrem Thökölym v Uhrách v letech 1678-1687. Na závěr uvedl, že Josef byl rozený „*der Deutsche*,“ zbožný křesťan a příslušník vznešeného panovnického rodu s velkým majetkovým zázemím. Údajně tak splňoval dle starobylých tradic všechny podmínky, kterým bylo třeba vyhovět k úspěšné kandidatuře na nového římského krále.²⁷¹

Poté Leopold I. všem přítomným poděkoval za vyslechnutí jeho proslovu a předal svou propozici svázanou zlatou stuhou mohučskému kurfiřtovi Anselmovi

²⁶⁷ M. DLOUHÁ, *Symbolika barev*, s. 20.

²⁶⁸ J. BONĚK - T. BONĚK, *České korunovační klenoty*, s. 151.

²⁶⁹ K válečným střetům Římsko-německé říše s Francií a Turky ve druhé polovině 17. století srov. výše, kapitola „*Cesta Josefa I. za říšskou korunou*.“

²⁷⁰ K politické situaci v zemích svatoštěpánské koruny od druhé poloviny 16. století do konce 17. století podrobněji R. J. W. EVANS, *Vznik habsburské monarchie*, s. 277-305.

²⁷¹ Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 22.

z Ingelheimu. Následně kolegium zasedlo k diskuzi. Všichni přítomní souhlasili s tím, že mladý arcikníže pocházel z vlivného a urozeného rodu s dostatkem prostředků k tomu, aby zajistil mír a prosperitu v Římsko-německé říši. Byl také horlivým katolíkem, který se mohl stát schopným ochráncem katolické víry v poddunajské monarchii i Římsko-německé říši. Překážkou ke zvolení Leopoldova syna Josefa však mohl být jeho nízký věk. Podle tradičních říšských zákonů se totiž císařem nemohla stát osoba mladší osmnácti let a Josefovi v té době bylo teprve jedenáct.²⁷² Nicméně mladý uherský král neměl být korunován císařem, ale prozatím pouze římským králem a císařský titul by získal až po smrti otce. Je tedy pravděpodobně, že jeho věk nebyl překážkou. Tudíž mladý Josef představoval po všech stránkách vhodného kandidáta. Avšak konečné rozhodnutí o jeho zvolení na tomto jednání nepadlo. Po ukončení prvního předvolebního rokování císařští trabanti otevřeli dveře sálu a kurfiřti ve stejném pořadí, ve kterém do místnosti vstupovali, také odešli. Opět je doprovázeli nejvyšší dvorští úředníci v čele s nejvyšším hofmistrem císaře Ferdinandem z Ditrichštejna. Jak poznamenali bratři Göbbelsové, vše se odehrálo řádně, dle pravidel říšského ceremonálu.

Další předvolební jednání se uskutečnilo 23. prosince 1689. Účastnili se ho nejen kurfiřti a zahraniční vyslanci, ale také členové říšské dvorské rady. Všichni přítomní si velmi dobře uvědomovali hrozící nebezpečí ze strany francouzského krále Ludvíka XIV. Válečné střety s Francií a Osmany je vedly k názoru, že bylo třeba zajistit - mimo jiné - bezpečnost Římsko-německé říše prostřednictvím zvolení římského krále a budoucího císaře. Jednohlasně odsouhlasili, že již v příštím kalendářním roce proběhne volba nového panovníka. Zároveň schválili finanční prostředky na její řádné uskutečnění a zdůraznili, že vše muselo proběhnout dle ustanovení o volbě římských panovníků obsažených ve Zlaté bule Karla IV. Dnem volebního aktu se měl stát 18. leden roku 1690.²⁷³ Tento termín však byl na dalším předvolebním jednání změněn. Dne 20. ledna 1689 proběhl sněm kurfiřtského kolegia, říšské rady a zahraničních vyslanců, kteří datum volby budoucího římského krále posunuli až na 24. leden téhož roku.²⁷⁴ Stalo se tak kvůli korunovaci Eleonory Magdalény Falcko-Neuburské římsko-německou císařovnou. Jednání trvalo od desáté hodiny dopolední do tří odpoledne.

²⁷² B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové*, s. 180; Ch. INGRAO, *Josef I.*, s. 49.

²⁷³ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 53-54.

²⁷⁴ Další jednání se uskutečnila bezprostředně před volebním dnem budoucího římského krále. Dne 22. ledna se konala schůzka kurfiřtského kolegia v kostele svatého Oldřicha a Afry, která se protáhla do až večerních hodin. Dne 23. ledna se sešli zahraniční vyslanci. Dostali zde instrukce ohledně jejich povinností během volebního dne nového římsko-německého krále. *Theatrum Europaeum XIII*, s. 1136.

Po skončení shromáždění se papežský nuncius Giacomo Cantelmo společně s vyslancem španělského krále Donem Carlosem Emanuele de Aragon ohlásili k audienci u císaře. Informovali ho o projednávaných záležitostech a sdělili mu konečné datum volby.²⁷⁵

Jakmile bylo zřejmé, že se volba budoucího římského krále opravdu proběhne a účastníci jednání stanovili datum této významné události, všichni členové kurfiřtského kolegia složili slavnostní slib (*Juramentum securitatis*). Ten pronesli tradičně v latině. Uskutečnil se 10. ledna 1690 na augšpurské radnici. Měšťané k tomuto účelu náležitě připravili bohatě zdobený Zlatý sál v prvním patře mohutné barokní stavby. V místnosti vystavěli provizorní dřevěnou tribunu se čtyřmi schody, kterou potáhli červeným sukem. Na ní stálo osm křesel s polstrováním z červeného sametu. Členové kurfiřtského kolegia usedli do křesel. Uprostřed seděli všichni tři duchovní kurfiřti a falcký kurfiřt Filip Vilém. Vyslanci, jež zastupovali nepřítomné volitele, seděli na krajích řady. Zatímco zástupce saského vévody seděl na posledním křesle vpravo, ambasadoři braniborského markraběte a českého krále usedli na připravená křesla na levém kraji. Před kurfiřty, pod jevištěm, stáli kancléř a sekretář arcibiskupa z Mohuče Anselma z Ingelheimu, členové městského magistrátu a augšpurští konšelé. Po obou stranách sálu přihlíželi slavnostnímu aktu urození kavalíři a další městští radní. Na konci místnosti se nacházeli gardisté jednotlivých kurfiřtů.²⁷⁶

Když se všichni usadili na svá místa, zástupce augšpurského magistrátu zahájil slavnostní slib kolegia kurfiřtů. Pronesl úvodní řeč, v níž všem přítomným připomněl, že volbě římského krále předsedal mohučský arcibiskup. Proto mu také připadl úkol přečíst za sebe i své spoluvolitele tradiční slib určený Augšpurku a jeho obyvatelům. V něm se představitelům města i ostatním měšťanům zavázali, že během volby římského krále budou celé město ochraňovat, pečovat o veřejný pořádek a v případě vzniklých neshod s členy jejich početných doprovodů vše spravedlivě vyřeší. Dále zástupce Augšpurku ujistili, že počet příslušníků kurfiřtských doprovodů ve městě během volebního aktu nepřesáhne 200 jezdců, jak udávalo ustanovení ve Zlaté bule Karla IV.²⁷⁷ Poté všichni přítomní smekli své klobouky a hlubokou úklonou projevíli úctu kurfiřtskému kolegiu.

²⁷⁵ TAMTĚŽ, s. 1135.

²⁷⁶ Srov. schéma zasedacího pořádku při slavnostní přísaze kurfiřtského kolegia L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 54.

²⁷⁷ Více k tomu srov. níže, kapitola „Volební den 24. ledna roku 1690.“

Na prostranství před radnicí se mezitím shromáždilo velké množství měšťanů a návštěvníků Augšpurku. Byli zde také augšpurští ozbrojenci, kteří opět zajišťovali veřejný pořádek. Shromáždění netrpělivě vyčkávali, až se volitelé objeví na slavnostně vyzdobeném balkóně. Krátce na to členové kolegia kurfiřtů vyšli na radniční balkón potažený červeným sametem a pozdravili jásající davy na náměstí. Mezitím kancléř a sekretář mohučského arcibiskupa společně s dalšími rádci kurfiřtů sešli pod hlavní radniční bránu. Na to kancléř Anselma z Ingelheimu promluvil k shromážděným měšťanům a zopakoval jim slavnostní slib, který sbor kurfiřtů před okamžikem složil na radnici.²⁷⁸ Tímto tradičním rituálem zakončili předvolební jednání. Dále již následovala samotná volba nového římského krále.

III.3 Volební den 24. ledna 1690

V předvečer volebního dne - 23. ledna 1690 - se všichni cizinci zdržující se ve městě museli neprodleně odebrat do vesnic v okolí Augšpurku, kde byli nuceni zůstat až do zvolení nového římského krále.²⁷⁹ Tento starobylý zvyk se vztahoval také na nadbytečné příslušníky kurfiřtských dvorů, protože v době volby nesměl mít žádný volitel ve městě více jak 200 členů doprovodu. Zmiňovaným krokem byla dodržena zásada Zlaté buly Karla IV., ke které se kurfiřti a jejich vyslanci zavázali 10. ledna 1690 při slavnostním slibu na radnici.²⁸⁰ Po odchodu posledního cizince představitelé města uzavřeli všechny městské brány a klíče předali mohučskému arcibiskupovi Anselmovi z Ingelheimu. Ten se vykonáním tohoto tradičního rituálu - převzetím klíčů od augšpurských bran - zavázal k ochraně Augšpurku během volebního dne a symbolicky převzal po dobu volebního jednání vládu nad městem.²⁸¹

Den volby připadl na pondělí.²⁸² Již od časných ranních hodin se na Vinném trhu shromažďovalo velké množství měšťanů a augšpurských gardistů se vztyčenými prapory. Netrpělivě vyčkávali na slavnostní okamžik, kdy bude zvolen budoucí římský král. Odtud se pěšky či na koních vydali před radnici a pokračovali až k bazilice svatého

²⁷⁸ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 55-56.

²⁷⁹ Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 121.

²⁸⁰ Po skončení volby se všichni, kteří se museli před volbou vystěhovat za hranice Augšpurku, mohli vrátit zpět do města a zúčastnit se následně korunovace i dalších slavností s tím spojených. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 121.

²⁸¹ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 59.

²⁸² Den v týdnu, který připadl na 24. leden 1690, autorka určila podle chronologických tabulek. M. BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, s. 514. Následující výklad o průběhu volby Josefa I. římským králem se ve faktografické rovině opět opírá o popis této události v dobovém tisku Lorence a Gottlieba Göbelsových, kteří volební den zaznamenali ve svém díle *Eigentliche Abbildungen*, s. 59-67. Tiskem dále vyšla zpráva o volbě Josefa I. v dobovém periodiku *Theatrum Europaeum XIII*, s. 1135-1137.

Oldřicha a Afry, kde probíhal volební akt.²⁸³ Prostranství před chrámem se po chvíli proměnilo ve velkolepou slavnost. Augšpurští hostinští roznášeli v davu jídlo, rozlévali pivo i víno. Všichni přítomní hodovali, pili, oslavovali a očekávali příchod kurfiřtského kolegia.

Po osmé hodině ranní se kurfiřti a jejich vyslanci shromáždili na radnici, kde se ve zvláštních pokojích, za asistence svých komorníků, oblékli do slavnostních kurfiřtských oděvů. Ty tvořily kabát ušitý z purpurově červeného sametu, lemovaný bílým hermelínem, a tradiční červené kurfiřtské čepce. Poté společně vyšli před radnici a nasedli na připravené koně.²⁸⁴ Odtud se s početným doprovodem vydali procesím do dómu svatého Oldřicha a Afry. Právě slavnostním průvodem mezi augšpurskou radnicí a svrchu zmiňovanou bazilikou oficiálně začínal volební den budoucího římského krále.²⁸⁵

Procesí představovalo jeden z nejtradičnějších rituálních kroků této významné události.²⁸⁶ V čele šli příslušníci dvorů jednotlivých kurfiřtů a urození kavalíři. Jejich drahocenné oděvy zdobené zlatými a stříbrnými výšivkami ohromovaly přihlížející v ulicích Augšpurku. Následovali je tři dědiční maršálci duchovních kurfiřtů, kteří jeli na ušlechtilých koních s meči zasunutými v pozlacených pochvách u boku. Meče jako odznaky kurfiřtských úřadů, předznamenávaly, že přijížděli kurfiřti. V symbolické rovině představovaly nástroje potřebné k ochraně katolické víry nejen před pohany.²⁸⁷ Za dědičnými maršálky již mohli všichni přítomní obdivovat volitele z řad duchovenstva. Jeli vedle sebe v jedné řadě na vystrojených ušlechtilých koních. Uprostřed jel nejvýznamnější člen kurfiřtského kolegia - mohučský arcibiskup Anselm z Ingelheimu. Po jeho pravici se pohyboval trevírský arcibiskup Jan Hugo VIII.

²⁸³ K stavebně-historickému vývoji baziliky svatého Oldřicha a Afry v Augšpurku více Norbert LIEB, *Augsburg St. Ulrich und Afra*, Regensburg 2003; Monika SOFFNER LOIBL - Franz WOLF, *Augsburg, Basilika St. Ulrich und Afra*, Passau 2004.

²⁸⁴ Podle starých ceremoniálních tradic kurfiřti jezdili na volební jednání na koních a ne v kočárech, v kterých obvykle cestovali. Srov. B. H. WANGER, *Kaiserwahl und Krönung*, s. 68.

²⁸⁵ Volbami římských králů se zabývali Ferdinand TADRA, *Zur Kaiserwahl 1619. Actenstücke des k. sächs(ischen) Hauptstaatsarchivs zu Dresden. Mit einer Einl. ueber die Stellung Kursachsens gegenüber dem König Ferdinand und dem böhm. Aufstande bei der Kaiserwahl 1619*, Wien 1878; Gustav HEIDE, *Die Wahl Leopold I. zum römischen Kaiser*, Forschungen zur deutsche Geschichte 25, 1885, s. 1-67; Elmar GOTTHARDT, *Die Kaiserwahl Karls VII. Ein Beitrag zu Reichsgeschichte während des Interregnums 1740-1742*, Frankfurt-Bern-New York 1986; B. H. WANGER, *Kaiserwahl*; Franz-Reiner ERKENS, *Kürfürsten und Königswahl (Zu neuen Theorien über den Königswahl Paragraphen in Sachsenspiegel und die Entstehung des Kurfürsten kollegium)*, Hannover 2002.

²⁸⁶ J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 35.

²⁸⁷ Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 103.

z Orsbeku, po levici kolínský arcibiskup Josef Klement Bavorský.²⁸⁸ Ve slavnostním procesí následovali dědiční maršálci dvou světských kurfiřtů, rovněž s meči symbolizujícími kurfiřtské hodnosti. Za nimi jeli jejich páni - vévoda Maxmilián II. Emanuel Bavorský a Filip Vilém Falcko-Neuburský. Průvod dále pokračoval vyslanci nepřítomných volitelů, kteří se od kurfiřtů lišili svými oděvy. Vyslancům vévody saského, markraběte braniborského a českého krále totiž nepřislušela výsada obléci se do slavnostních kurfiřtských šatů z červeného sametu, ale byli oděni do svých obvyklých slavnostních šatů. Procesí uzavírali ozbrojení gardisté všech členů volebního sboru.

Po příchodu početného průvodu k bazilice se na počest kolegia kurfiřtů rozezněly všechny zvony. U hlavního portálu dómu uvítali příslušníky volebního sboru duchovní z místní kapituly svatého Oldřicha a Afry. Doprovodili je dovnitř a odvedli do chóru, kde stál zdobený hlavní oltář. Před ním bylo připraveno osm křesel potažených červených sametem, které služebníci kurfiřtů rozestavěli do tvaru podkovy. Všechna křesla opatřili jmenovkami jednotlivých volitelů, aby každý z nich věděl, kde bylo jeho místo. Zasedací pořádek odrážel hierarchii kurfiřtů, na jejímž pomyslném vrcholu opět stál mohučský arcibiskup. Po pravé - evangelijní - straně oltáře usedli vedle sebe Anselm z Ingelheimu, Maxmilián II. Emanuel Bavorský a vyslanci českého krále a braniborského kurfiřta Fridricha III. Přímo proti oltáři zaujal místo trevírský arcibiskup Jan Hugo VIII. z Orsbeku. Na levé – epištolní - straně chóru zasedli kolínský arcibiskup Josef Klement Bavorský, Filip Vilém Falcko-Neuburský a zástupce kurfiřta Jana Jiřího III. Saského.²⁸⁹

Po usazení volitelů na určená místa je pozdravil představený kapituly svatého Oldřicha a Afry Roman Daniel, jenž sloužil slavnostní mši. Oblékl se do tradičního ornátu, který byl v období baroka hladký, bez záhybu, bohatě zdobený zlatými

²⁸⁸ Mezi mohučským a kolínským kurfiřtem probíhal v padesátých letech 17. století spor o to, kterému z arcibiskupů náležela výsada sloužit korunovační mši. Toto právo měli původně kolínští arcibiskupové, ale v roce 1562 přišli o požadované kněžské a biskupské svěcení, bez něhož nemohli korunovací konsekrovat. Tento úřad tak připadl mohučským arcibiskupům. Avšak v roce 1653 kolínský arcibiskup Maxmilián Jindřich získal zpět potřebná svěcení a požadoval výsadu opět sloužit korunovační mši. V roce 1658 však byl spor vyřešen ve prospěch mohučského arcibiskupa. Proto mu také s největší pravděpodobností připadlo čestnější místo - po pravici mohučského arcibiskupa. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 26; K. VOCELKA - L. HELLER, *Život Habsburků*, s. 188.

²⁸⁹ Srov. TAMTÉŽ, s. 122. Vyobrazení zasedacího pořádku kurfiřtského kolegia v chóru kostela při volbě Matyáše I. císařem Římsko-německé říše v roce 1612, srov. níže, Příloha, obr. 14.

výšivkami po celé ploše oděvu.²⁹⁰ Kurfirťi poklekli na připravená klekátka s polštáři z červeného sametu. Představený kapituly svatého Oldřicha a Afry společně se svými asistenty, jedním úředníkem a dalšími kanovníky, jež měli na sobě pontifikální roucha, začali zpívat tradiční antifonu *Veni sancte Spiritus (Přijď Duchu svatý)*.²⁹¹ Hudební doprovod tvořila kapela mohučského arcibiskupa, která seděla v rohu chóru. Poté představený zahájil svatodušní mši. Na to volitelé vstali, sejmuli své čepce a odložili je vedle sebe. Podobně učinili všichni členové kurfiřtského kolegia, kromě vyslanců saského a braniborského volitele. Ti si své pokrývky ponechali na hlavě na znamení svého nekatolického vyznání. Kromě toho se kvůli své oddanosti augšpurské konfesi vůbec nezúčastnili katolické části mše. Odešli do zvláštního pokoje, kde zůstali až do prvního čtení evangelia. Poté se vrátili, odložili své čepce a slavnostní mše již pokračovala v plném počtu volitelů.²⁹² Na konci svatodušní mše zazněl gregoriánský hymnus *Veni Creator Spiritus (Přijď Duchu Stvořiteli)*.²⁹³

Po skončení mše se mohučský arcibiskup Anselm z Ingelheimu odebral k oltáři, vystoupil na vyvýšený schod a oslovil ostatní volitele. Uvedl, že následně měli společně rozhodnout a zvolit budoucího římského krále. Vyzval je, aby dle zásad stanovených ve Zlaté bule, složili slavnostní přísahu. Pak předal slovo trevírskému arcibiskupovi Janu Hugovi VIII. z Orsbeku a požádal ho o přečtení přísahy. Na to volitelé po jednom přicházeli k oltáři, na němž ležel evangeliář a přísahali. Na něj nejprve provedli přísahu duchovní kurfirťi položením pravé ruky na hrud' a levé přímo na evangeliář v hierarchickém pořadí - arcibiskup mohučský, trevírský a kolínský. Poté přistoupili k oltáři světští volitelé - falcký, bavorský, český, saský a braniborský, kteří přísahali pouze položením dvou prstů na evangeliář.²⁹⁴ Tím potvrdili, že následné zvolení budoucího římského krále bude spravedlivé a nesporné, jako bylo nezpochybnitelné

²⁹⁰ Tento typ barokního liturgického roucha se nazýval kasule a knězi je při mši oblékali přes albu. L. KYBALOVÁ - O. HERBENOVÁ - M. LAMAROVÁ, *Obrazová encyklopedie módy*, s. 507; *Encyklopedie náboženství*, Praha 1997, s. 250.

²⁹¹ Antifona je liturgický verš, který zpívá střídavě kněz sloužící mši, sbor z kanovníků a dalších přítomných duchovních. <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/antifona> [odkaz funkční k 21. 3. 2013].

²⁹² *Theatrum Europaeum XIII.*, s. 1137.

²⁹³ Zasedací pořádek kurfiřtského kolegia v chóru kostela při volbě Matyáše I. císařem Římsko-německé říše v roce 1612, srov. níže, příloha, obr. 6.

²⁹⁴ Originální text kurfiřtské přísahy: *Daß Sie durch den Glauben und Treu, damit Sie Gott und dem heil. Röm. Reich, schuldig und verbunden sein, nach Ihrer Vernunfft und Verständnuß mit der hülfte Gottes, wöhlen wolten ein Weltliches haupt dem Christlichen Volck, das ist einen Römischen könig zum künfftigen käiser zu erheben, der darzu geschickt und tauglich sei, so viel Sie ihre Sinne und Vernunfft weise und nach vorberührtem Ihrem Glauben und Treu, Ihr Votum und Wahl geben wollen, ohne alle Geding, Gold, Gabe, oder Verheissung oder welcher Massen die genant werden möchten, als Ihnen Gott helffe und sein h. Evangelium.* L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 61.

svaté evangelium popisující život a působení Ježíše Krista.²⁹⁵ Kurfiřti přísahali, že s boží pomocí zvolí budoucího vládce Římsko-německé říše a křesťanského lidu. Zavázali se, že tak učiní s rozmyslem, spravedlivě, podle vlastního svědomí i hlasu svého srdce.²⁹⁶ Složení slavnostní přísahy tak zajistilo následné volbě nového říšského panovníka nezpochybnitelnou legitimitu. Po vykonání kurfiřtské přísahy se volitelé vrátili zpět na místa, usedli do křesel a opět zazněla antifona *Veni Sancte Spiritus*.

Poté se všichni členové kurfiřtského kolegia v doprovodu svých dědičných maršálků se zasunutými meči v pochvách odebrali do volební kaple. Tou se stala kaple svatého Jiří, která byla k této slavnostní příležitosti bohatě vyzdobena. Na zdech visely drahocenné ručně tkané gobelíny dovezené z Nizozemí. Místnosti dominoval vysoký pozlacený oltář, po jehož levé straně stálo osm křesel potažených červeným sametem, s vyřezávanými opěrkami. Vpravo se nacházelo připravené masivní křeslo zdobené zlatými výšivkami, na které měl posléze usednout Leopold I., jenž se společně se synem nacházel během volby na jiném místě. Kurfiřti je pozvali do kaple až po skončení volebního aktu.

Kromě volitelů a jejich doprovodu vstoupili do kaple svatého Jiří dva císařští notáři, kteří vedli řádný zápis o průběhu volebního jednání. Dále se volebního zasedání zúčastnili za každého kurfiřta tři rádci jako svědci volby. Když kurfiřti a jejich vyslanci usedli do připravených křesel, říšský maršálek Karel Filip Gustav z Pappenheimu jako organizátor volby dle pravidel Zlaté buly, uzamkl dveře volební kaple a klíče si ponechal v úschově. Krátce na to mohučský arcibiskup Anselm z Ingelheimu zahájil samotnou volbu římského krále.²⁹⁷

Průběh volebního jednání se všemi podrobnostmi určovaly zásady stanovené ve Zlaté bule Karla IV. Tento říšský ústavní dokument z poloviny 14. století vedle velkého množství práv a privilegií kurfiřtů udával přesné pokyny, podle nichž se řídila rovněž augšpurská volba v lednu 1690.²⁹⁸ Nutnost důsledného dodržení všech ustanovení zdůraznili členové říšské rady a kurfiřtského kolegia již při předvolebních

²⁹⁵ *Slovník biblické kultury*, Praha 1992, s. 60.

²⁹⁶ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s.61.

²⁹⁷ Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 123.

²⁹⁸ Karel IV. sestavil Zlatou bulu, aby vnesl řád do poměrů v Římsko-německé říši v mocenských otázkách a v otázce volby římských králů. Klád l v ní důraz na jednotu mezi císařem a kurfiřty, přičemž důrazně podtrhoval boží původ císařské moci. Zlatá bula obsahovala 31 kapitol, z nichž necelých 10 se věnovalo pravidlům volby nového panovníka, a více jak 20 se zabývalo dalšími otázkami spojenými s kurfiřty. Helmut MÜLLER - Karl Friedrich KRIEGER - Hanna VOLLRATH a kol., *Dějiny Německa*, Praha 1995, s. 63-64; F. KAVKA, *Karel IV.*, s. 201; F. RAPP, *Svatá říše římská*, s. 215.

jednáních.²⁹⁹ Pravidla volby kodifikovaná Zlatou bulou ještě jednou zopakoval mohučský kurfiřt bezprostředně po zahájení volebního zasedání. Zdůraznil, že zvolen bude kandidát, který získá nadpoloviční většinu hlasů. Nicméně Anselm z Ingelheimu všem přítomným připomněl, že konečný výsledek volebního aktu musí skončit jednomyslnou shodou všech volitelů. Až poté bude volba dle pravidel stanovených Zlatou bulou Karla IV. legitimní. Proto měli kurfiřti, kteří volili kandidáta, jenž získal méně hlasů a tudíž ve volbě neuspěl, povinnost následně uznat vůli většiny. Své hlasy byli povinně předat straně s většinovým počtem kurfiřtských hlasů.³⁰⁰ Na závěr své úvodní řeči arcibiskup z Mohuče vyjádřil obavu nad možností rovnosti hlasů, ke které by vzhledem k sudému počtu volitelů mohlo dojít. Na to přítomným kurfiřtům sdělil, že kdyby se tak stalo, on sám by dle ustanovení Zlaté buly rozhodl o výsledku volby.³⁰¹ Poté byla znovu připomenuta a následně přečtena volební kapitulace arciknížete Josefa.³⁰² Jednalo se o právní dokument, jenž sestavovala říšská knížata. Tímto reversem vymezovala práva a stanovovala podmínky, s kterými musel budoucí vládce souhlasit a následně je dodržovat.³⁰³

Pak začala samotná volba příštího římského krále. Avšak k přesnému průběhu samotného volebního aktu se mnoho informací nedochovalo, protože do uzamčené kaple svatého Jiří měl během zasedání kurfiřtů přístup jen početně omezený okruh výše uvedených osob. Vzhledem k tomu, že dosud probíhalo v Augšpurku vše řádně, podle pravidel stanovených Zlatou bulou, je pravděpodobné, že i při samotné volbě tomu nebylo jinak. Jednání nadále vedl mohučský arcibiskup. Postupně se ptal jednotlivých kurfiřtů, koho volili. Ti podle hierarchického postavení přistupovali k oltáři, kde Anselmovi z Ingelheimu v písemné podobě odevzdávali své hlasy. Jako první hlasoval trevírský arcibiskup Jan Hugo VIII. z Orsbeku. Poté ho v hierarchickém pořadí následovali kurfiřti kolínský, falcký, bavorský, vyslanci českého krále, vévody saského

²⁹⁹ Srov. výše, kapitola „Předvolební jednání.“

³⁰⁰ Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 123.

³⁰¹ Srov. F. RAPP, *Svatá říše římská*, s. 215-217.

³⁰² Volební revers arciknížete Josefa obsahoval 47 bodů. L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 176-183; *Theatrum Europaeum XIII*, s. 1140-1156. K volebním kapitulacím habsburských panovníků podrobněji právní historik Gerd KLEINHEYER, *Die kaiserlichen Wahlkapitulationen. Geschichte, Wesen und Funktion*, Karlsruhe 1968. V české historiografii se panovníckým kapitulacím věnoval právní historik R. RAUSCHER, *Volební kapitulace*.

³⁰³ Sepsání volební kapitulace pro budoucího panovníka patřilo od dob Maxmiliána I. k jejich stavovským právům a touto výsadou si posilovala svůj podíl na vládě v Římsko-německé říši. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 21.

a markraběte braniborského.³⁰⁴ Po odevzdání posledního hlasu a ukončení volebního zasedání říšský maršálek Karel Filip Gustav z Pappenheimu otevřel dveře kaple a kolegium kurfiřtů očekávalo příchod císaře a jeho syna. Podle dobového svědectví Lorence a Gottlieba Göbelových s největší pravděpodobností proběhlo jen jedno kolo volby, protože o dalším hlasování kurfiřtů se žádné dobové prameny nezmiňují.

Jakmile se Leopold I. dozvěděl, že volba skončila, odebral s potomkem a početným doprovodem do baziliky svatého Oldřicha a Afry, aby vyslechli výsledek. Kurfiřti se svými dědičnými maršálky přivítali císařský průvod v křížové chodbě augšpurského chrámu. Poté doprovodili císaře do zvláštní místnosti, jejíž zdi zdobil červený damašek, kde si Leopold I. oblékl připravený císařský ornát. S oděvem mu pomáhal vyslanec braniborského kurfiřta Silvestr Jakub z Danckelmannu, který jako přímý zástupce svého pána zastával úřad říšského arcikomorníka. Před pokojem se mezitím seřadilo několik osob, jež následně panovníka se synem doprovodili do kaple svatého Jiří. V čele šli kavalíři kurfiřtů a za nimi tři rádci, kteří se zasedání zúčastnili jako svědci volebního aktu. Poté kráčelo několik císařských tajných radů, jež si Leopold I. osobně vybral, aby ho na volbu doprovázeli. Procesí pokračovalo pěti heroldy oděnými v krátkých kabátcích, kteří drželi v rukou dlouhé bílé hole. Tyto berly nesené před hodnostáři jako symboly moci a práva označovaly v symbolické rovině důstojnost a autoritu kurfiřtských úřadů.³⁰⁵ Dále kráčeli ve třech řadách samotní kurfiřti se svými dědičnými maršálky, jež nesli meče.³⁰⁶ Nejprve šli vyslanci braniborského, saského a českého volitele, za nimi Maxmilián II. Emanuel Bavorský a Filip Vilém Falcko-Neuburský. Jako poslední se pohyboval trevírský arcibiskup Jan Hugo VIII. z Orsbeku. Průvod pokračoval říšským maršálkem Karlem Filipem Gustavem z Pappenheimu, za kterým již kráčel Leopold I. s říšskou korunou na hlavě. Po stranách ho doprovázeli gardisté. V těsné blízkosti za císařem šel jeho nejvyšší hofmistr Ferdinand z Ditrichštejna. Za Leopoldem I. se pak objevil arcikníže Josef se svatoštěpánskou korunou na hlavě na znamení své nedávné korunovace uherským králem. Doprovázel ho jeho nejvyšší hofmistr Karel Theodor Otto ze Salmu. Průvod

³⁰⁴ Pořadí, ve kterém kurfiřti či jejich zplnomocnění zástupci volili, také určovala jedna z kapitol ve Zlaté bule. Nicméně v případě, jako byl tento, kdy se volebního konkláve neúčastnili všichni kurfiřti osobně, se jejich posloupnost změnila. Nejprve své hlasy odevzdali duchovní kurfiřti, poté světsí kurfiřti, kteří byli osobně přítomní, a jako poslední volili zplnomocnění vyslanci nepřítomných volitelů. Srov. L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 63.

³⁰⁵ J. C. COOPEROVÁ, *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 57; M. MYSLIVEČEK, *Panoptikum symbolů*, s. 22; Milan BUBEN, *Encyklopedie heraldiky*, Praha 1994, s. 60-61.

³⁰⁶ Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 35.

uzavírali dva duchovní kurfiřti - kolínský arcibiskup Josef Klement Bavorský a mohučský arcibiskup Anselm z Ingelheimu.

Když průvod dorazil ke kapli svatého Jiří, gardisté, heroldi a kavalíři kurfiřtů zůstali stát přede dveřmi. Ostatní členové doprovodu vstoupili dovnitř. Leopold I. usedl na připravené křeslo po pravé straně oltáře. Kurfiřti zaujali stejná místa jako při volebním zasedání. Mohučský arcibiskup Anselm z Ingelheimu se ujal slova. Pronesl krátkou řeč k císaři a zeptal se ho, zda s průběhem volby souhlasí. Na to oznámil všem přítomným výsledek samotného volebního aktu, jehož prostřednictvím byl arcikníže Josef jednohlasně zvolen římským králem. Na to nově zvolený král poděkoval nejprve svému otci, členům volebního sboru a sdělil, že volbu přijímá. Jako první pogrataloval novému římskému králi jeho otec a po něm mohučský arcibiskup, který jménem celého kolegia kurfiřtů mladému Habsburkovi popřál k vítězství.³⁰⁷ Jakmile nový římský král přijal gratulace, přísahal položením dvou prstů na evangeliář. Následně mohučský arcibiskup Anselm z Ingelheimu veřejně vyhlásil „*die Wahl eines römischen König und künftigen Kaisers.*“³⁰⁸ Přítomní svědci a císařští notáři vypracovali řádný zápis z volebního jednání, který byl následně veřejně publikován, aby se zpráva o zvolení nového římského krále rozšířila mezi širokou veřejnost.

Dalším rituálním krokem, jenž následoval bezprostředně po ukončení samotného volebního aktu, byla proklamace volby nového římského krále.³⁰⁹ První proběhla v úzkém kruhu osob ještě ve volební kapli svatého Jiří. Druhá se udála v chóru baziliky svatého Oldřicha a Afry, kam se všichni přesunuli ze svatojiřské kaple. Zde již nově zvoleného krále očekávalo mnohem větší množství osob. Císař usedl na připravený trůn ověšený zlatými mincemi, který stál na vyvýšeném pódiu vedle hlavního oltáře, pod bohatě zdobeným baldachýnem dekorovaným černými, zlatými a žlutými výšivkami. Vpravo za Leopoldem I. opět zaujal své místo jeho nejvyšší hofmistr Ferdinand z Ditrichštejna s berlou v ruce, po levici panovníka se postavil nejvyšší dvorní maršálek Ferdinand ze Schwarzenberku. Za nimi dohlíželi na Leopoldovu bezpečnost kapitán císařských trabantů společně s velitelem císařských vojsk Jindřichem Františkem z Mansfeldu. Naproti panovníkovi, v pravém rohu baziliky, stáli dědiční maršálci

³⁰⁷ V dalších dnech a měsících císařská rodina obdržela srdečné gratulace také od kancelářů jednotlivých korunních zemí habsburské monarchie. Česká dvorská kancelář poslala během dubna 1690 gratulace ke zvolení arciknížete Josefa římským králem každému členovi císařské rodiny zvlášť. Národní archiv Praha, Stará manipulace, sign. K 1/58, kart. 1055.

³⁰⁸ Podle latinského spojení uvedeného ve Zlaté bule měli kurfiřti zvolit panovníka „*in regem Romanorum futurumque cesarem*“ jako římského krále a budoucího císaře. Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 40.

³⁰⁹ Srov. H. J. BERBIG, *Der Krönungsritus*, s. 657.

kurfiřtů s pozlacenými meči zasunutými v pochvách. Po pravé straně oltáře zaujali příslušné pozice dědiční říšští hodnostáři, kteří drželi kopie říšských vladařských insignií. Střežilo je pět heroldů. Korunovační klenoty v symbolické komunikaci předznamenávali následnou korunovaci mladého Habsburka římským králem.

Když všichni přítomní zaujali svá místa, členové kolegia kurfiřtů uvedli právě zvoleného římského krále k oltáři, kde představený chrámu Roman Daniel pronesl závěrečnou řeč druhé proklamace. Poté mladý král Josef, za asistence mohučského arcibiskupa Anselma z Ingelheimu a trevírského arcibiskupa Jana Huga VIII. z Orsbeku, vystoupil k chórovému oltáři. Tímto veskrze symbolickým aktem byl povýšen nad členy volebního sboru i všechny přítomné.³¹⁰ Po pravé ruce nově zvoleného krále se postavil mohučský kurfiřt společně s Maxmiliánem II. Emanuelem Bavorským a vyslanci českého krále a markraběte braniborského. Po králově levici zaujali svá místa Jan Hugo VIII. z Orsbeku, Josef Klement Bavorský, Filip Vilém Falcko-Neuburský a zástupci vévody saského - Mikoláš z Gerßdorfu, Otto Jindřich z Driesenu a Filip Ludvík ze Sinzendorfu. Poté arcibiskup z Mohuče Anselm z Inghelheimu veřejně představil nového římského krále. Na to všichni kanovníci a přítomní z řad duchovenstva za doprovodu císařských hudebníků, trubačů a bubeníků začali zpívat slavnostní hymnus *Te Deum laudamus*.³¹¹ Na závěr byly vypáleny z městských děl salvy a rozezněly se zvony.

Další proklamace volby, v pořadí již třetí, se uskutečnila před hlavním oltářem baziliky, na slavnostně vyzdobené tribuně. V kostele se tísnily davy diváků, kteří chtěli spatřit nově zvoleného panovníka v doprovodu své otce - císaře. Ještě předtím, než mladý římský král vystoupil na tribunu, se oblékl do slavnostního oděvu, jehož barevné sladění symbolicky odkazovalo na heraldické barvy Habsburského rodu - bílou, červenou a žlutou. Na provizorní dřevěné tribuně stála dvě křesla s ozdobnými opěradly. První, potažené žlutým sukrem a zdobené zlatými mincemi, bylo určeno pro císaře. Druhé, potažené červeným sametem se zlatými mincemi, služebníci připravili pro nově zvoleného římského krále. Po pravé i po levé straně připravených trůnů stála čtyři křesla s polštáři potaženými červeným sametem pro členy kurfiřtského kolegia. Za Leopolda I. se postavil říšský maršálek Karel Filip Gustav z Pappenheimu, který dohlížel na řádný průběh všech rituálních kroků volebního dne. Doprovázeli ho heroldi.

³¹⁰ Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 124.

³¹¹ Srov. B. H. WANGER, *Kaiserwahl*, s. 100.

U oltáře očekávali Josefa I. vysocí dvorští úředníci v čele s nejvyšším hofmistrem císaře Ferdinandem z Ditrichštejna, velitelé vojska a trabantů.³¹²

Když se všichni přítomní usadili na určená místa, představený místní kapituly zahájil třetí proklamaci nového římského krále a poprvé ho představil širší veřejnosti. Mezi netrpělivě čekajícími diváky již nebyli jen vysoce urození hodnostáři císařského dvora a říšští šlechtici, kteří se mohli zúčastnit druhé proklamace v chóru. Stálo zde mnoho dalších urozců, cizinců i augšpurských měšťanů. Když spatřili nově zvoleného římského krále, všichni silným hlasem třikrát zvolali *Vivat Rex Josephus!* Na to zazněly fanfáry z trubek, začali bubnovat bubeníci a rozezněly se všechny zvony na augšpurských kostelních věžích.³¹³ Městská garda před chrámem svatého Oldřicha a Afry vypálila tři dělové salvy a propuklo všeobecné veselí. Po posledním představení staršího císařova syna veřejnosti jako nového římského krále se celý slavnostní volební den nachýlil ke konci.

Mladý král Josef I. v doprovodu svého otce Leopolda I., kurfiřtů, dvořanů a dalších urozců vyšel z baziliky svatého Oldřicha a Afry. Před portálem chrámu se opět seřadil průvod a nově zvolený panovník se slavnostním procesím odebral do své prozatímní rezidence ve Fuggerově domě. K císařskému sídlu se vydal přes slavnostně vyzdobený most potažený červenou, bílou a žlutou látkou - heraldickými barvami habsburské dynastie. V čele kráčel říšský ubytovatel Jan Kryštof Müller s říšským maršálkem Karlem Filipem Gustavem z Pappenheimu, které doprovázeli dva trabanti. Za nimi šli služebníci, úředníci, královští a císařští kavalíři, trubači a bubeníci. Procesí pokračovalo dvorskými hodnostáři, za nimiž pochodovalo pět heroldů v tradičních erbovních kabátcích s bílými holemi. Dále v průvodu následovali dědiční maršálci jednotlivých kurfiřtů se svými meči zasunutými v pozlacených pochvách. Za nimi pak šli ve třech řadách členové volebního sboru odění v tradičních kurfiřtských hábitech. Za členy kolegia volitelů se objevil Leopold I., jež měl na sobě slavnostní císařský ornát. Na hlavě měl na znamení svého císařského titulu říšskou korunu. Šel pěšky, pod okázale zdobeným žlutočerným baldachýnem, ověšeným zlatými mincemi, který neslo osm říšských radů. Z obou stran vladaře doprovázeli zástupci Augšpurku s městskými gardisty. Za panovníkem následoval nově zvolený římský král oblečený do šatů v barvách Uherského království se svatoštěpánskou korunou na hlavě. Opět ho doprovázel nejvyšší hofmistr Karl Theodor Otto ze Salmu. Procesí uzavírali dva

³¹² Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 43-44.

³¹³ Srov. B. H. WANGER, *Kaiserwahl*, s. 100-101.

duchovní kurfiřti - arcibiskupové mohučský a kolínský s množstvím dalších šlechticů.³¹⁴

Slavnostní průvod v ulicích Augšpurku sledovaly zástupy diváků. Všichni hlasitě volali *Vivat Rex, Vivat Josephus!* a oslavovali mladého Habsburka. Svým jásosem a radostí veřejně potvrzovali, že byl zvolen nový římský král a budoucí císař Římsko-německé říše. Slavnostní okamžik umocňovaly zvonící zvony na všech augšpurských věžích a dunění dělových salv a výstřelů z mušket městské gardy.

³¹⁴ Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 125.

IV. Korunovace Josefa I. římským králem

Ihned po skončení volby nového římského krále začaly rozsáhlé přípravy na samotnou korunovaci právě zvoleného Josefa I. Celý Augšpurk se slavnostně oděl do heraldických barev Římsko-německé říše a habsburského rodu - bílé, černé, červené a žluté. Čilý pracovní ruch probíhal také uvnitř korunovační katedrály svatého Oldřicha a Afry. Kromě okázalé výzdoby zde služebníci budovali provizorní dřevěné tribuny a pódia, aby všichni přítomní v augšpurském dómu mohli náležitě obdivovat hlavní protagonisty korunovačního ceremoniálu. V blízkosti hlavního oltáře umístili trůn pro římského krále. Před něj vystavěli menší vyvýšené jeviště, na němž měl mladý Habsburk slavnostně převzít říšské insignie a posléze pasovat vybrané urozené jedince na rytíře. Provizorní jeviště potáhli látkou v habsburských barvách - červené, žluté a bílé. Dále na něj přinesli klekátko, za které postavili židle bez opěradel, potažené červeným sametem, určené pro duchovní kurfiřty. Další řada židlí sloužila pro ostatní kleriky.³¹⁵ Náležitě vyzdobena byla také sakristie baziliky, jejíž zdi služebníci potáhli červeným damaškem a vyvěsili zde rodové erby Habsburků. Ty náležitě reprezentovaly příslušníky vládnoucí dynastie. Dále organizátoři připravovali prostory augšpurské radnice, odkud mělo následně vyjít slavnostní procesí k dómu.³¹⁶ Na řádné přípravy opět bedlivě dohlížel říšský maršálek Karel Filip Gustav z Pappenheimu. Dbal na to, aby se korunovace stala pro všechny přihlížející opravdovým zážitkem.³¹⁷

Nedílnou součást příprav tvořil také včasný převoz říšských korunovačních klenotů do Augšpurku, které byly tradičně uloženy v Norimberku a Cáchách.³¹⁸ Již 22. prosince 1689 se kurfiřti a následující den i sám Leopold I. obrátili na starostu a městskou radu v Norimberku a Cáchách s výzvou, aby připravili říšské insignie ke slavnostnímu převozu do Augšpurku. Nejprve však bylo třeba zkontrolovat stav jednotlivých klenotů, zda nebyly poškozeny. Tento úkol měli na starost vybraní

³¹⁵ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen und stolze Lilien erhöhete Josephs-Stad, oder Ausführliche Beschreibung. Der nach allen Solennitäten glücklichst-vollzogenen Erhebung Jhr. königl. Majest. in Ungarn, Joseph I. zu der Römischen Reichs-Cron, welche geschehen in Augspurg, den 26. Januar. dieses 1690sten Jahres*, Augspurg 1690, s. 3; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1157.

³¹⁶ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 1.

³¹⁷ Srov. M. BLÁHOVÁ, *Královský majestát Karla IV.*, s. 23.

³¹⁸ Soubor říšských korunovačních insignií byl v době mezi korunovacemi rozdělen a jednotlivé klenoty se v letech 1424 - 1796 uschovávaly na dvou místech - v Norimberku a Cáchách. Říšská koruna, žezlo, jablko, prsten, meč Karla Velikého a tři dalmatky byly uloženy v Norimberku. Šavle Karla Velikého a říšský evangeliář byly sčezeny v Cáchách. Z těchto říšských měst se na korunovace římsko-německých císařů převážely. *Theatrum europaeum XIII*, s. 1157; L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 69; Hermann FILLITZ, *Reichsklenodien*, in: *Historisches Lexikon Bayerns* dostupný online na http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/artikel/artikel_45392 [odkaz funkční k 20. 5. 2013].

norimberští a cášští představitelé. Před naložením korunovačních insignií na vozy je nechali řádně opravit a vyčistit. Poté je uložili do příslušných truhlic a připravili k převozu do Augšpurku.³¹⁹ Na výslovné přání panovníka a členů kurfiřtského kolegia museli vše stihnout do volby budoucího římského krále, protože následná korunovace měla proběhnout hned druhý den po zvolení nového panovníka.³²⁰

Soubor korunovačních insignií Římsko-německé říše (*Sanctuarium sancti Romani imperii*) vznikal postupně již od dob Karla Velikého.³²¹ Zpočátku bylo hlavním odznakem moci a legitimní vlády panovníka místo královské koruny kopí svatého Mořice. Tuto relikvii, kterou údajně Longinus probodl Kristův bok, vždy vlastnil na znamení svého titulu římsko-německý císař.³²² Postupem času však kopí nahradila zlatá koruna Karla Velikého, jež byla zhotovena za vlády Otty I. kolem roku 965.³²³ Říšská koruna představovala v symbolické rovině obraz nebeského Jeruzaléma z Janovy Apokalypsy. Zdobily ji drahokamy, perly a filigrán, které symbolizovaly plnost moci. Vpředu se nacházel křížek, na zadní straně byl vyobrazen Ježíš Kristus - odznaky křesťanské víry.³²⁴ Bohaté zdobení této říšské insignie doplňoval latinský nápis *Per me reges regnant* (Skrze mě vládou králové). Byl vyryt po obvodu koruny a symbolicky připomínal, že panovník bude vládnout z boží milosti.³²⁵ Koruna v očích současníků tvořila ústřední předmět královské symboliky.³²⁶ Vážila 14 liber, čímž odkazovala na tíhu vladařských povinností, kterou na sebe nový římský král a posléze římsko-německý císař přebíral.³²⁷

Společně s korunou patřily k souboru císařských insignií Římsko-německé říše jablko, žezlo z pozlaceného stříbra, zlatý prsten, meč svatého Mořice s bohatě zdobenou pochvou, zlaté ostruhy, purpurový císařský ornát a další obřadní roucha.³²⁸ Tyto

³¹⁹ H. J. BERBIG, *Der Krönungsritus*, s. 657.

³²⁰ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 1.

³²¹ Julius von SCHLOSSER, *Die Schatzkammer des allerhöchsten Kaiserhauses in Wien. Dargestellt in ihren vornehmsten Denkmälern*, Wien 1918, s. 7. Vyobrazení Karla Velikého s říšskými korunovačními klenoty od Albrechta Dürera z roku 1513 srov. níže, Příloha, obr. 15

³²² F. KAVKA, 5. 4. 1355: *Korunovace Karla IV.*, s. 83.

³²³ Říšská koruna měřila v obvodu 70 centimetrů. Skládala se z osmi rovných, zaoblených, zlatých destiček, které byly spojené zlatými čepy. Některé části koruny zdobily figurálními motivy králů Šalamouna, Davida a Izajáše. J. BONĚK - T. BONĚK, *České korunovační klenoty*, s. 21.

³²⁴ Detailním popisem s vyobrazením koruny římsko-německých císařů i ostatními říšskými insigniemi se podrobněji zabýval E. NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby*, s. 8-31. Vyobrazení říšské koruny Karla Velikého srov. níže, Příloha, obr. 16.

³²⁵ K. VOCELKA - L. HELLER, *Život Habsburků*, s. 164.

³²⁶ Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 100.

³²⁷ Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 102. Velkou váhu říšské koruny zdůrazňovali ve svém svědectví také Lorenc a Gottlieb Göbelsovi. L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 69.

³²⁸ K říšským královským insigniím podrobněji H. FILLITZ, *Die Insignien und Kleinodien des Heiligen Römischen Reiches*, Wien-München 1954; Ernst KUBIN, *Die Reichskleinodien, ihr tausendjähriger*.

odznaky panovnické moci měly za úkol označit a odlišit vládce. Demonstrovaly jeho postavení na vrcholu pomyslné pyramidy raně novověké společnosti.³²⁹ Současně každý korunovační klenot nesl své symbolické poselství a měl pro člověka předmoderní doby určitý význam. Meč Karla Velikého, jenž se používal k pasování vybraných osob na říšské rytíře, byl spjat s kultem zemských světců. Zbraň, kterou podle legendy podal synovi Karla Martela anděl, v symbolické rovině sloužila k ochraně církve, vdov, sirotků a potřebných.³³⁰ Žezlo představovalo symbol spravedlnosti. Ta patřila k hlavním ctnostem, jimiž měl správný křesťanský panovník oplývat. Král jím ukazoval svým poddaným správnou cestu ke spasení. Říšské jablko z ryzího zlata vyjadřovalo světskou moc panovníka. Jeho symbolika vycházela z kulatého tvaru jablka, který připomínal univerzální vládu nad celým světem.³³¹ Křížek na jeho vrcholku symbolizoval božský úřad panovníka, jemuž Bůh propůjčil vládu. Naopak korunovační prstem odkazoval na hlubokou zbožnost a věrnost římského krále.³³²

Celý soubor říšských korunovačních insignií přivezli vyslanci Norimberku a Cách do Augšpurku 23. ledna 1690. Stalo se tak den před volbou mladého římského krále, protože následná korunovace se uskutečnila záhy po zvolení nového panovníka. Termín korunovačního dne byl stanoven na 26. ledna 1690. Příslušné datum široké veřejnosti oznámil říšský maršálek Karel Filip Gustav z Pappenheimu. Tento úkol vykonal ze sedla svého koně v doprovodu gardistů při průjezdu Augšpurkem týden před samotnou korunovaci Josefa I.³³³

IV.1 Korunovační den

Den před korunovaci - 25. ledna 1690, kolem osmé hodiny ranní, se všichni kurfiřti a jejich vyslanci shromáždili v biskupském dvoře, kde je očekával říšský maršálek. Zde jim předložil k nahlédnutí korunovační řád a všechny přítomné seznámil

Wien-München 1991; Josef SCHMID, *Die Reichsklenodien. Objekte zwischen Liturgie, Kult und Mythos*, in: Bernd Heidenreich - Frank Lothar Kroll (edd.), *Wahl und Krönung*, Frankfurt am Main 2006, s. 123-150; Jan KEUPP - Hans REITHER - Peter POHLT - Katharina SCHOBER - Stefan WEINFURTER (edd.), „... die keyserlichen zeychen...“ *Die Reichskleinodien-Herrschaftszeichen des Heiligen Römischen Reiches*, Regensburg 2009. Vyobrazení říšského jablka a korunovačního žezla srov. níže, Příloha, obr. 17.

³²⁹ E. NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby*, s. 7. Vyobrazení souboru říšských korunovačních klenotů srov. níže, Příloha, obr. 18.

³³⁰ Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 101; F. KAVKA, *5. 4. 1355: Korunovace Karla IV.*, s. 84.

³³¹ Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 102.

³³² TAMTÉŽ, s. 103.

³³³ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 1.

s jeho obsahem. Tento krok učinil proto, aby osvěžil jejich paměť a následující korunovační den proběhl hladce a řádně, podle ceremoniálních pravidel.³³⁴

V brzkých ranních hodinách 26. ledna 1690 se shromáždili všichni tři duchovní kurfiřti společně s představeným augšpurské kapituly Romanem Danielem a dalšími kanovníky v korunovační bazilice svatého Oldřicha a Afry, kde měli od vyslanců Norimberku a Cách převzít říšské korunovační klenoty. Ti je bedlivě střežili ve svých prozatímních rezidencích v Augšpurku až do dne korunovace.³³⁵ Nejprve služebníci z řad duchovenstva přinesli z biskupského dvora korunovační akta. Krátce na to zástupci Norimberku shromážděnému duchovenstvu v čele s mohučským arcibiskupem Anselmem z Ingelheimu slavnostně předali zlatou korunu Karla Velikého, korunovační prsten, říšské žezlo, jablko z ryzího zlata a meč, který se nacházel v pochvě zdobené malými perlami a figurálními motivy. Ve zvláštní truhle dále přivezli tři dalmatiky - fialovou, bílou a černou, opasky a sandále ke každému oděvu. Vyslanci z Cách poté duchovním předali šavli Karla Velikého se zlatým nápisem Evangelium a říšský evangeliář.³³⁶

Po převzetí celého souboru říšských klenotů a slavnostních ornátů je kurfiřti umístili na připravený stůl potažený červeným sametem, který stál vedle hlavního oltáře.³³⁷ Říšskou korunu jako hlavní symbol panovnické moci norimberští vyslanci slavnostně předali duchovním kurfiřtům jako poslední ze všech klenotů. Následně ji všichni tři společně umístili na určené místo. Tradičního rituálu předání a umístění korunovačních insignií v chrámu svatého Oldřicha a Afry se také osobně zúčastnil Leopold I., aby dohlédl na jejich dobrý stav.³³⁸ Po slavnostním uložení říšských odznaků moci v dómu se duchovní kurfiřti odebrali na svá místa v chóru a vyčkávali na příchod nově zvoleného římského krále a jeho početného průvodu. Mezitím se císař z augšpurské katedrály vrátil do biskupského dvora, aby se připojil ke korunovačnímu procesí a osobně doprovodil svého syna na místo korunovace.³³⁹

Královský průvod se řadil od časných ranních hodin před biskupským dvorem, kam se ze sídla Fuggerů téměř nepozorovaně a utajeně odebral arcikníže Josef v doprovodu několika služebníků. Zde se ve zvláštních pokojích, za asistence komorníků a nejvyššího komorníka císaře Gundakara z Ditrichštejna, oba Habsburkové

³³⁴ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1157; L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 69.

³³⁵ Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 49.

³³⁶ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1157; L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 69.

³³⁷ Srov. Š. VÁCHA - I. VESELÁ - V. VLNAS - P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna*, s. 192.

³³⁸ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 1.

³³⁹ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 69; H. J. BERBIG, *Der Krönungsritus*, s. 658.

převlékli do slavnostních rouch. V dalších místnostech se rovněž oděli do tradičních kurfiřtských hábitů členové kolegia kurfiřtů. V průběhu převlékání nejvýznamnějších účastníků korunovačního dne se na nádvoří biskupského dvora shromáždilo velké množství dalších urozených osob a kavalírů. Všichni přítomní na sobě měli slavnostní šaty z drahocenných látek, okázale zdobené zlatými a stříbrnými šperky a perlami.³⁴⁰

Kolem desáté hodiny již bylo slavnostní procesí téměř seřazené.³⁴¹ Zároveň se shromažďovaly davy slavnostně oblečených měšťanů, kteří lemovali po obou stranách celou trasu od biskupského dvora až k bazilice svatého Oldřicha a Afry.³⁴² Netrpělivě čekali na nově zvoleného římského krále a jeho otce - Leopolda I. Na veřejný pořádek dohlížela augšpurská garda v plné zbroji.³⁴³ Krátce na to se rozezněly všechny augšpurské zvony a seřazený průvod se pozvolna vydal ke korunovačnímu dómu.³⁴⁴ V jeho čele jel vrchní říšský ubytovatel Johan Kryštof Müller a jeho pomocníci. Celé slavnostní procesí se část cesty pohybovalo po provizorním dřevěném mostě, který organizátoři korunovace potáhli žlutou, bílou a červenou látkou.³⁴⁵ Ta opět odrážela heraldické barvy habsburského rodu. Barevné sladění zřetelně dávalo všem přítomným na vědomí, že přicházel panovník.

Za vrchním ubytovatelem a jeho služebníky kráčeli ozbrojení trabanti říšského maršálka Karla Filipa Gustava z Pappenheimu. Následovali je královští a císařští kavalíři, říšská hrabata a ostatní urození jedinci oblečení do drahocenných oděvů. Další místo ve slavnostním procesí náleželo knížatům Římsko-německé říše. Za nimi šlo v jedné řadě pět heroldů s bílými holemi v rukou na znamení moci a svrchovanosti Habsburků nad jednotlivými korunními zeměmi habsburské monarchie a Římsko-německé říše.³⁴⁶ Byli oděni do suknic s vyšívanými erby Království českého, Uherského království, dědičných rakouských zemí a Římsko-německé říše.³⁴⁷ Dále se zařadili dědiční maršálci kurfiřtů s meči zasunutými v pochvách. Za nimi kráčeli kurfiřti a jejich vyslanci. Duchovní kurfiřti již čekali v dómu svatého Oldřicha a Afry, proto

³⁴⁰ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 69; *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 1-2.

³⁴¹ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1157.

³⁴² V augšpurském dómu svatého Oldřicha a Afry se uskutečnila také volba nového římského krále a v předchozích dnech i korunovace Eleonory Magdaleny Falcko-Neuburské císařovnou. Srov. výše, kapitola „*Cesta arciknížete Josefa za říšskou korunou.*”

³⁴³ W. KAPS, *Eleonore Magdalena (Theresia) Pfalz-Neuburg*, s. 82

³⁴⁴ H. J. BERBIG, *Der Krönungsritus*, s. 658.

³⁴⁵ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 69; *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 3.

³⁴⁶ J. C. COOPEROVÁ, *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 57; M. MYSLIVEČEK, *Panoptikum symbolů*, s. 22.

³⁴⁷ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1157; L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 69; R. SMÍŠEK, *Korunovace Josefa I.*, s. 8.

se slavnostního procesí zúčastnili pouze jejich světští protějšci. Nejprve šli vyslanci nepřítomných volitelů - markraběte braniborského a vévody saského, za nimi vedle sebe pokračovali Filip Vilém Falcko-Neuburský a Maxmilián II. Emanuel Bavorský.³⁴⁸

Procesí bylo seřazeno tak, aby postupně přicházely na řadu stále významnější osoby. Vše vyvrcholilo příchodem Leopolda I. a nově zvoleného římského krále Josefa. Doprovázeli je nejvyšší dvorští hodnostáři. Několik kroků před císařem a jeho synem kráčel po pravé straně nejvyšší dvorský maršálek Ferdinand ze Schwarzenberku s taseným mečem, jehož blyštivé ostří, jak poznamenali ve svém svědectví Lorenc a Gottlieb Göbelsové, odráželo sluneční paprsky a oslňovalo přihlížející měšťany.³⁴⁹ Tasený meč symbolizoval důstojnost, mravní sílu, hrdinství a spravedlnost císaře, s nímž měl vystupovat vůči všem svým poddaným. V očích měšťanů ho prezentoval jako pravého křesťanského rytíře.³⁵⁰ Vlevo před panovníkem šel říšský maršálek Karel Filip Gustav z Pappenheimu s mečem zasunutým v pochvě u pasu. Tím v symbolické rovině odkazoval na další z plejády raně novověkých rytířských ctností - Shovívavost (*Clementia*).³⁵¹ Leopold I., oděný v honosném císařském ornátu, s „*Hauskrone*“ na hlavě, se pohyboval pod zlatem zdobeným baldachýnem, který umocňoval jeho majestátní postavení na pomyslném vrcholu raně novověké společnosti.³⁵² V bezprostřední blízkosti za císařem, ve slavnostním oděvu v barvách Uherského království, se svatoštěpánskou korunou na hlavě, kráčel budoucí římský král Josef. Doprovázel ho nejvyšší hofmistr Karel Theodor Otto ze Salmu.³⁵³ Příslušníky vládnoucího rodu po obou stranách obklopovala osobní garda.³⁵⁴ Císařovna se procesí ke korunovační katedrále nezúčastnila. K manželovi a synovi se připojila až před augšpurským dómem.

Před portálem baziliky svatého Oldřicha a Afry očekávali slavnostní průvod duchovní kurfiřti s množstvím pomocníků z řad duchovenstva a augšpurských kanovníků oděných v pontifikálních rouchách, která vpředu zdobila výšivka velkého

³⁴⁸ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1157; L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 69.

³⁴⁹ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 70.

³⁵⁰ M. MYSLIVEČEK, *Panoptikum symbolů*, s. 152-153; H. BIEDERMANN, *Lexikón symbolov*, s. 174-175; M. BUBEN, *Encyklopedie heraldiky*, s. 213. Srov. R. SMÍŠEK, *Korunovace Josefa I.*

³⁵¹ J. HALL, *Slovník námětů*, s. 266-267.

³⁵² H. J. BERBIG, *Der Krönungsritus*, s. 658; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1157. *Hauskrone*, neboli domácí koruna, jak se jí také říkalo, nahrazovala originální říšskou korunu, která byla v úschově města Norimberka. Císař si proto nechal zhotovit vlastní soukromou korunu. Tento zvyk existoval pravděpodobně již od pozdního středověku. K „*Hausklenodien des Hauses Habsburg*“ podrobněji J. von SCHLOSSER, *Die Schatzkammer*, s. 73-83; K. VOCELKA - L. HELLER, *Život Habsburků*, s. 173-178.

³⁵³ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 3; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1157; W. KAPS, *Eleonore Magdalena (Theresia) Pfalz-Neuburg*, s. 85.

³⁵⁴ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 70.

zlatého kříže. Na hlavách měli tradiční infule.³⁵⁵ V čele shromážděného duchovenstva stál mohučský arcibiskup Anselm z Ingelheimu. Společně s nimi zde čekala na příchod svého syna a manžela císařovna Eleonora Magdalena Falcko-Neuburská.³⁵⁶ Po uvítání císaře s nově zvoleným římským králem se ujal slova trevírský arcibiskup Jan Hugo VIII. z Orsbeku. Představil panovníkovi a jeho staršímu synovi celebranta korunovační mše, jímž byl mohučský arcibiskup. Tato výsada mu náležela od roku 1658. Šlo o čestný úřad, který získal po sporu s kolínským arcibiskupem, jenž do té doby svěcení vykonával.³⁵⁷ Následovala krátká modlitba, kterou Anselm z Ingelheimu pronesl nad budoucím římským králem.³⁵⁸ Během orace držel v levé ruce na znamení své moci, práva a důstojnosti úřadu, jenž zastával, biskupskou berlu.³⁵⁹

Po modlitbě nově zvolený římský král v doprovodu duchovních a císařského páru vstoupil, za zpěvu tradiční antifony *Ecce mitto Angelum meum (Hle, posílám vám svého anděla)*, do chrámu.³⁶⁰ Procesí kráčelo až k hlavnímu oltáři, kde začala samotná korunovace budoucího panovníka Římsko-německé říše, která následně probíhala podle korunovačního řádu z roku 1309.³⁶¹ Jakmile průvod došel k hlavnímu oltáři, Leopold I. usedl na připravený trůn zdobený zlatými nitěmi, který stál vpravo od svatostánku.³⁶² Poté zaujali svá místa i ostatní účastníci procesí. Trevírský arcibiskup Jan Hugo VIII. z Orsbeku s kolínským arcibiskupem Josefem Klementem Bavorským doprovodili mladého Josefa ke klekátku s bílou poduškou a zlatými výšivkami. Krátce na to Anselm

³⁵⁵ Infule (= Mitra) je liturgická pokrývka hlavy biskupů nahoře vybíhající do špičky. Na zadním okraji má dvě stuhy spadající na ramena. Obvykle je z hedvábí bohatě zdobená výšivkami. L. KYBALOVÁ - O. HERBENOVÁ - M. LAMAROVÁ, *Obrazová encyklopedie*, s. 507.

³⁵⁶ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1157.

³⁵⁷ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 3; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1157. Srov. K. VOCELKA - L. HELLER, *Život Habsburků*, s. 188. Ke sporu mohučského arcibiskupa s kolínským podrobněji srov. výše, kapitola „Volební den 24. ledna 1690.“

³⁵⁸ Mohučský arcibiskup pronesl: „*Adjutorium nostrum in Nomine Domini.*“ Na to ostatní duchovní odpověděli: „*Qui fecit coelum et terram.*“ Dále modlitba pokračovala dialogem. Anselm z Ingelheimu: „*Sit Nomen Domini Benediktum*“ Duchovenstvo: „*Et hoc nunc & usque in Seculum.*“ Anselm z Ingelheimu: „*Omnipotens sempiterna Deus, qui Famulum Tuum JOSEPHUM, Regni fastigio dignatus es Sublimare, rribui Ei quaesumus, ut ira in praesentis Seculi Curfu cunctorum in communi disponat, quatenus a Tuae Veritatis tramite non recedat, per Dominum Nostrum JESUM CHRISTUM, Amen.*“ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 70.

³⁵⁹ M. BUBEN, *Encyklopedie heraldiky*, s. 60-61; J. C. COOPEROVÁ, *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 57.

³⁶⁰ Tato latinská antifona se již někdy zpívala na začátku uvítací mše při slavnostním vjezdu panovníka do města. Š. VÁCHA - I. VESELÁ - V. VLNAS - P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna*, s. 79.

³⁶¹ Čášský korunovační protokol z roku 1309 stanovil průběh korunovace, který zůstal po celý novověk téměř stejný. K. VOCELKA - L. HELLER, *Život Habsburků*, s. 186. K obsahu tohoto korunovačního řádu podrobněji A. DIEMAND (ed.), *Das Ceremoniell der Kaiserkrönungen*; R. ELZE (ed.), *Die Ordines für die Weihe und Krönung*.

³⁶² *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 3. H. J. BERBIG, *Der Krönungsritus*, s. 658.

z Ingelheimu zahájil korunovační mši.³⁶³ Mladý král vstal a za doprovodu duchovních kurfiřtů a dalších kanovníků se odebral před oltář, kde se postavil pod okázale zdobený baldachýn červené barvy. Všichni přítomní poklekli. Mohučský arcibiskup začal odříkávat litanie ke všem svatým.³⁶⁴ Následovalo skrutinium. Šlo o tradiční rituál, při kterém konsekrátor položil budoucímu římskému králi šest otázek; ten na ně odpovídal.³⁶⁵ Jednalo se o jakési „přezkoušení,” jež mělo prověřit, zda královský kandidát oplýval vlastnostmi a ctnostmi, které odpovídaly nově nabytému postavení a říšskému královskému titulu. Anselm z Ingelheimu se mladého arciknížete Josefa nejprve zeptal dle ustanovení korunovačního řádu latinsky. Následně otázky přeložil do němčiny, aby mu méně vzdělaní přihlížející rozuměli. Navíc němčina jako hlavní komunikační jazyk Římsko-německé říše představovala symbol zemské příslušnosti.³⁶⁶ Mohučský arcibiskup se budoucího římského krále otázal, zdali se bude držet pravé katolické víry, hlásat ji a šířit. Další tázání se týkalo spravedlivé vlády v zemi, rozmnožování území Římsko-německé říše a ochrany chudých, vdov a sirotků. Na závěr se Anselm z Ingelheimu zeptal Leopoldova syna, zda bude věrně sloužit a ctít papeže.³⁶⁷ Mladý Habsburk na každou položenou otázku odpověděl latinským „*Volo.*” Pak přistoupil k oltáři a položením dvou prstů pravé ruky na říšský evangeliář přísahal, že vše řečené bude poctivě dodržovat, podle toho žít a vládnout: „*Omnia pro missa,*

³⁶³ Mohučský arcibiskup pronesl: „*Domine Salvum fac Regem!*” Duchovenstvo sborově odpovědělo: „*Exaudi Nos in Die, quam vocaverimus Te, etc.*” Dále jen konsekrátor: „*Oremus! Deus, qui seis Genus Humanum nulla Vitute posse subsistere, concede propitius, ut Famulus Tuus JOSEPHUS, quem populo Tuo voluisti praeferri, ita ut Tuo fulciatur adjutorio, quatenus quibus potuerit prodesse valeat, per Dominum Nostrum JESUS CHRISTUM, Amen. Omnipotens Sempiternae Deus, Coelestium terrestriumque Moderator, qui Famulum Tuum JOSEPHUM, ad Regni fastigium dignatus es provehere, Concede quaesumus, ut a cunctis adversitatibus liberatus, ad aeternae pacis gaudia per te venire donantem meteatur, per eundem Dominum Nostrum JESUM CHRISTUM, etc. Amen.*” L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 71.

³⁶⁴ Srov. K. VOCELKA - L. HELLER, *Život Habsburků*, s. 186; J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 56. Konsekrátor měl při sloužení mše k ruce několik asistentů a pomocníků. Úřad ceremoniáře zastával děkan z mohučské kapituly Kryštof Rudolf ze Stadia. Dále při korunovační mši asistovali Friedrich Antonín z Wormsu, Filip Vilém z Boyneburku, Filip Arnošt z Hohenlohe, Kazimír Ferdinand z Pappenheimu, Kryštof Otto ze Schallenberku a Lothar František ze Schönbornu. *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 4; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1157.

³⁶⁵ Srov. Š. VÁCHA - I. VESELÁ - V. VLNAS - P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna*, s. 196; K. VOCELKA - L. HELLER, *Život Habsburků*, s. 186.

³⁶⁶ Šest kladených otázek v latinském originále: „*Vis sanctam Fidem Catholicam et Apostolicam tenere, et Operibus Justis servate?; Vis Sanctis Ecclesiis, Ecclesiatumque Ministris fidelis esse Tutor et Defensor?; Vis Regnum Tibi a Deo commissum fecundum Justitiam Praedecessorum. Tuorum regere, et efficaciter defendere?; Vis Jura Regni, et Imperii Bona, ejusdem injuste dispersa recuperate et conservare, et fideliter in Usus Regni et Imperii dispensare?; Vis Pauperum et Divitum, Viduarum et Orphanorum apertum esse Judex et pius Defensor?; Vis Sanctissimo in Christo Patri ac Domino Romano Pontifici et Sanctae Ecclesiae subjectionem debitam et fidem reverenter exhibere?*” L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 71; *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 5; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1158; W. KAPS, *Eleonore Magdalena (Theresia) Pfalz-Neuburg*, s. 85.

³⁶⁷ Srov. R. ELZE (ed.), *Die Ordines für die Weihe und Krönung*, s. 38-40.

in quantum Divino fultus fuero Adjutorio, fideliter adimplebo, sic me Deus adjuver, et Sancta Dei Evagelia.”³⁶⁸ Po slavnostní přísaze mladého krále se duchovní, který vykonával svěcení, otočil ke všem přítomným a zeptal se jich, zda nového římského krále přijímají jako svého budoucího vládce, zda mu slibují svou věrnost a oddanost. Krátce na to obecenstvo hlasitě a jednohlasně zvolalo třikrát latinské „*Fiat!*”³⁶⁹

Tradiční rituál skrutinia, po němž následovala přísaha budoucího panovníka a vyjádření souhlasu aklamací všech přítomných s novým vládcem, patřily v tomto období již pouze k symbolickým krokům korunovačního ceremoniálu. Vyjádření potomka Leopolda I. a reakce obecenstva neměly od poloviny 16. století žádné praktické důsledky a hlubší význam. V případě, že by se slova vladaře o ochraně a šíření výhradně katolické víry brala vážně, znamenalo by to pro tehdejší multikonfesijní Římsko-německou říši okamžitou náboženskou válku.³⁷⁰ Proto tato část korunovace mladého Habsburka římským králem v 17. věku představovala pouhou formalitu. Skrutinium se proto uskutečnilo jen z důvodu dodržení všech tradičních rituálních kroků stanovených korunovačním řádem.³⁷¹

Po složení královské přísahy a slibu věrnosti poddaným Josef před oltářem poklekl. Na to konsekrátor Anselm z Ingelheimu odříkal zásvětnou modlitbu. Během ní vyslanec braniborského kurfiřta Silvestr Jakub z Danckelmannu společně s nejvyšším říšským komorníkem a dalšími pomocníky odhalili budoucímu římskému králi vrchní část těla.³⁷² Mohučský arcibiskup si veřejně umyl ruce. Tím bylo vše připraveno k vykonání dalšího rituálního kroku říšské korunovace - pomazání nového krále.³⁷³ Anselm z Ingelheimu vzal posvátný olej katechumenů a pronesl „*Pax tecum!*” (*Pokoj tobě!*). Poté klečícího krále pomazal nejprve na temeni hlavy, dále mezi rameny, na šíji

³⁶⁸ Srov. H. J. BERBIG, *Der Krönungsritus*, s. 658. Srov. L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 72.

³⁶⁹ Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 56. Duchovní, který vykonával svěcení, se přítomných ptal opět tradičně v latině: „*Vultis Tali Principi vos subjicere ipsiusque Regnum firmate, fide stabilire, atque Jussionibus Ejus obtemperare juxta Apostolum: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, sive Regi tanquam praecellenti?*” L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 72; *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 5; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1158.

³⁷⁰ Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 56.

³⁷¹ K vývoji korunovačního řádu používaného v Římsko-německé říši podrobněji Josef CIBULKA, *Císařská korunovace ve středověku a význam korunovačních obřadů*, in: Jiří Kuthan - Miroslav Šmied (edd.), *Korunovační řád*, s. 284-325.

³⁷² Slova církevního požehnání, která pronesl Anselm z Ingelheimu tradičně v latině: „*Benedic DOMINE hunc Regem Nostrum JOSEPHUM, qui Regna omnia moderatis etc.*” L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 73.

³⁷³ Prvním pomazaným králem v dějinách římského impéria byl v roce 813 Ludvík Zbožný. Pomazání provedl papež Štěpán IV. v Remeši. Vzor pro tento náboženský úkon našli v biblické předloze, v příbězích o vyvolení králů Saula a Davida. M. BLOCH, *Králové divotvůrci*, s. 442; J. HRBEK, *Politický rozměr českých barokních korunovacích*, s. 199.

a hrudi. Nakonec budoucího vládce pomazal na dvou místech pravé paže - na předloktí a dlani ruky. V průběhu rituálu pronášel slova: „*Ungo te in Regem de Oleo Sanctificato in Nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, Amen.*”³⁷⁴ Hudební doprovod obstarala císařská kapela, přičemž ostatní duchovenstvo zpívalo tradiční antifonu *Unxerunt Salomonem (Pomazali Šalamouna)*. Nakonec mohučský arcibiskup pronesl závěrečnou modlitbu. V ní připomněl biblické krále Saula a Davida, jimž se také dostalo svatého pomazání, aby jako boží zástupci spravedlivě vládli v pozemské říši.³⁷⁵ Tím odkazoval na biblickou tradici a naznačil hluboký význam tohoto náboženského úkonu. V symbolické rovině demonstroval, že se římský král pomazáním stal posvátnou osobou s božskou sílou předurčenou k plnění náročných vladařských povinností a úkolů.³⁷⁶ Božská podstata královské moci, jež jí propůjčoval právě rituál pomazání při korunovaci nového vládce, byla i v 17. století neustále připomínána a zdůrazňována. Moc pomazaného krále zůstala v očích raně novověkého člověka magickou, nadpřirozenou a svatou.³⁷⁷ Pomazání představovalo boží potvrzení panovnickovy vlády v Římsko-německé říši. Současně naznačovalo, že nový římský král, stál pod ochranou církve a samotného Boha.³⁷⁸

Po pomazání služebníci mladého Habsburka omyli a osušili červeným plátnem a bílým bavlněným ručníkem. Krátce na to se v doprovodu světských kurfiřtů a jejich vyslanců odebral do sakristie baziliky svatého Oldřicha a Afry.³⁷⁹ Zde se opět, za asistence vyslance braniborského kurfiřta Silvestra Jakuba z Danckelmannu a svého nejvyššího hofmistra Karla Theodora Otty ze Salmu, převlékl do honosného korunovačního roucha, které přivezli vyslanci z Norimberku. Královský ornát tvořily dalmatika, sandály, tunika, dlouhá alba a bohatě zdobená štóla.³⁸⁰ Slavnostní obřad převlékání oděvu panovníka (*mutatio vestis*) byl jedním z dalších tradičních rituálních

³⁷⁴ Konsekrátor pronášel tato slova: *Pomazávám tě svčným olejem na krále, ve jménu Otce, Syna i Duchu svatého, Amen.* L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 73; *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 6.

³⁷⁵ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1159. Originální znění závěrečné modlitby: „*Ungantur Manus istae de Oleo Sanctificato, unde uncti fuerunt Reges et Constitutus Rex in Regno isto, super Populum istum, quem Dominus Deus tuus dedit Tibi ad regendum et gubernandum, quod ipse praestare dignetur, qui vivit et regnat Deus, in Secula Seculorum, Amen.*” L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 73.

³⁷⁶ V. BŮŽEK - R. SMÍŠEK, *Symboly Rituálu. Volba Karla V.*, s. 128; J. CIBULKA, *Český řád korunovační*, s. 274.

³⁷⁷ M. BLOCH, *Králové divotvůrci*, s. 317-319, 442.

³⁷⁸ J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 56-57.

³⁷⁹ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 6; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1157, 1159. Srov. H. J. BERBIG, *Der Krönungsritus*, s. 658.

³⁸⁰ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1159. Srov. W. KAPS, *Eleonore Magdalena (Theresia) Pfalz-Neuburg*, s. 85. K vývoji korunovačního ornátu říšských panovníků podrobněji J. von SCHLOSSER, *Die Schatzkammer des allerhöchsten Kaiserhauses*, s. 56-63. Vyobrazení královských šatů srov. níže, Příloha, obr. 19.

kroků korunovačního ceremoniálu. Šlo o přechodový rituál, při kterém uherský král Josef nejprve odložil svatoštěpánskou korunu a šaty v barvách Uherského království. Z tohoto světského roucha (*ornatus regius*) se převlékl do duchovního ornátu.³⁸¹ Dal tím zřetelně najevo, že korunovace nepředstavovala jen významnou politickou a reprezentativní událost, ale rovněž patřila k důležitým náboženským obřadům.³⁸² Rituál převlékání vládce do liturgického roucha rovněž symbolizoval přechod syna Leopolda I. ze stavu laiků (světských osob) mezi duchovenstvo. Podobně jako při pomazání budoucího římského krále posvátným olejem, se také tímto aktem v myšlení raně novověké společnosti zdůrazňoval sakrální rozměr královské korunovace.³⁸³

Po tradičním obřadu *mutatio vestis* se syn Leopolda I., oděný do honosného korunovačního ornátu, v doprovodu světských kurfiřtů vrátil před hlavní oltář augšpurského dómu.³⁸⁴ Zde poklekl a konsekrátor Anselm z Ingelheimu nad ním pronesl modlitbu. Po ní panovník vstal a následovala všemi přihlížejícími dlouho očekávaná část korunovačního ceremoniálu - předání říšských insignií novému římskému králi Josefovi.³⁸⁵ Celý rituál předávání korunovačních klenotů proběhl za zpěvu latinských modliteb doprovázených císařskými hudebníky. Potomek Leopolda I. přijímal královské insignie jednu po druhé, čímž se náležitě zviditelňoval bohatý symbolický význam každého předmětu. Jednotlivé odznaky královské moci předával vládci výhradně duchovní, který vykonával konsekraci. Jemu je postupně z oltářního stolku přinášeli světští a duchovní kurfiřti.³⁸⁶

Jako první předal mohučský arcibiskup mladému Habsburkovi meč Karla Velikého. Ten jej přijal za zpěvu modlitby „*Accipe gladium,*” během níž přítomní asistenti římského krále opásali zdobeným opaskem s pochvou. Krátce na to mladý Josef demonstrativně pozvedl meč - symbol boje proti pohanům a spravedlivé vlády, a zasunul ho do pochvy u boku.³⁸⁷ Následovalo předání korunovačního prstenu

³⁸¹ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 6; L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 73. Významem rituálu se podrobněji zabýval Š. VÁCHA, „*Mutatio vestis*,” s. 251-266.

³⁸² J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 33.

³⁸³ J. CIBULKA, *Český řád korunovační*, s. 32-40; Š. VÁCHA, „*Mutatio vestis*,” s. 252-253.

³⁸⁴ Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 57; H. J. BERBIG, *Der Krönungsritus*, s. 658.

³⁸⁵ Mohučský arcibiskup nad klečícím panovníkem pronesl: „*Aspice Omnipotens Deus hunc Gloriosum Regem Josephum et sicut benedixisti Abraham Isaac et Jacob, sic illum largis Benedictionibus Spiritualis Gratiae, eum omni plenitudine tuae potentiae irrigare atque perfundere digneris ect.*” L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 73.

³⁸⁶ Srov. H. J. BERBIG, *Der Krönungsritus*, s. 659; E. NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby II*, s. 41; J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 58; W. KAPS, *Eleonore Magdalena (Theresia) Pfalz-Neuburg*, s. 85.

³⁸⁷ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 9; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1159. Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 59.

zdobeného diamanty. Anselm z Ingelheimu ho osobně, se slovy „*Accipe regiae dignitatis annulum,*” navlékl mladému králi na prst.³⁸⁸ Poté mu mohučský arcibiskup předal do pravé ruky říšské žezlo. Současně mu do levé ruky vložil říšské jablko. Přitom pronesl obvyklou modlitbu „*Accipe virgam virtutis.*”³⁸⁹ Tyto dva korunovační klenoty syn Leopolda I. krátce ukázal shromážděnému obecnstvu v bazilice svatého Oldřicha a Afry a následně je opět odevzdal říšským arcibiskupům. Říšské jablko předal Maxmiliánu II. Emanuelovi Bavorskému, žezlo od něho převzal vyslanec braniborského kurfiřta Silvestr Jakub z Danckelmannu. Nakonec vladař odložil i meč Karla Velikého, kterého se ujal jeden z vyslanců saského kurfiřta - Filip Ludvík ze Sinzendorfu.³⁹⁰

Poté dva norimberští vyslanci, jež dosud seděli na křeslech po stranách hlavního oltáře a celé ceremonii pouze přihlíželi, oblékli Josefa do bohatě zdobeného liturgického pláště - pluviálu. Krátce na to panovník opět poklekl. Vyslanci mu nasadili atlasovou čepičku, která sloužila jako podložka pro korunu.³⁹¹ Všichni tři duchovní kurfiřti společně uchopili říšskou korunu jako symbol moci a legitimní vlády budoucího panovníka a slavnostně ji vložili Josefovi na hlavu se slovy: „*Accipe coronam regni.*”³⁹² To, že tento tradiční rituál vykonali zástupci z řad duchovenstva, odráželo dobovou nadřazenost duchovní moci nad světskou. Nasazení koruny v symbolické rovině vyjadřovalo boží vyvolení vladaře a symbolicky jej povyšovalo nad ostatní vladaře na evropském kontinentě. V očích přítomných se Leopoldův syn stal zástupcem Boha na zemi, který mu propůjčil svou moc, aby chránil pravou křesťanskou víru a spravedlivě a shovívavě vládl v Římsko-německé říši.³⁹³

³⁸⁸ Přijetím říšského prstenu se římský král Josef v symbolické rovině „oženil” s Římsko-německou říší a zavázal se k ochraně a šíření pravé křesťanské víry. Rovněž byl prsten symbolem věčnosti a nekonečnosti. Anselm z Ingelheimu předal Josefovi prsten se slovy, aby na znamení královské hodnosti přijal tento prsten, který připomínal a pečtil jeho povinnost chránit a šířit křesťanskou víru v Římsko-německé říši. Přijetím prstenu mladý Josef potvrdil, že jako římský král bude žít ctnostně. *Theatrum europaeum XIII*, s. 1159; L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 73. Srov. H. J. BERBIG, *Der Krönungsritus*, s. 659.

³⁸⁹ Anselm z Ingelheimu předal Josefovi žezlo - symbol odvahy a spravedlnosti. Současně budoucímu panovníkovi připoměl, že jeho hluboká zbožnost mu vždy pomůže dobře vládnout a bojovat proti všem nepřítelům. Rovněž poznamenal, aby se vyvaroval chyb a pomáhal potřebným. *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 10.

³⁹⁰ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1159. Srov. W. KAPS, *Eleonore Magdalena (Theresia) Pfalz-Neuburg*, s. 85.

³⁹¹ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 11; L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 74. Srov. Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 109.

³⁹² *Theatrum europaeum XIII*, s. 1160; Srov. H. J. BERBIG, *Der Krönungsritus*, s. 659. Vyobrazení korunovace arciknížete Josefa římským králem v bazilice svatého Oldřicha a Afry v Augšpurku 26. ledna 1690 srov. níže, Příloha, obr. 20, 21.

³⁹³ Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 59; M. BLOCH, *Králové divotvárci*, s. 447.

Korunovací nového římského krále ukončila tradiční přísaha „*Profiteor et promitto*“ na říšský evangeliář, jež nový král Josef I. pronesl nejprve v latině a krátce na to také v němčině. Poté evangeliář políbil. Následovalo obětování kousku zlata, který potomek Leopolda I. položil na obětní liturgické misky - patény.³⁹⁴ Pak, po přečtení evangelia, proběhlo svaté přijímání. Mladý panovník přistoupil k oltáři, poklekl a mohučský arcibiskup mu na krátkou chvíli sňal říšskou korunu. Předal ji vyslanci saského kurfiřta Filipu Ludvíkovi ze Sinzendorfu, který zastával úřad dědičného říšského pokladníka a byl správcem císařské pokladnice.³⁹⁵ Následovalo svaté přijímání, při němž duchovní vložil staršímu synovi Leopolda I. do úst hostii a podal mu kalich, z něhož se římský král napil.³⁹⁶ Vykonáním tohoto aktu se symbolicky potvrdilo spojení nově korunovaného krále jako světského panovníka s církví.³⁹⁷

Krátce na to Anselm z Ingelheimu ukončil korunovační mši závěrečnou modlitbou a společně s ostatními kurfiřty a jejich zástupci doprovodil mladého Habsburka s korunovačními klenoty v rukou a říšskou korunou na hlavě k připravenému trůnu.³⁹⁸ Usazení nového panovníka na trůn Karla Velikého, který byl umístěn na vyvýšeném pódiu, aby ho všichni přítomní dobře viděli, představovalo poslední část přechodového rituálu.³⁹⁹ V symbolické rovině se křeslo, na něž říšský vladař usedl, stalo dokladem přetrvávající paměti na posvátnou moc Karla Velikého. Trůn stál pod okázale zdobeným baldachýnem, jenž v očích diváků umocňoval spojení korunovaného krále s nebeským řádem a boží mocí.⁴⁰⁰ Rituálem usednutí na trůn pod nebesy se právě korunovaný Josef I. definitivně stal římským králem. Výjimečnost okamžiku podtrhoval slavnostní hymnus *Te Deum laudamus*, který se nesl rozlehlými prostory baziliky svatého Oldřicha a Afry. Poté se opět rozezněly zvony na všech augšpurských věžích a ozvaly se salvy z mušket císařské a městské gardy shromážděné

³⁹⁴ Srov. F. KAVKA, 5. 4. 135:5 *Korunovace Karla IV.*, s. 101.

³⁹⁵ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1160; *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 12. Srov. J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 95; W. KAPS, *Eleonore Magdalena (Theresia) Pfalz-Neuburg*, s. 86.

³⁹⁶ J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 59.

³⁹⁷ Srov. R. SMÍŠEK, *Korunovace Josefa I. uherským králem*.

³⁹⁸ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1160; *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 13; L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 74.

³⁹⁹ Trůn pro korunovaného krále Josefa v bazilice svatého Oldřicha a Afry v Augšpurku byl pojmenován jako trůn Karla Velikého, stejně jako korunovační křeslo v katedrále Panny Marie v Cáchách, kde se korunovace říšských panovníků konaly do třicátých let 16. století. http://www.aachen.de/DE/kultur_freizeit/kultur/dom_rathaus/dom/index.html [odkaz funkční k 30. 4. 2013.] Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 59.

⁴⁰⁰ V. BŮŽEK - R. SMÍŠEK, *Symboly Rituálu. Volba Karla V.*, s. 128.

před bazilikou. Celému městu slavnostně oznamovaly, že nejstarší syn Leopolda I. byl právě korunován římským králem.⁴⁰¹

Duchovní kurfiřti sňali novému římskému králi korunovační plášť a odnesli ho sakristie. Josef I. společně se světskými kurfiřty, kteří drželi korunovační insignie, zůstal stát na vyvýšeném jevišti před oltářem. Zde mladý Habsburk následně pasoval vybrané urozené jedince na říšské rytíře. Tímto aktem panovník veřejně demonstroval jeden z odznaků své důstojnosti a královské moci.⁴⁰² Uchopil meč Karla Velikého a vybrané šlechtice, jež před něj pokleklí a sklonili hlavy, dvakrát poklepal na pravé rameno. Římský král takto pasoval 22 urozených osob z nižšího šlechtického stavu do rytířského.⁴⁰³ Sice šlo o prestižní záležitost, avšak z praktického hlediska pasovaný rytíř nezískal žádný úřad ani hodnost.⁴⁰⁴ Po vykonání rituálu Josef I. předal meč vyslanci saského kurfiřta, který ho odevzdal říšskému maršálkovi Karlu Filipu Gustavu z Pappenheimu.⁴⁰⁵

Následoval další rituální krok korunovačního ceremoniálu. Římský král se odebral zpět k trůnu. Přistoupili k němu dva kanovníci, kteří v Augšpurku zastupovali cášskou kapitulou. Proběhla závěrečná ceremonie, při níž vyslanci z Cách přijali nového panovníka mezi kanovníky tamní kapituly. Syn Leopolda I. složil kanovnickou přísahu. Tím získal místo a hlas v jejich sboru. Šlo o starobylý zvyk, jenž se při korunovacích říšských vládců konal již od středověku. Tehdy samotné korunovace probíhaly v Cáchách a korunovaný vladař se pravidelně stával členem tamní kapituly.⁴⁰⁶ Tato tradice se poté bez přerušení udržela a zůstala nedílnou součástí všech říšských korunovací v raném novověku. V symbolické rovině představovalo přijetí mladého římského krále za kanovníka, stejně jako pomazání či svaté přijímání, další krok zařazení světského panovníka mezi duchovenstvo. Tím se opět veřejně potvrzovalo, že byl vládcem „z boží milosti.“⁴⁰⁷

⁴⁰¹ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1160; *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 13.

⁴⁰² TAMTÉŽ. Srov. V. BŮŽEK - R. SMÍŠEK, *Symboly Rituálu. Volba Karla V.*, s. 128; J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 61; J. HRBEK, *Rituál jazyka*, s. 225-226; H. J. BERBIG, *Der Krönungsritus*, s. 660.

⁴⁰³ Nově korunovaný římský král Josef pasoval 12 urozenců, jež vybral sám císař. Dalších 8 šlechticů nominoval mohučský arcibiskup Anselm z Ingelheimu a 2 saský kurfiřt Jan Jiří III. Jmenný seznam pasovaných říšských rytířů při korunovaci Josefa I. římským králem 26. ledna 1690 v Augšpurku srov. níže, Příloha 2.

⁴⁰⁴ J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 95.

⁴⁰⁵ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1160.

⁴⁰⁶ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 14. Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 61.

⁴⁰⁷ Srov. Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 111; J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 61.

Vstupem římského krále do kolegia cášských kanovníků definitivně skončil korunovační ceremoniál v bazilice svatého Oldřicha a Afry. Otevřely se brány augšpurského dómu a následovalo slavnostní procesí na radnici, během něhož nově korunovaný římský král poprvé před širokou veřejností okázale demonstroval legitimní převzetí moci. Když Josef I. s císařem a početným doprovodem kráčeli ulicemi Augšpurku, všichni přítomní obdivovali lesk královského a císařského majestátu, jenž umocňovaly říšské korunovační insignie a slavnostní královské roucho mladého Habsburka.⁴⁰⁸ Procesí od baziliky svatého Oldřicha a Afry na augšpurskou radnici, kde se následně uskutečnila velkolepá korunovační hostina, se pohybovalo jako dopoledne po vyvýšeném dřevěném mostku potaženém plátnem červené, žluté a bílé barvy. Pořadí účastníků procesí bylo téměř stejné jako při ranní cestě do augšpurské baziliky. V čele opět kráčel říšský maršálek Karel Filip Gustav z Pappenheimu. Doprovázeli ho dva trubači, kteří hlasitým troubením všem přítomným oznamovali, že přicházel nový římský král. Následovali je císařští a královští kavalíři, říšská knížata, heroldi a ostatní urození jedinci. Další oddíl slavnostního průvodu tvořili světští kurfiřti a jejich vyslanci, kterým předcházeli dědiční maršálci jednotlivých volitelů se zasunutými meči v pochvách u boku. Dále se již v procesí objevil nově korunovaný římský král s říšskou korunou na hlavě, oděný v královském rouchu. I tentokrát kráčel v doprovodu otce Leopolda I., svého nejvyššího hofmistra Karla Theodora Otty ze Salmu a nejvyššího dvorního maršálka Ferdinanda ze Schwarzenberku s taseným mečem, pod okázale zdobenými nebesy. Slavnostní průvod uzavírali duchovní kurfiřti a členové císařské gardy.⁴⁰⁹

Během celého procesí z dómu na radnici se městem nesly salvy z augšpurských děl a hlazol mnoha měšťanů, tísnících se v ulicích podél trasy královského průvodu. Další diváci sledovali celou slávu z oken domů. Vše probíhalo tradičně podle stanoveného ceremoniálu. Početný průvod urozených osob oděných v nákladných šatech s drahocennými šperky náležitě reprezentoval právě korunovaného římského krále Josefa I. s císařskou rodinou až do doby, kdy veškerou slavnostní pompou královského procesí málem narušil prudký liják. Početný průvod se zastavil a všichni

⁴⁰⁸ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 14. Srov. V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, s. 187.

⁴⁰⁹ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1160-1161; *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 15; L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 76.

jeho účastníci nastoupili do kočárů.⁴¹⁰ I přesto, že byla okázalá prezentace nového panovníka deštěm nečekaně narušena, luxusní zlatem a stříbrem bohatě zdobené kočáry náležitě nahradily slavnostní ráz procesí. S největší pravděpodobností toto počasím vyvolané narušení tradičního průběhu královského průvodu, jenž měl probíhat dle zvyklostí pěšky, nesnížilo velkolepou sebezprezentaci královského majestátu.⁴¹¹

⁴¹⁰ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 15. Srov. B. H. WANGER, *Kaiserwahl*, s. 121; H. J. BERBIG, *Der Krönungsritus*, s. 660.

⁴¹¹ Vyobrazení slavnostního procesí z katedrály po korunovaci Matyáše I. římsko-německým císařem v roce 1612 srov. níže, Příloha, obr. 22.

V. Performance spjaté s augšpurskou korunovací

Kolona luxusních kočárů konečně došla k augšpurské radnici, kde se uskutečnila velkolepá korunovační hostina. Také tato mohutná stavba s dvěma věžičkami, které se tyčily nad městem, byla k slavnostní příležitosti okázale vyzdobena a připravena k přijetí nového římského krále, císaře Leopolda I. a mnoha dalších urozených jedinců Římsko-německé říše.⁴¹² Při průchodu radniční budovou přítomní se zájmem obdivovali vystavený stříbrný augšpurský poklad a další bohatě zdobené drahocenné předměty. Josef I. s otcem a početným doprovodem vystoupali až do Zlatého sálu v prvním patře radnice, kde zasedli k připravené okázale prostřené hodovní tabuli. Vzhledem k účasti velkého počtu říšských velmožů se hodovalo také v dalších místnostech radnice.⁴¹³

Během slavnostního příchodu nově korunovaného krále a jeho doprovodu na radnici se atmosféra na přeplněném hlavním náměstí proměnila ve velkolepou slavnost. Za augšpurskou kašnou, kterou zdobila masivní socha římského císaře Oktaviána Augusta, měšťané vybudovali provizorní dřevěnou kuchyni. Zde celý den opékali na rožni voly.⁴¹⁴ Rožnění volů, které kuchaři často naplnili dalšími druhy masa, představovalo jeden z dalších tradičních rituálních kroků korunovačních slavností. Jak již bylo zvykem, první kus pečeně ochutnal mladý římský král. Šlo o symbolický úkon nově korunovaného panovníka, jenž tím, že pojedl stejný pokrm jako následně jeho poddaní, dal veřejně najevo svou věrnost a přízeň poddanému lidu.⁴¹⁵

Před tím, než Josef I. s urozeným doprovodem usedl k prostřeným stolům, přistoupil s císařem a duchovními kurfiřty k otevřeným oknům radnice, a veřejně

⁴¹² Augšpurská radnice byla v době korunovace Josef I. římským králem novostavbou. Šlo o masivní barokní budovu, která vznikla v letech 1615-1624. Průčelí zdobili dvě věže a vysoký dekorovaný štít. Radnice měla sedm poschodí, přičemž v prvním patře se nacházel bohatě zdobený Zlatý sál, v němž se uskutečnila korunovační hostina. <http://www.augsburg-tourismus.de/augsburg-city.html> [odkaz funkční k 2. 5. 2013.] K Zlatému sálu a augšpurské radnici podrobněji Hermann KIEBLING, *Der Goldene Saal und die Fürstenzimmer im Augsburger Rathaus*, München 1997. Vyobrazení augšpurské radnice - mědirytina Matthäuse Meriana z poloviny 17. století srov. níže, Příloha, obr. 23; Vyobrazení Zlatého sálu na augšpurské radnici - mědirytina z 18. století srov. níže, Příloha, obr. 24.

⁴¹³ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 15. Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 62.

⁴¹⁴ Augšpurská kašna stála přesně naproti hlavní bráně radnice. Byla postavena ze dvou materiálů - mramoru a bronzu - v letech 1588-1594. Sochu císaře Oktaviána Augusta s vavřínovým věncem na hlavě vytvořil nizozemský sochař Hubert Gerhard. Kašnu dále zdobila socha delfína s trojzubcem, městský znak Augšpurku, symboly řek Wetach a Lech a postavy z antické mytologie - Hermes, Herkules, Merkur. K augšpurské kašně císaře Augusta podrobněji Michael KÜHLENTAL, *Der Augustusbrunnen in Augsburg*, München 2003. Vyobrazení Augustovy kašny před augšpurskou radnicí - rytina Lukáše Kiliána z roku 1563 srov. níže, Příloha, obr. 25.

⁴¹⁵ Srov. A. SCHULTE, *Die Kaiser- und Königskrönungen*, s. 75-76, 80. Vyobrazení tradičního pečení vola při korunovačních slavnostech na náměstí před radnicí srov. níže, Příloha, obr. 26.

se představil shromážděnému lidu na augšpurském náměstí. Z oken, z nichž visely koberce z červeného sametu, zdobené zlatými mincemi, nový římský král společně s otcem a dalšími osobami bedlivě sledovali další tradiční rituály spjaté s korunovací. Ty, krátce na to, proběhly na prostranství před augšpurskou radnicí.⁴¹⁶ Jako první se svého úkolu ujal vyslanec saského kurfiřta Filip Ludvík ze Sinzendorfu, jenž vykonával úřad říšského arcimaršálka. Odebral se před hlavní radniční bránu, kde nasedl na koně a v doprovodu trubačů a trabantů jel k augšpurské kašně. Před kašnou měšťané již s předstihem navršili ohromnou hromadu ovsu. Arcimaršálek uchopil stříbrný pohár a za slavnostního troubení císařských trubačů vjel do nahromaděného obilí. Když stál až po hrud' svého koně v obilí, naplnil jím stříbrný pohár. Poté ho zarovnal stříbrnou hůlkou, aby oves při jízdě zpět na radnici nesypal po náměstí. Následně předal plný pohár říšskému maršálkovi Karlovi Filipovi Gustavovi z Pappenheimu.⁴¹⁷ V symbolické rovině se tímto rituálním krokem nový římský král zavazoval svým poddaným, že jim bude řádně a spravedlivě vyměřovat daně.⁴¹⁸

Další rituální úkon vykonal vévoda Maxmilián II. Emanuel Bavorský - dědičný říšský arcistolník. Jeho povinností bylo přinést na královskou tabuli porci pečeného vola. Stejně jako vyslanec saského kurfiřta nasedl před radniční bránou na koně a za doprovodu trubačů a císařského bubeníka jel k provizorní dřevěné kuchyni, která se nacházela za augšpurskou kašnou. Osobně odřízl kus masa a za ohlušujícího křiku všech přihlížejících ho opět odvezl na radnici. Poté položil pečení na stříbrný ták, jenž mu s předstihem připravil jeho nejvyšší komorník.⁴¹⁹ Takto upravený pokrm se posléze servíroval jako první chod na královskou tabuli.⁴²⁰

Hlavním aktérem třetího rituálního kroku se stal vyslanec braniborského kurfiřta Silvestr Jakub z Danckelmannu, který zastával úřad dědičného říšského arcikomorníka. Jeho úkolem bylo přinést stříbrné umyvadlo s konvičkou, čistou vodu a ručník, aby si nově korunovaný král mohl před hodováním umýt ruce.⁴²¹ Proto usedl na vystrojeného koně a v doprovodu trubačů a gardistů přivezl hygienické nástroje z augšpurského náměstí na radnici. Měšťané je předem připravili na malý stolek vedle

⁴¹⁶ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1161. K performancím spjatých s augšpurskou korunovací srov. níže. Srov. E. NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby*, s. 41; W. KAPS, *Eleonore Magdalena (Theresia) Pfalz-Neuburg*, s. 86-88.

⁴¹⁷ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 15; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1161; W. KAPS, *Eleonore Magdalena (Theresia) Pfalz-Neuburg*, s. 86.

⁴¹⁸ A. SCHULTE, *Die Kaiser- und Königskrönungen*, s. 77-78.

⁴¹⁹ TAMTÉŽ.

⁴²⁰ Srov. níže, kapitola „Korunovační hostina jako prostředek symbolické komunikace.”

⁴²¹ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 15; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1161.

dřevěné kuchyně. Poté je arcikomorník odnesl do Zlatého sálu k slavnostně prostřené tabuli mladého Habsburka. Zde je položil na zdobený kredenc potažený červenou látkou.⁴²²

Posledním říšským arcíúředníkem, jenž se při korunovačních slavnostech dostal ke slovu, byl dědičný říšský arcipokladník Filip Vilém Falcko-Neuburský.⁴²³ Podle zvyklostí a tradic měl vyjet na svém koni na náměstí a mezi davy přihlížejících rozhazovat plné hrsti korunovačních mincí a žetonů. Vzhledem k události, k níž došlo při korunovaci Leopolda I. římsko-německým císařem v roce 1658, zůstal Filip Vilém raději na radnici a pamětní mince házel mezi přítomné diváky z radničních oken. Tehdy totiž rozvášněný dav shodil falckého kurfiřta z koně a vrhl se na rozsypané mince.⁴²⁴ V rozhazování korunovačních mincí Josefa I. dále pokračoval dědičný říšský pokladník Theodor ze Sinzendorfu, který se této povinnosti ujal společně arcipokladníkem. Ten již, podle tradice, projížděl po augšpurském náměstí na překrásně ustrojeném ušlechtilém koni, jenž měl u sedla připevněné vaky s drahocennými výšivkami, až po okraj naplněné korunovačními mincemi. Vše se opět odehrálo za slavnostního troubení a bubnování.⁴²⁵

Tradiční rituál rozhazování pamětních mincí představoval starobylý zvyk, který pocházel již z antického Říma. Součástí říšských korunovačních slavností se stal v roce 1562. Tehdy proběhl poprvé při korunovaci Maxmiliána II. římsko-německým císařem.⁴²⁶ Hlavním smyslem tohoto rituálního kroku bylo vyvolat či prohloubit u poddaných náklonnost k novému římskému králi. Zároveň prezentoval mladého Habsburka jako shovívavého a dobrotivého panovníka.⁴²⁷ Rozhazování korunovačních mincí rovněž nabízelo dobrou příležitost k obohacení všech přítomných diváků. Proto ho obvykle doprovázely četné potyčky o jednotlivé mince. V takovém případě pak musela zasáhnout císařská i městská garda, která dohlížela na bezpečnost a hladký průběh slavností spjatých s korunovaci.⁴²⁸

⁴²² *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 15; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1161; W. KAPS, *Eleonore Magdalena (Theresia) Pfalz-Neuburg*, s. 86. Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 64.

⁴²³ Falctí kurfiřti vykonávali úřad arcipokladníka až od poloviny 17. století. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 64.

⁴²⁴ TAMTÉŽ, s. 65; L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 77.

⁴²⁵ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 15; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1161; W. KAPS, *Eleonore Magdalena (Theresia) Pfalz-Neuburg*, s. 87.

⁴²⁶ V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, s. 187; Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 111.

⁴²⁷ R. SMÍŠEK, *Korunovace Josefa I.*

⁴²⁸ Srov. K. VOCELKA - L. HELLER, *Život Habsburků*, s. 190.

Při vykonávání těchto tradičních rituálů, které přímo předcházely korunovační hostině, se říšští arciúředníci pohybovali v bezprostřední blízkosti nově korunovaného římského krále a současně římsko-německého císaře Leopolda I. To v myšlení raně novověké společnosti představovalo určité privilegium a prestižní záležitost. Při ní světští kurfiřti v rolích arcimarášálka, arcistolníka, arcikomorníka a arcipokladníka demonstrovali své výsadní postavení v Římsko-německé říši.⁴²⁹

V.1 Korunovační mince Josefa I. a jejich symbolické poselství

Pamětní mince a medaile k augšpurské korunovaci Josefa I. římským králem vyrobili minciři a medailéři přímo v Augšpurku, kde se nacházela vyhlášená rytecká škola.⁴³⁰ Celkem vzniklo 26 sérií s různou ražbou.⁴³¹ Všechny mince měly stejné provedení a typický obsah, který sloužil k oslavě mladého Habsburka a jeho rodu.⁴³² Představovaly vítaný prostředek panovnické reprezentace, jenž se využíval již od dob starověkého Říma.⁴³³ Umělecky náročné alegorické provedení ražby na jednotlivých pamětních mincích neslo bohaté symbolické poselství, kterým nově korunovaný římský král působil zejména na urozenou a vzdělanou část veřejnosti.⁴³⁴ Motivy ztvárněné na aversu i reversu korunovačních medailí byly záměrně zvoleny tak, aby náležitě reprezentovaly příslušníky vládnoucí dynastie a vyzdvihovaly korunovaci mladého Habsburka římským králem v očích raně novověkého člověka.⁴³⁵

⁴²⁹ Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 62.

⁴³⁰ Pamětní mince rozhazované po korunovaci arciknížete Josefa římským králem byly vyraženy přímo v Augšpurku. Stalo se tak z praktických důvodů, jelikož se v tomto říšském městě nacházela významná mincovna a působili zde vyhlášení rytci. Ražba korunovačních mincí v místě korunovace však představovala výjimku, protože od začátku 17. století se pamětní žetony a medaile razily v hlavní mincovně ve Vídni. E. NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby*, s. 50.

⁴³¹ Autory pamětních mincí a medailí pro říšskou korunovaci v Augšpurku byli Filip Jindřich Müller, Martin Brunner, Jan Färber, Bedřich Kleinert, Jan Reinhardt Engelhard, Jiří Hautsch, Lazar Gottlieb Lauffer, Jan Jakub Wolrab, Jan Kittel, Pavel Seel a Jan Höhn mladší. E. NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby*, s. 177-198.

⁴³² Srov. P. VOREL, *Panovnická reprezentace*, s. 137-139; E. NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby*, s. 157. Seznam korunovačních ražeb k říšské korunovaci Josefa I. v Augšpurku, včetně jejich popisu a autorů srov. níže, Příloha 3.

⁴³³ E. NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby*, s. 49.

⁴³⁴ V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, s. 187; Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 111. V českém prostředí se panovnickými ražbami a jejich dobovým významem, ztvárněním a symbolice věnoval Emil Novák. K tomu výběrově E. NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby*; TÝŽ, *Zajímavé pražské tříkrejcarey Ferdinanda II. z roku 1629*, Numismatické listy 61, č. 3, 2006, s. 113-116; TÝŽ, *Úvaha o tříkrejcarech se značkou Jana Viktora Geronise s letopočtem 1636 a 1637*, Numismatické listy 52, 1995, č. 4, s. 104-109; TÝŽ, *Další varianta pražského groše Vladislava II. Jagellonského (poznámka k typologii jagellonských pražských grošů)*, Numismatické listy 58, 2003, č. 4, s. 107-108; TÝŽ, *Naši prezidenti na mincích, medailích a plakátech*, Štíty 2008.

⁴³⁵ Srov. E. NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby*, s. 52-53; Š. VÁCHA - I. VESELÁ - V. VLNAS - P. VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna*, s. 450.

Avers první menší zlaté mince zdobilo vševidoucí boží oko ověčené slunečními paprsky, pod kterým se nacházel meč ovinutý palmovou ratolestí - znamení vítězství a triumfu. Motivy doplňovala latinská devíza „*Amore et timore*” (*Láskou a strachem*). Šlo o osobní heslo Josefa I., které si sám zvolil. Dával jím zřetelně najevo, že jako římský král chtěl vládnout přísně a současně shovívavě.⁴³⁶ Vyobrazení meče na minci symbolizovalo moc a spravedlivou vládu nově korunovaného panovníka v Římsko-německé říši.⁴³⁷ Motiv trojúhelníkového tvaru ve středu se zářícím vševidoucím okem v symbolické rovině vyjadřoval boží vůli. Současně odkazoval na hlubokou zbožnost Leopoldova staršího syna, který získal říšskou korunu z boží milosti.⁴³⁸ Revers mince krášlila říšská koruna - symbol panovnické moci - nesená dvěma anděly s nápisem „*JOSEPHUS rex Ungariae coronatus in Rege Romanorum Augustae*” a datem korunovace - 26. ledna 1690.⁴³⁹ Uvedení data na věky připomínalo, kdy se augšpurská korunovace arciknížete Josefa římským králem uskutečnila.⁴⁴⁰ Říšská koruna, žezlo či celý soubor korunovačních klenotů byl častým námětem také ostatních pamětních mincí.⁴⁴¹ Dále se na medailích objevila ražba s obrazem Augšpurku, kterou doplňoval městský znak. Na něm se nacházela piniová šiška na podstavci - dominantní motiv augšpurského erbu. Vyobrazení města symbolicky připomínalo místo, kde se korunovace uskutečnila.⁴⁴²

Na jiných mincích byly vyraženy alegorické obrazy a latinská hesla, které symbolizovaly vybrané panovnické ctnosti, jimiž měl nový římský král oplývat.⁴⁴³ Motivy lví hlavy, orla, delfína či obraz meče nejčastěji odkazovaly na odvahu, moudrost, statečnost a spravedlnost mladého Habsburka.⁴⁴⁴ Vedle kardinálních ctností zdobily medaile motivy andělů, božích rukou sestupujících z nebes a květy lilií. Ty v symbolické rovině tematizovaly duchovní stránku říšského panovníka. Ukazovaly zejména lásku k Bohu, hlubokou víru Leopoldova syna a Boží požehnání, jež

⁴³⁶ E. NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby*, s. 157; R. SMÍŠEK, *Korunovace Josefa I.*

⁴³⁷ U. BECKER, *Slovník symbolů*, s. 164-165; J. HALL, *Slovník námětů a symbolů*, s. 266-267.

⁴³⁸ Radko CHODURA - Věra KLIMEŠOVÁ - Alois KŘIŠŤAN, *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*, Kostelní Vydří 2001, s. 16.

⁴³⁹ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1161; L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 78. Vyobrazení zlaté pamětní mince rozhazované při korunovaci Josefa římským králem srov. níže, Příloha, obr. 27.

⁴⁴⁰ Srov. P. VOREL, *Panovnická reprezentace*, s. 135.

⁴⁴¹ Vyobrazení korunovačních medaile s výjev z korunovace a s motivy korunovačních klenotů srov. níže, Příloha, obr. 28.

⁴⁴² Městský znak Augšpurku z 16. století srov. níže, Příloha, obr. 29.

⁴⁴³ Srov. V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, s. 187. Volba devíz, hesel a latinských citátů, s nimiž se panovník identifikoval, patřila k tradičnímu zvyku habsburských vládců. K tomu podrobněji K. VOCELKA - L. HELLER, *Život Habsburků*, s. 219-224.

⁴⁴⁴ Vyobrazení korunovačních medailí s těmito motivy srov. níže, Příloha, obr. 30.

se mu dostalo. Šlo o nejvýznamnější teologické ctnosti, na kterých si příslušníci vládnoucího rodu Habsburků zakládali.⁴⁴⁵

Ražba dalších korunovačních mincí Josefa I. se vztahovala k velkolepým vladařským činům jeho otce Leopolda I. Několik pamětních medailí krásily scény z krvavých bitev císařských vojsk s „nepřáteli všeho křesťanstva.“ Výjevy z tureckých válek a obraz Konstantinopole okázale demonstrovaly vítězství zbožného panovníka nad tureckým sultánem, který ohrožoval poddunajskou monarchii. Další boje císaře Leopolda I., jež se odehrály naopak na západě evropského kontinentu, připomínalo vyobrazení Paříže, francouzské armády a portrét samotného Ludvíka XIV. Odkazovaly na dlouholeté soupeření habsburské monarchie s Francouzským královstvím. Na znamení vítězství a triumfu římsko-německého císaře nad oběma mocnostmi doplňovaly ražbu těchto korunovačních mincí motivy vavřínových věnců a palmových ratolestí.⁴⁴⁶

Častý námět pamětních ražeb k augšpurské korunovaci představovaly portréty Leopolda I., Eleonory Magdaleny Falcko-Neuburské a jejich syna Josefa I. Na jedné korunovační medaili se také objevily podobizny dalších významných předků vládnoucího rodu, počínaje Rudolfem I. V myšlení raně novověké společnosti odkazovaly na starobylost habsburské dynastie a její nepřetržitou vládu v Římsko-německé říši.⁴⁴⁷ Vedle portrétů jednotlivých panovníků zdobily pamětní mince Josefa I. alegorické postavy „*Germaniae*,“ „*Hungariae*“ a „*Bohemiae*.“ Ty v symbolické rovině demonstrovaly vládu Habsburků nad jednotlivými zeměmi podunajské monarchie a Římsko-německou říší. Tuto ražbu doplňovaly znaky Království českého, Uherského království a dědičných rakouských zemí, nad nimiž byly vyobrazeny příslušné královské koruny. Jiným pamětním mincím dominovala dvouhlavá říšská orlice jako dobře čitelný symbol císaře a jeho vlády v Římsko-německé říši.⁴⁴⁸

Po tradičním rituálu rozhozování korunovačních mincí, jejichž alegoricky ztvárněná ražba znovu směřovala k okázalé sebe prezentaci mladého Habsburka, všichni přítomní bujaře oslavovali a hodovali na počest nového římského krále Josefa I. a císaře Leopolda I. Hojně se rozdával chléb, pojídaly se pečeně z volů a dalších zvířat

⁴⁴⁵ Lilie představovala symbol duchovní čistoty a úzce souvisela s kultem Panny Marie. Často byla nazývána mariánskou květinou. U. BECKER, *Slovník symbolů*, s. 150-151; J. ROYT - H. ŠEDINOVÁ, *Slovník symbolů*, s. 86-87.

⁴⁴⁶ K symbolice vavřínových věnců a palmových ratolestí podrobněji J. HALL, *Slovník námětů*, s. 320, 471; U. BECKER, *Slovník symbolů*, s. 209, 315; J. ROYT - H. ŠEDINOVÁ, *Slovník symbolů*, s. 103-104.

⁴⁴⁷ Srov. K. VOCELKA - L. HELLER, *Život Habsburků*, s. 72-74. Vyobrazení korunovační medaile s portréty jednotlivých příslušníků habsburského rodu srov. níže, Příloha, obr. 31.

⁴⁴⁸ J. ROYT - H. ŠEDINOVÁ, *Slovník symbolů*, s. 128-129; U. BECKER, *Slovník symbolů*, s. 203-204.

rožněných v provizorní dřevěné kuchyni. V kašně místo obyčejné vody tryskalo do pozdních odpoledních hodin bílé a červené víno.⁴⁴⁹ Vše sloužilo k lidové zábavě, kterou však doprovázely časté pranice mezi radujícím se obyvatelstvem. Doboví pozorovatelé Lorenc a Gottlieb Göbelsovi zaznamenali, že měšťané vybavení noži a sekerami se doslova vrhali na pečené voly a roztrhali je na kusy. Údajně každý chtěl ochutnat alespoň kousek z pokrmu, který se servíroval na královskou a císařskou tabuli.⁴⁵⁰

V.2 Korunovační hostina jako prostředek symbolické komunikace

Současně s lidovou veselicí na hlavním augšpurském náměstí začala ve vyzdobených hodovních sálech radnice velkolepá korunovační hostina.⁴⁵¹ Nově korunovaný římský král s ostatními členy vládnoucího rodu a s početným doprovodem vybraných urozených a významných říšských šlechticů zasedli k prostřeným tabulím.⁴⁵² Ještě předtím, než všichni přítomní usedli, mohučský arcibiskup Anselm z Ingelheimu pronesl krátkou modlitbu a požehnal pokrmy. Poté, co odložil odznak svého úřadu - stříbrnou berlu a královskou pečeť na stůl, mohla začít korunovační hostina. Slavnostní stolování zahájily tři salvy z augšpurských děl, které byly tak silné, že ze stropu hodovního sálu odpadl kus omítky.⁴⁵³ Krátce na to si Josef I. sejmul říšskou korunu a odložil ji na připravenou sametovou podušku, která se nacházela na malém stolku vedle prostřené tabule.

K této výjimečné příležitosti měšťané slavnostně vyzdobili a vybavili Zlatý sál augšpurské radnice. V rozích krásily místnost bohatě zdobené kredence naplněné drahým stolním nádobím. Podél zadní stěny prostory umocňovaly okázalou výzdobu stříbrné poklady jednotlivých světských i duchovních kurfiřtů. V nich byly vystavené drahocenné předměty ze zlata a stříbra. Za nimi stálo vyvýšené pódium pro císařskou kapelu, trubače a bubeníky, kteří se starali o hudební doprovod a během hodování zajišťovali dvorské společnosti zábavu.⁴⁵⁴

⁴⁴⁹ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1161; *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 15. Srov. W. KAPS, *Eleonore Magdalena (Theresia) Pfalz-Neuburg*, s. 88.

⁴⁵⁰ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 77. Srov. K. VOCELKA - L. HELLER, *Život Habsburků*, s. 191.

⁴⁵¹ Ke korunovačním hostinám podrobněji A. SCHULTE, *Die Kaiser- und Königskrönungen*, s. 75-76.

⁴⁵² Srov. F. ŠMAHEL, *Korunovační rituály*, s. 157. Vyobrazení hodovního sálu při korunovační hostině na radnici srov. níže, Příloha, obr. 32.

⁴⁵³ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 78-79; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1162.

⁴⁵⁴ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 15. Srov. A. SCHULTE, *Die Kaiser- und Königskrönungen*, s. 76.

Pozvánka na korunovační hostinu nově korunovaného panovníka a možnost usednout ke stolům společně s římským králem a římsko-německým císařem představovalo v myšlení člověka 17. století nanejvýš prestižní záležitost. Stolování společně s vladařem znamenalo určité privilegium, jehož se vybraným osobám dostalo.⁴⁵⁵ Místa v bezprostřední blízkosti nového římského krále a císaře Leopolda I. náležela jen nejvýznamnějším dvorským a říšským hodnostářům, kteří zaujímali nejvyšší příčky v hierarchicky uspořádané raně novověké společnosti Římsko-německé říše a císařského dvora. Čím blíže urozená osoba k Leopoldovi I. a jeho synovi měla, tím větší vážnosti se nejen mezi šlechtici těšila.⁴⁵⁶ Každému účastníkovi korunovační hostiny připadlo u slavnostně prostřených tabulí předem stanovené místo, jež určoval pečlivě sestavený zasedací pořádek.⁴⁵⁷ Královský stůl se nacházel na konci Zlatého sálu na speciálním vyvýšeném dřevěném podiu. Židle mladého Habsburka stála pod překrásně zdobeným baldachýnem. Místo po Josefově pravici, které představovalo v myšlení člověka předmoderní společnosti privilegovanou pozici s vyšší symbolickou hodnotou, neboť i „*Kristus usedl po pravici Boží*,” připadlo císaři Leopoldovi I.⁴⁵⁸

Po obou stranách hodovního sálu byly připravené slavnostně prostřené stoly pro jednotlivé kurfiřty Římsko-německé říše. Podle ceremoniálních pravidel každý z nich stoloval zvlášť, pouze v kruhu svých nejvýznamnějších dvořanů a úředníků. Nejbližší královské tabuli se pod okázalými baldachýny nacházely stoly duchovních kurfiřtů.⁴⁵⁹ Mohučský arcibiskup Anselm z Ingelheimu hodoval po pravé straně císařské tabule, vlevo usedl kolínský arcibiskup Josef Klement Bavorský a uprostřed trevírský arcibiskup Jan Hugo VIII. z Orsbecku. Za kurfiřty vždy stáli jejich dědiční maršálci s kurfiřtskými meči zasunutými v pochvách u boku.⁴⁶⁰ Dále u jednotlivých stolů po pravé straně Zlatého sálu jedli Maxmilián II. Emanuel Bavorský a vyslanci braniborského kurfiřta Silvestr Jakub a Mikuláš Bartoloměj z Danckelmannu.⁴⁶¹ Nacházela se zde také prostřená tabule pro českého krále, která byla dle tradičních zvyklostí umístěná ihned za stolem mohučského arcibiskupa. Nicméně, i když

⁴⁵⁵ Srov. V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, s. 127; J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 65.

⁴⁵⁶ V. BŮŽEK - R. SMÍŠEK, *Symboly rituálu, Volba Karla V.*, s. 128; Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 112-113; P. MAREK, *Ceremoniál*, s. 338.

⁴⁵⁷ Srov. V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, s. 127.

⁴⁵⁸ Srov. R. SMÍŠEK, *Korunovace Josefa I.*, s. 17.

⁴⁵⁹ Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 68.

⁴⁶⁰ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 78-79; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1162.

Srov. A. SCHULTE, *Die Kaiser- und Königskrönungen*, s. 76.

⁴⁶¹ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 80.

služebníci místo pro českého krále připravili a prostřeli, zůstalo neobsazené, protože českým králem byl v té době císař Leopold I.⁴⁶²

U stolů podél levé strany radničního sálu hodovali vyslanci Jana Jiřího III. Saského a Filip Vilém Falcko-Neuburský se svými doprovody. Uprostřed vyzdobené místnosti stolovali u velkého dlouhého stolu říšská knížata a hodnostáři císařského dvora. Na jedné straně slavnostní tabule zde usedli představitelé z řad duchovenstva - opat z Fuldy Placidus Droste a opat z Kemptenu Rupert z Bodmanu. Tito duchovní se mohli osobně zúčastnit korunovační hostiny, protože kláštery Kempten i Fulda patřily k významným opěrným bodům Habsburků v Římsko-německé říši. Díky tomu měli jejich opati výsadní postavení v říšské společnosti 17. věku. Naproti nim jedli a pili nejvyšší hofmistři císaře a římského krále - Ferdinand z Ditrichštejna a Karel Theodor Otto ze Salmu. Společně s nimi zde seděl také nejvyšší dvorní maršálek Ferdinand ze Schwarzenberku.⁴⁶³

Zasedací pořádek ve Zlatém sálu odrážel hierarchické uspořádání privilegovaných vrstev raně novověké společnosti, na jehož pomyslném vrcholu se nacházel římsko-německý císař. Opět se zde mísila říšská hierarchie s poslušností nejvyšších úředníků a hodnostářů na panovnických dvorech Leopolda I. a Josefa I.⁴⁶⁴ Korunovační hostina tak nabízela široký prostor pro sebe prezentaci jednotlivých velmožů Římsko-německé říše a sloužila k okázalé reprezentaci jejich rodů.⁴⁶⁵ Dobrou příležitost poskytovala zejména pro držitele dědičných říšských úřadů. Právě jim náležela výsada obsluhovat u královské tabule. Úřad říšského dědičného stolníka zastával Arnošt Ludvík Hessensko-Darmstadtský, který měl za úkol přinesenou pečení z vola arcistolníkem Maxmiliánem II. Emanuelem Bavorským naporcovat a naservírovat na královskou tabuli. Pramenitou vodu naléval říšský dědičný číšník Heřman Otto II. z Limburku.⁴⁶⁶ Posléze se ujala obsluhování panovníka také další říšská knížata. Například nápoje podávali Ludvík z Württemberku a Karel Gustav z Badenu.⁴⁶⁷

⁴⁶² Po roce 1526 se českými králi stávali vždy habsburští panovníci, kteří byli zároveň císaři Římsko-německé říše. Z toho důvodu na funkci českého krále jako jednoho z kurfiřtů a rovněž říšského arcistolníka rezignovali. Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 64, 68; A. SCHULTE, *Die Kaiser- und Königskrönungen*, s. 80-81.

⁴⁶³ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 80; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1162.

⁴⁶⁴ Srov. V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, s. 127.

⁴⁶⁵ Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 112-113.

⁴⁶⁶ A. SCHULTE, *Die Kaiser- und Königskrönungen*, s. 80-81.

⁴⁶⁷ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1162; *Der von Gott gekrönte über die trotzig Tulpen*, s. 15.

Na pokrmy, které jednotliví urozenci přinášeli na prostřený stůl panovníka, osobně dohlížel nejvyšší dvorní kuchmistr Ferdinand Arnošt z Mollartu.⁴⁶⁸

Korunovační hostina sloužila především k reprezentaci příslušníků vládnoucího rodu. Hlavním smyslem slavnosti bylo zapůsobit na emoce a všechny smysly zúčastněných.⁴⁶⁹ Reprezentativní funkce slavnosti se projevovala ve výzdobě hodovního sálu, používání drahocenného stolního nádobí, stříbrných či pozlacených příborů, pohárů z křišťálového a broušeného skla a dalšího hmotného vybavení. Na slavnostně prostřené hodovní tabule početné služebnictvo servírovalo velké množství rozličných pokrmů a vybraných delikates. Jak neznámý dobový pozorovatel poznamenal, vše vypadalo stejně, jako při korunovační hostině císařovny Eleonory Magdalény Falcko-Neuburské. Ta se také uskutečnila ve Zlatém sále augšpurské radnice o několik dnů dříve.⁴⁷⁰ Slavnostní atmosféru královské slavnosti podtrhoval hudební doprovod a nově ušité oděvy služebnictva, jejichž barevné sladění vždy odpovídalo heraldickým barvám obsluhovaného velmože.⁴⁷¹ Také v tomto případě bylo vše promyšleno a zvoleno tak, aby náležitě oslavovalo nově korunovaného římského krále a na první pohled demonstrovalo bohatství habsburského rodu.⁴⁷² Korunovační hostina však plnila vedle reprezentační rovněž komunikační a socializační funkci. Urozeným hostům nabízela dobrou příležitost pro navazování, rozvíjení a upevňování vzájemných společenských kontaktů.⁴⁷³ Tím, že je Josef I. s císařem přijali, společně s nimi hodovali a oslavovali, v očích raně novověkého člověka znamenalo projev náklonnosti, důvěry a přízně císařské rodiny. Všichni přítomní vnímali účast na augšpurské slavnosti jako neobyčejnou čest, které se jim tím dostalo.⁴⁷⁴

⁴⁶⁸ Srov. J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 130-131. *Extract aus dem kayser. hoff Prothocoll de September 1689*, SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 401.

⁴⁶⁹ J. PEŠEK, *Slavnost jako téma dějepisného zkoumání*, s. 8-9; Josef VÁLKA, *Homo festivans*, in: V. Bůžek - P. Král (edd.), *Slavnosti a zábavy*, s. 5-17, zde s. 11.

⁴⁷⁰ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 15. Ke korunovační hostině Eleonory Magdaleny Falcko-Neuburské v Augšpurku podrobněji W. KAPS, *Eleonore Magdalena (Theresia) Pfalz-Neuburg*, s. 55-56.

⁴⁷¹ *Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen*, s. 15; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1162; L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 79.

⁴⁷² Srov. B. STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation*, s. 505.

⁴⁷³ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 131; Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury. Kultura každodenního života od 16. do 18. století II/1*, Praha 1995, s. 622.

⁴⁷⁴ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 201.

V.3 Slavnostní odjezd císařské rodiny z Augšpurku

Velkolepá hostina na augšpurské radnici skončila v pozdních večerních hodinách. Mohučský arcibiskup Anselm z Ingelheimu na závěr pronesl slavnostní modlitbu. Poté si nový římský král Josef I. opět nasadil říšskou korunu a společně se svým otcem se v doprovodu kolegia kurfiřtů a dalších osob odebral do svých komnat ve Fuggerově rezidenci. Panovník tak oficiálně ukončil poslední rituální krok spjatý s říšskou korunovací v Augšpurku - korunovační hostinu.⁴⁷⁵ Po korunovačních slavnostech se císařská rodina ve městě již moc dlouho nezdržela a za týden odcestovala i se svým početným dvorem zpět do Vídně.

Těchto sedm dnů, které bezprostředně následovaly po korunovaci nového římského krále, vyplnilo několik společenských událostí. Nejprve Josef I. společně se svým otcem absolvovali slavnostní přijetí na augšpurské radnici. Zde jim zástupci magistrátu města, podobně jako při příjezdu, předali drahocenné dary.⁴⁷⁶ Příslušníci císařské rodiny přijali bohatě zdobené stříbrné nádoby a dva plátěné váčky s výšivkami městských erbů, které byly naplněny stříbrnými dukáty.⁴⁷⁷ Tyto mince nechali představitelé města vyrazit zvláště pro tuto významnou událost v místní mincovně. Autorem ražby byl přední augšpurský minciř Martin Brunner.⁴⁷⁸ Avers pamětních mincí krášlila podobizna právě korunovaného římského krále, jenž se nacházel mezi portréty obou svých rodičů - Leopolda I. a Eleonory Magdalény Falcko-Neuburské. Nad obrazem Josefa I. vystupovala z nebes boží ruka, která zřetelně naznačovala, že se mladý Habsburk stal vladařem z boží milosti. Ražbu doplňovala říšská koruna jako odznak panovnické moci římského krále. Revers dukátů zdobilo vyobrazení Augšpurku s městským znakem, jež mělo připomínat místo říšské korunovace.⁴⁷⁹

Promyšlená alegorická výzdoba stříbrných dukátů představovala v očích raně novověké společnosti viditelný důkaz štědrosti, bohatství a náklonnosti augšpurských obyvatel k císaři, jeho manželce i synovi.⁴⁸⁰ Obdarování Leopolda I. a Josefa I. na radnici zakončil slavnostní projev blíže nejmenovaného zástupce augšpurského

⁴⁷⁵ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 81. Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 69, 133.

⁴⁷⁶ Obdarování panovníka a jeho syna se uskutečnilo 30. ledna 1690. *Theatrum europaeum XIII*, s. 1164.

⁴⁷⁷ TAMTÉŽ.

⁴⁷⁸ E. NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby*, s. 184; L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 82.

⁴⁷⁹ Avers pamětní mince doplňoval třířádkový nápis *Josephus I. rom. rex/ coronatus. avg. vind./ 26. jan. 1690* a v opise bylo uvedeno latinsky: *Hic prefectus: est electus a deo datus coronatus*. Opis reversu zněl: *Urbs Augspurgae*. E. NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby*, s. 184.

⁴⁸⁰ Srov. D. DVOŘÁČKOVÁ - MALÁ, *Dvorský ceremoniál*, s. 34.

magistrátu, který vyjádřil hlubokou úctu a loajalitu Augšpurku k příslušníkům vládnoucí dynastie.

Následující den - 31. ledna 1690 - se uskutečnil tradiční rituál, v jehož průběhu byly vráceny říšské korunovační klenoty vyslancům Norimberku a Cách. Ti je následně slavnostně odvezli zpět do míst jejich uložení.⁴⁸¹ Vše proběhlo za trubení trubačů a pod dohledem ozbrojené císařské gardy. Šlo o bezpečnostní opatření, aby při převozu nedošlo k zneuctění některé z korunovačních insignií, jak se stalo po korunovaci Leopolda I. římsko-německým císařem v roce 1658. Tehdy jeden z přihlížejících využil příležitosti a nasadil si na hlavu říšskou korunu, čímž vážně znevážil hlavní odznak panovnické moci.⁴⁸²

Dne 1. února 1690 se císař se synem naposledy sešli s jednotlivými kurfiřty a jejich vyslanci. Setkání se opět uskutečnilo na augšpurské radnici. Členové kurfiřtského kolegia se zde oficiálně rozloučili s nově korunovaným římským králem a s Leopoldem I. Zde se všichni přítomní rovněž dohodli na přesném termínu, kdy císařská rodina s doprovodem odcestuje z Augšpurku zpět do Vídně. Datum stanovili na 3. února 1690. Krátce na to dva říšští heroldi na koních vyjeli do augšpurských ulic, aby termín odjezdu oznámili široké veřejnosti. Doprovázeli je slavnostně vystrojení trubači a císařský bubeník, kteří hlasitým trubením a bubnováním podtrhovali důležitost sdělení.⁴⁸³

Následovalo rozsáhlé a jak uvedli ve své zprávě bratři Göbelsové místy chaotické vystěhování všech příslušníků panovnického dvora a jednotlivých kurfiřtských dvorů z jejich ubytovacích prostor v Augšpurku. Všichni museli při opouštění městských domů a hostinců, kde během korunovačních slavností bydleli, zaplatit za ubytování. Říšští heroldi v doprovodu trubačů projížděli na koních augšpurskými ulicemi a oznamovali sumu, kterou měli dočasní nájemníci za svůj pobyt ve městě zaplatit. Výše částky, jež museli všichni cizinci do svého odjezdu uhradit, se lišila podle kvality ubytování a velikosti pokojů. Vliv mělo také vybavení a nábytek,

⁴⁸¹ Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 133. Cášskými vyslanci, kteří převzali říšské korunovační insignie byli Jan Vilém z Olomouce, Jan Chorus, Arnold František Lippman a Leonard Douzenberg. V případě Norimberku se jednalo o vyslance Kryštofa z Heimendorfu, Gustava Filipa Tetzla z Kirch-Sittenbachu, Gottlieba Volckmara a Kryštofa z Heimendorfu. L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 81.

⁴⁸² J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 133. V den slavnostního převozu korunovačních klenotů zpět do Norimberku a Cách se kolem desáté hodiny dopoledne také uskutečnila audience členů tajné konference u císaře. Konala se v prozatímní rezidenci Leopolda I. a Josefa I. ve Fuggerově sídle. *Theatrum europaeum XIII*, s. 1164.

⁴⁸³ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 82; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1164.

kteří měli hosté k dispozici. Luxusnější příbytky byly vybaveny koberci, cínovým nádobím, závěsy, postelemi s jemnými prostěradly a polštáři a dalšími kusy nábytku. Naopak ubytování pro méně významnější osoby a služebnictvo tvořil jen obyčejný stůl, židle a dřevěné lavice.⁴⁸⁴ Účastníci říšské korunovace v Augšpurku museli zaplatit také za ustájení svých koní. Cena jednoho místa s podestýlkou na noc a den v městských stájích byla jeden krejcar za koně.⁴⁸⁵

Poslední den před odjezdem - 2. února 1690 - strávili Leopold I. se svým potomkem a manželkou v říšském svobodném městě účastí na bohoslužbě a modlitbách v místním kostele svatého Mořice.⁴⁸⁶ Poté proběhly další slavnostní audience, při nichž se představitelé městského magistrátu a říšští šlechtici naposledy rozloučili s příslušníky vládnoucího rodu.⁴⁸⁷

Samotný odjezd nového římského krále s rodiči a početným doprovodem neproběhl tak slavnostně a velkolepě jako příjezd. Před sídlem Fuggerů se od časných ranních hodin řadil početný průvod, jenž následně doprovázel císařskou rodinu k hlavní augšpurské bráně.⁴⁸⁸ Po obou stranách císařské rezidence v Augšpurku se shromáždilo velké množství měšťanů, kteří vytvořili dlouhý špalír augšpurskými ulicemi až k bráně města. Mezitím se Leopold I. se svým potomkem ještě naposledy shledali s členy kurfiřtského kolegia. Schůzka se uskutečnila 3. února 1690 kolem desáté hodiny ranní. Kurfiřti a jejich vyslanci zde Leopolda I. se synem pozvali, aby se při cestě do Vídně zastavili v Mnichově a zúčastnili se velkolepého bavorského karnevalu, který se tam měl konat na počest nově korunovaného římského krále Josefa I.⁴⁸⁹

Krátce na to se příslušníci vládnoucího rodu zařadili do početného průvodu, který byl již připraven před Fuggerovou rezidencí. V čele slavnostního procesí jeli na vystrojených koních čtyři členové městské kompanie v plné zbroji, oděni do uniforem v augšpurských barvách - bílé, červené a zelené. Za nimi následoval oddíl s mnoha kočáry, které vezly služebnictvo a dvorské hodnostáře některých kurfiřtů.⁴⁹⁰

⁴⁸⁴ TAMTÉŽ. Ceník a popis jednotlivých ubytovacích prostor pro členy panovnických a kurfiřtských dvorů v Augšpurku srov. níže, Příloha 4.

⁴⁸⁵ Šlo o částku, do níž nebylo započítáno krmivo pro koně. To hosté následně dopláceli. L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 82-83; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1164.

⁴⁸⁶ Kostel svatého Mořice v Augšpurku je nejstarším kostelem v Bavorsku. Založil ho augšpurský biskup Bruno v roce 1019. K dějinám kostela svatého Mořice podrobněji na <http://www.moritzkirche.de/moritzkirche/kirche.html> [odkaz funkční k 12. 5. 2013.]

⁴⁸⁷ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1165.

⁴⁸⁸ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 84.

⁴⁸⁹ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1165.

⁴⁹⁰ Nejprve jely vozy se služebnictvem falckého kurfiřta Filipa Viléma a za nimi kočáry s členy kurfiřtského dvora falckraběte rýnského. Dále v průvodu pokračovaly kočáry trevírského arcibiskupa

Další část slavnostního průvodu již tvořili členové panovnického dvora Leopolda I. Nejprve jely vozy s komorníky mladého římského krále a poté kočáry s komorníky císařského páru. Procesí pokračovalo luxusním kočárem, v němž cestovali členové tajné rady. Za ním se objevil nejvyšší komorník Josefa I. s doprovodem. Následoval ho kočár s nejvyšším komorníkem císaře - Gundakarem z Ditrichštejna. Tuto skupinu nejvyšších dvorních hodnostářů doplňoval nejvyšší hofmistr Leopolda I. - Ferdinand z Ditrichštejna, jehož doprovázeli trubači a bubeníci. Dále jel ve slavnostním průvodu nejvyšší štolmistr Ferdinand Bonaventura z Harrachu. Za ním pokračovalo ještě několik vozů falckého kurfiřta.⁴⁹¹ Poté se již objevil nový římský král se svým nejvyšším hofmistrem Karlem Theodorem Ottou ze Salmu po pravici. Cestovali v bohatě zlatem a stříbrem zdobeném kočáře, který táhlo šestispřeží ušlechtilých valachů. Za mladým Habsburkem jel ve svém voze Leopold I. Po levé straně císařské karosy cestovala ve zdobených nosítkách císařovna. Doprovázel ji její nejvyšší hofmistr Karel Ferdinand z Valdštejna.⁴⁹² Císařský pár z obou stran obklopovali zástupci Augšpurku a představitelé městského magistrátu. Za významnými měšťany a příslušníky císařské rodiny jela v sedle svých koní pážata a další dvořani. Dále slavnostní průvod pokračoval duchovními kurfiřty - Anselmem z Ingelheimu a Janem Hugem VIII. z Orsbecku. Za nimi následoval poslední oddíl procesí, který tvořily kočáry s urozenými dámami. Vše opět uzavírala početná císařská garda v plné zbroji doprovázená trubači a bubeníkem.⁴⁹³

Odjezd císařské rodiny s početným doprovodem oznamovaly celému městu dělové salvy. Slavnostní průvod projel augšpurskými ulicemi až za hlavní bránu. Před potokem, naproti mostu, který tvořil hranici svobodného říšského města, se dlouhá kolona zastavila. Zde se uskutečnilo oficiální rozloučení s Leopoldem I., jeho manželkou a synem. Starší městský správce Leonard Weiß v doprovodu dalších členů augšpurského magistrátu přistoupil k císařskému kočáru a pronesl krátký projev. Leopold I. mu za jeho vlídná slova poděkoval. Současně vyjádřil velkou spokojenost s pohostinností a službami, které měšťané po celou dobu korunovačních slavností jemu,

Johana Huga VIII. z Orsbecku, které následovaly vozy se služebnictvem a dvořany mohučského arcibiskupa Anselma z Ingelheimu. L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 84; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1165.

⁴⁹¹ TAMTÉŽ.

⁴⁹² Karel Ferdinand Maxmilián z Valdštejna (1634-1702) zastával od roku 1686 úřad nejvyššího hofmistra císařovny Eleonory Magdaleny Falcko-Neuburské. Poté působil na panovnickém dvoře jako nejvyšší štolmistr a po čase se stal také nejvyšším komorníkem. R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 108, 350, 523.

⁴⁹³ L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 85; *Theatrum europaeum XIII*, s. 1165.

celé rodině i počtenému dvoru poskytovali.⁴⁹⁴ Na znamení svého vděku dovolil hlavnímu zástupci města, aby mu políbil ruku.⁴⁹⁵ Poté zazněly další tři dělové salvy na počest císařské rodiny. Krátce na to slavnostní průvod vyrazil z Augšpurku zpět do Vídně. Po cestě do metropole habsburského soustátí se obvykle nově korunovaný panovník zastavoval v několika významných říšských městech, kde ho čekalo tradiční holdování.⁴⁹⁶ V případě mladého římského krále byla hlavní zastávkou návštěva Mnichova. Leopolda I. a Josefa I. sem doprovázel Filip Vilém Falcko-Neuburský se svým dvorem.⁴⁹⁷

⁴⁹⁴ TAMTÉŽ.

⁴⁹⁵ K významu polibku ruky panovníkovi, které představovalo v očích raně novověkého člověka neobyčejnou čest, podrobněji srov. výše, Kapitola „*Cesta arciknížete Josefa za říšskou korunou.*”

⁴⁹⁶ Většinou se právě korunovaný vladař zastavil přinejmenším v Norimberku. Ovšem v případě cesty nového římského krále Josefa do Vídně, který jel z Augšpurku, to logicky nebylo možné. V úvahu přicházel pouze bavorský Mnichov, jenž se také opravdu stal významnou zastávkou mladého Habsburka na cestě domů. Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 71, 133; L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 85.

⁴⁹⁷ *Theatrum europaeum XIII*, s. 1165; L. GÖBELS - G. GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen*, s. 85.

VI. Závěr

Hlavním cílem předkládané diplomové práce bylo zrekonstruovat průběh jednotlivých rituálních kroků volby a korunovace arciknížete Josefa římským králem, které se uskutečnily v lednu 1690 v říšském svobodném městě Augšpurku. Představovaly velkolepou podívanou, jež měla předem daná přesná ceremoniální pravidla. Šlo o slavnostní vjezd císařské rodiny do Augšpurku, příjezdy jednotlivých kurfiřtů Římsko-německé říše do města, předvolební jednání, samotnou volbu nového římského krále a následnou korunovaci. Stranou pozornosti nezůstaly ani okázalé slavnosti a honosná korunovační hostina, které se uskutečnily bezprostředně po intronizaci mladého Habsburka římským králem. Předmětem zájmu pojednání nebyl pouhý popis volby a korunovace arciknížete Josefa římským králem na přelomu let 1689 a 1690, ale především interpretace bohatého symbolického poselství všech svrchu uvedených rituálních kroků a performancí.

V úvodní kapitole autorka nastínila složitou mezinárodní politickou situaci, která panovala v Evropě ve druhé polovině 17. století, a zaměřila se především na události, jež vedly k volbě nového římského krále. Dále se dotkla mládí a dospívání mladého Habsburka až do doby, kdy se v Augšpurku stal mladým panovníkem. Poté se již autorka plně věnovala rekonstrukci průběhu jednotlivých rituálních kroků spjatých s volbou a následnou korunovací arciknížete Josefa římským králem.

Jako první se uskutečnil slavnostní vjezd Leopolda I. s manželkou Eleonorou Magdalénou Falcko-Neuburskou a jejich synem do Augšpurku. Podoba a průběh příjezdu císařské rodiny se odehrával podle předem daného scénáře a ceremoniálních pravidel. Šlo o uvítání císařské rodiny s doprovodem na prostranství před augšpurskými branami, tradiční rituál předávání klíčů od města, samotný vjezd do Augšpurku a jízdu augšpurskými ulicemi, které zaplnily davy jásajících diváků. Průjezd městem končil na náměstí před katedrálou Panny Marie, kde proběhlo před zraky přítomných měšťanů, šlechticů, zahraničních vyslanců a neurozených hostů pokropení všech členů císařské rodiny svěcenou vodou, spojené s požehnáním. Tímto aktem byli příslušníci vládnoucího rodu přijati do místní křesťanské obce. V katedrále Panny Marie následně představený místní kapituly sloužil slavnostní mši. Okázalý příjezd vyvrcholil předáním vzácných darů příslušníkům vládnoucího rodu, jejichž alegorická výzdoba odrážela bohatou symboliku. Ta náležitě oslavovala obdarované a zrcadlila ideální vlastnosti

a ctnosti, jimiž měl každý příslušník habsburského rodu v druhé polovině 17. století oplývat.

V dalších dnech se uskutečnily okázalé slavnostní vjezdy jednotlivých kurfiřtů Římsko-německé říše do Augšpurku. Následovala několikatydenní rozsáhlá předvolební jednání kurfiřtského kolegia a zástupců říšských stavů, při nichž přítomní stanovili podmínky, které musel kandidát na říšský trůn splňovat. Poté - 24. ledna 1690 - se konala samotná volba nového římského krále v kapli svatého Jiří v augšpurské bazilice svatého Oldřicha a Afry. Vše proběhlo řádně, dle ceremoniálních zásad stanovených Zlatou bulou Karla IV., včetně následných okázalých proklamací nového panovníka. Prostřednictvím nich byl mladý Habsburk náležitě představen všem přítomným hodnostářům císařského dvora, dalším urozeným jedincům i široké veřejnosti jako budoucího vladař Římsko-německé říše.

Po zvolení arciknížete Josefa římským králem následovala samotná korunovace. V tento slavnostní den se od časných ranních hodin řadil před biskupským dvorem v Augšpurku početný průvod, jenž doprovázel císaře a jeho staršího syna do katedrály svatého Oldřicha a Afry, kde následně Leopoldův potomek přijal říšskou korunu. Organizace slavnostního doprovodu, ve kterém měl každý jeho účastník předem daném místo, odrážela hierarchické uspořádání raně novověké společnosti, na jejímž pomyslném vrcholu se nacházel Leopold I. s manželkou a synem. Do hierarchického uspořádání slavnostního průvodu zásadním způsobem promlouvalo vedle sociálního statutu jednotlivých aktérů také jejich postavení u císařského dvora ve Vídni. V tomto prostředí platil nepsaný zákon přímé úměrnosti. Čím blíže měla konkrétní osoba k císaři a jeho blízkým, tím vyšší vážnosti se v očích současníků těšila. Augšpurské ulice zaplnily davy diváků a procesí tak nabízelo dobrou příležitost k sebezprezentaci císaře a jeho rodiny. Zároveň demonstrovalo mimořádné postavení habsburského rodu v raně novověké společnosti. Přihlízející obdivovali honosné oblečení z drahocenných látek, šperky, vyzdobené luxusní kočáry tažené vzácnými koňmi i všudypřítomné zlato a stříbro. Vše bylo zvoleno s rozmyslem tak, aby náležitě reprezentovalo císařský pár a především budoucího panovníka. Procesí ke korunovační katedrále představovalo první rituální krok spjatý se samotnou korunovací mladého Habsburka.

Záhy poté byl budoucí římský král uvítán duchovenstvem před korunovační katedrálou. Zde se ujal slova trevírský arcibiskup Jan Hugo VIII. z Orsbeku a představil císaři a jeho synovi celebranta korunovační mše, jímž byl mohučský arcibiskup Anselm z Ingelheimu. Krátce na to proběhla krátká modlitba a nově zvolený římský král

v doprovodu duchovních a císařského páru vstoupil do chrámu. Poté již oficiálně začal samotný korunovační ceremoniál, jehož jednotlivé rituální kroky nesly bohatý symbolický obsah. Po odříkání úvodních litanií ke všem svatým proběhlo tradiční skrutinium, jež mělo prověřit, zda královský kandidát oplýval odpovídajícími vlastnostmi a ctnostmi hodné říšského královského titulu. Následovalo pomazání, které představovalo boží potvrzení panovnickovy vlády v Římsko-německé říši. Po chvíli se za zpěvu latinských modliteb doprovázených císařskými hudebníky uskutečnil rituál předávání korunovačních klenotů novému římskému králi Josefovi. Korunovaci zakončila slavnostní přísaha mladého Habsburka na říšský evangeliář, svaté požehnání, obětování a závěrečná ceremonie, při níž vyslanci z Cách přijali nového panovníka mezi kanovníky tamní kapituly. Tím se opět veřejně potvrzovalo, že se stal vládcem „z boží milosti.“

Po vlastním korunovačním aktu propukla lidová veselice, při níž všichni přítomní bujaře oslavovali a hodovali na počest nového římského krále. Současně s oslavami na hlavním augšpurském náměstí začala ve vyzdobených hodovních sálech radnice velkolepá korunovační hostina. Každému účastníkovi připadlo u slavnostně prostřených tabulí předem stanovené místo, jež určoval pečlivě sestavený zasedací pořádek. Ten opět odrážel hierarchické uspořádání privilegovaných vrstev raně novověké společnosti. Zároveň zrcadlil poslušnost říšských i dvorských úředníků a hodnostářů. Korunovační hostina tak nabízela široký prostor pro sebezprezentaci jednotlivých velmožů Římsko-německé říše a sloužila k okázalé reprezentaci jejich rodů. Zejména však demonstrovala společenské postavení, bohatství a zámožnost Habsburků, kteří se prostřednictvím okázalé slavnosti snažili zapůsobit na emoce a všechny smysly zúčastněných. Korunovační hostina plnila vedle reprezentační rovněž komunikační a socializační funkci. Urozeným hostům nabízela dobrou příležitost pro navazování, rozvíjení a upevňování vzájemných společenských kontaktů. Současně představovala poslední rituál spjatý s augšpurskou korunovací, po níž již následoval slavnostní odjezd z města a cesta císařské rodiny s početným doprovodem zpět do Vídně.

Volba a následná korunovace arciknížete Josefa římským králem, včetně příjezdu císařské rodiny do Augšpurku a performancí, jež následovaly po samotném korunovačním ceremoniálu, obsahovaly mnoho rituálních kroků doprovázených rozličnými gesty a symboly. Ty společně s alegorickou výzdobou darů a mincí sloužily jako prostředek symbolické komunikace mezi jednotlivými vrstvami raně novověké

společnosti.⁴⁹⁸ Nabízí se však otázka, zda přihlízející rozuměli řeči jednotlivých rituálních kroků korunovačních slavností. Vzdělaná část diváků s největší pravděpodobností dokázala alegorické obrazy dešifrovat a porozumět symbolickému poselství motivů z antické mytologie a křesťanské věrouky, které zdobily vzácné dary a pamětní medaile. V případě nevzdělaných měšťanů či dalších neurozených osob je však na místě pochybovat o jejich hlubším porozumění všudypřítomným symbolům. Pravděpodobně vnímali zmiňované okamžiky jako velkolepou slavnost a zábavu, při níž obdivovali nákladné šaty urozených jedinců, drahocenné šperky, zdobené kočáry a okázalost jednotlivých volebních a korunovačních rituálů.⁴⁹⁹ To vše legitimizovalo postavení Habsburků v raně novověké společnosti i samotnou korunovaci arciknížete Josefa římským králem. Výše zmiňované rozdíly v chápání symbolického obsahu jednotlivých performancí různými společenskými vrstvami předmoderní doby však představují předmět dalšího bádání. Historikové a historičky by měli také upřít svou pozornost k pramenům osobní povahy (osobní korespondenci, deníkům), které jsou uloženy zejména v šlechtických rodinných archivech, dále ikonografickým pramenům, dalším dobovým tiskům či oslavným panegyrickým básním vydaným u příležitosti volby a korunovace arciknížete Josefa římským králem.

⁴⁹⁸ B. STOLLBERG - RILINGER, *Symbolische Kommunikation*, s. 500-501.

⁴⁹⁹ Srov. R. SMÍŠEK, *Korunovace Josefa I. uherským králem*.

VII. Seznam použitých pramenů a literatury

VII.1 Archivní prameny

Národní archiv Praha, Stará manipulace, sign. K 1/58, kart. 1055

Státní oblastní archiv Třeboň, oddělení Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberků, fasc. 401.

Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Nepomuk, Rodinný archiv Windischgrätzů, sign. I 17, inv. č. 1502.

VII.2 Vydané prameny a staré tisky

DIEMAND, Anton (ed.), *Das Ceremoniell der Kaiserkrönungen von Otto I. bis Friedrich II.*, München 1894.

Der von Gott gekrönte über die trotzige Tulpen und stoltze Lilien erhöhete Josephs-Stad, oder Ausführliche Beschreibung. Der nach allen Solennitäten glücklichst-vollzogenen Erhebung Jhr. königl. Majest. in Ungarn, Joseph I. zu der Römischen Reichs-Cron, welche geschehen in Augspurg, den 26. Januar. dieses 1690sten Jahres, Augsburg 1690.

ELZE, Reinhard (ed.), *Die Ordines für die Weihe und Krönung des Kaiser und der Kaiserin (Ordines coronationis imperialis)*, Hannover 1960.

FRITZ, Dietrich Wolfgang (ed.), *Die Goldene Bulle Kaiser Karls IV. vom Jahre 1356* (Monumenta Germaniae Historica, Fontes iuris Germanici in usum scholarum separatim ediiti 11), Weimar 1972.

GÖBELS, Lorenc - GÖBELS, Gottlieb, *Eigentliche Abbildungen Beeder Römm. kaysperl. wie auch Der Röm. königl. Majestäten/ und dann sântlicher herren herren Chur-Fursten deß H. Röm. Reichs, wie Selbige auf dem Röm. königl. Wahl-Tag in des H. Röm. Reichs Freyen Statt Augspurg im Jahr 1689 und 1690. Theils in eigner hoher Person/ theils durch Dero Gevoll. mächtigte hochansehenliche herren Abgesandten erschienen*, Augsburg 1690.

KUTHAN, Jiří - ŠMIED, Miroslav (edd.), *Korunovační řád českých králů*, Praha 2009.

LUTZ, Dietmar (ed.), *Die Goldene Bulle von 1356. Das vornehmste Verfassungsgesetz des Heiligen Römischen Reiches Deutschen Nation*, Lübeck 2006.

Theatrum europaeum XIII, Frankfurt am Main 1698.

VAENIUS, Otto, *Amorum Emblemata, figuris aeneis incisa studio othonis veni datau- lugdunensis. Emblemes of Loue with verses in Latin, English and Italian*, Antverpen 1608.

VII.3 Literatura

ALTHOFF, Gerd - STOLLBERG-RILINGER, Barbara, *Spektakel der Macht? Einleitung*, in: Barbara Stollberg-Rilinger - Matthias Puhle - Jutta Götzmann - Gerd Althoff (edd.), *Spektakel der Macht. Rituale im alten Europa 800-1800*. Katalog, Darmstadt 2008, s. 15-19.

BAK, János M. (ed.), *Coronations. Medieval and Early Modern Monarchic Ritual*, Berkeley-Los Angeles-Oxford 1990.

BECKER, Udo, *Slovník symbolů*, Praha 2002.

BERBIG, Hans Joachim, *Der Krönungsritus im alten Reich*, Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 38, 1875, s. 639-691.

BIEDERMANN, Hans, *Lexikón symbolov*, Bratislava 1992.

BLÁHOVÁ, Marie, *Historická chronologie*, Praha 2001.

BLÁHOVÁ, Marie, *Královský majestát Karla IV.*, in: Lenka Bobková - Mlada Holá (edd.), *Lesk královského majestátu ve středověku*. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc., k nedožitým 85. narozeninám, Praha-Litomyšl 2005, s. 15-24.

BLOCH, Mark, *Králové divotvůrci. Studie o nadpřirozenosti přisuzované královské moci, zejména ve Francii a Anglii*, Praha 2004.

BLUCHE, Francois, *Za časů Ludvíka XIV. Král Slunce a jeho století*, Praha 2006.

BOKOVÁ, Hildegard - SPÁČILOVÁ, Libuše, *Stručný raně novohornoněmecký glosář*, Olomouc 2003.

BONĚK, Jan - BONĚK, Tomáš, *České korunovační klenoty. Neznámá historie, skrytá poselství, zapomenuté symboly*, Praha 2006.

BŘEZINA, Luděk, *In Stifel vnnnd Sporn im Schloss Lüben. Holdovací cesta Maxmiliána II. a Dolní Lužice*, in: Luděk Březina - Jana Konvičná - Jan Zdichynec (edd.), *Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.*, Praha 2006, s. 129-141.

BUBEN, Milan, *Encyklopedie heraldiky*, Praha 1994.

- BUŽEK, Václav, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006 (= Monographia historica 7).
- BUŽEK, Václav, *Komunikace bez hranic. Mezi Norimberkem a českými zeměmi na sklonku předbělohorské doby*, Dějiny a současnost 6, 1995, s. 11-14.
- BUŽEK, Václav, *Paměť v heraldické výzdobě předmětů hmotné kultury šlechtických sídel 16. a 17. století*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 37-57.
- BUŽEK, Václav, „*Páni a přátelé*” v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, *Český časopis historický* 100, 2002, s. 229-264.
- BUŽEK, Václav, *Pijácké zábavy na dvorech renesančních velmožů (Ambras-Bechyně)*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8), s. 137-153.
- BUŽEK, Václav, *Přípitek ve společnosti raného novověku*, in: Martin Nodl - Daniela Tinková (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007, s. 189-213.
- BUŽEK, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.
- BUŽEK, Václav, *Symbyoly rituálu. Slavnostní vjezd Ferdinanda I. do Prahy 8. listopadu 1558*, in: Luděk Březina - Jana Konvičná - Jan Zdichynec (edd.), *Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.*, Praha 2006, s. 112-128.
- BUŽEK, Václav, *Symbyoly rituálu. Prohlášení Ferdinanda I. císařem ve Frankfurtu nad Mohanem*, in: Martin Nodl - Petr Sommer - Eva Doležalová (edd.), *Verba in imaginibus. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám*, Praha 2004, s. 159-167.
- BUŽEK, Václav a kol., *Úvod do studia historie*, České Budějovice 1994.
- BUŽEK, Václav, *Zrcadlo ctností, bohů a rozkoší. Sebe prezentace Ferdinanda Tyrolského v rytířských kratochvích*, *Studia Rudolphina. Bulletin Centra pro výzkum umění a kultury doby Rudolfa II.* 6, 2006, s. 45-58.
- BUŽEK, Václav - KRÁL, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.
- BUŽEK, Václav - KELLER, Katrin - KOWALSKÁ, Eva - PÁLFFY, Géza, *Společnost zemí habsburské monarchie 1526-1740 v české, maďarské, rakouské a slovenské*

- historické vědě posledního desetiletí*, Český časopis historický 104, 2006, s. 485-524.
- BUŽEK, Václav - SMÍŠEK, Rostislav, *Symbole Rituálu. Volba Karla V. římským králem ve Frankfurtu nad Mohanem a jeho korunovace v Cáchách*, in: Lenka Bobková - Mlada Holá (edd.), *Lesk královského majestátu ve středověku*. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc., k nedožitým 85. narozeninám, Praha-Litomyšl 2005, s. 123-131.
- BŮŽEK, Václav - HRDLIČKA, Josef - KRÁL, Pavel - VYBÍRAL, Zdeněk, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha - Litomyšl 2002.
- CERMAN, Ivo, *Panovník*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 54-78.
- CIBULKA, Josef, *Český řád korunovační a jeho původ*, Praha 1934.
- CIBULKA, Josef, *Císařská korunovace ve středověku a význam korunovačních obřadů*, in: Jiří Kuthan - Miroslav Šmied (edd.), *Korunovační řád českých králů*, Praha 2009, s. 284-325.
- COOPEROVÁ, Jenny C., *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*, Praha 1999.
- CORETH, Anna, *Pietas Austriaca. Österreichische Frömmigkeit im Barock*, Wien-München 1982.
- ČORNEJ, Petr, *Dějiny země koruny české I. Od příchodu Slovanů do roku 1740*, Praha 2003.
- ČORNEJOVÁ, Ivana - RAK, Jiří - VLNAS, Vít, *Ve stínu tvých křídel... Habsburkové v českých dějinách*, Praha 1995.
- DLOUHÁ, Markéta, *Symbolika barev ve středověku*, Kuděj 1, 2001, s. 19-25.
- DRABEK, Anna Maria, *Reisen und Reisezeremoniell der römisch-deutschen Herrscher im Spätmittelalter*, Wien 1964.
- DUCREUX, Marie-Elizabeth, *Několik úvah o barokní zbožnosti a o rekatolizaci Čech*, Folia Historica Bohemica 22, 2006, s. 143-170.
- DUCHHARDT, Heinz (ed.), *Herrscherweihe und Königskrönung im frühneuzeitlichen Europa*, Wiesbaden 1983.
- DÜLMEN, Richard van, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002.
- DVOŘÁČKOVÁ - MALÁ, Dana, *Dvorský ceremoniál, rituály a komunikace v dobovém kontextu*, Medievalia Historica Bohemica 12, 2009, s. 33-55,
- EBELOVÁ, Ivana, *Provozní a organizační zajištění Prahy v době korunovace Leopolda II.*, Documenta Pragensia 12, 1995, s. 165-168.

- ERSCH, Johann Samuel, *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste*, Leipzig 1840.
- EVANS, Robert John Weston, *Vznik habsburské monarchie 1550-1700*, Praha 2003.
- FILLITZ, Hermann, *Die Insignien und Kleinodien des Heiligen Römischen Reiches*. Wien-München 1954.
- FINK, Gerhard, *Encyklopedie antické mytologie*, Olomouc 1996.
- FIŠEROVÁ, Eva - NEJDELÁ, Marcela, *Ilustrovaná encyklopedie odívání. Od tógy po krinolínu*, Bratislava 2009.
- GEERTZ, Clifford, *Zhuštěný popis: K interpretativní teorii kultury*, in: týž (ed.), *Interpretace kultur*, Praha 2000, s. 13-44.
- GENNEP, Arnold van, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1997.
- GOLOUBEVA, Maria, *The Glorification of Emperor Leopold I. in Image, Spectacle and Text*, Mainz 2000.
- GÖTZMANN, Jutta, *Weihen - Salben - Krönen. Die vormodernere Kaiserkrönung und ihre Imagination*, in: Barbara Stollberg-Rilinger - Matthias Puhle - Jutta Götzmann - Gerd Althoff (edd.), *Spektakel der Macht. Rituale im alten Europa 800-1800. Katalog*, Darmstadt 2008, s. 21-25.
- GRIMM, Jacob - GRIMM, Wilhelm, *Deutsches Wörterbuch I-XXXII*, Leipzig 1854 - 1960.
- HAFNER, German, *Bildlexikon antiker Personen*, Düsseldorf-Zürich 1997.
- HALL, James, *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, Praha 1991.
- HAMANNOVÁ, Brigitte, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 1996.
- HEYDENREUTER, Reinhard, *Neue Deutsche Biographie XX*, Berlín 2001.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka - JANÁK, Jan - DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005.
- HOLÁ, Mlada, *Holdovací cesty českých panovníků do Vratislavi. V pozdní, středověku a raném novověku (1437-1617)*, Praha 2012.
- HOLÝ, Martin, *Exercitia aularum. Dny všední a sváteční pážat na dvoře Ferdinanda I. v polovině 16. století ve světle dvou dochovaných instrukcí*, *Folia Historica Bohemica* 23, 2008, s. 7-18.
- HORSKÝ, Jan, *Historická antropologie*, *Historická demografie* 17, 1993, s. 241-270.
- HRBEK, Jiří, *České barokní korunovace*, Praha 2010.
- HRBEK, Jiří, *Politický rozměr českých barokních korunovací*, in: Karel Malý (ed.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*, Praha 2006, s. 192-214.

- HRBEK, Jiří, *Přehledy bádání a historiografických studií. Panovnický ceremoniál a rituál v historickém bádání začátku 21. století*, Český časopis historický 108, 2010, s. 496-518.
- HRBEK, Jiří, *Rituál jazyka - jazyk rituálu. Příspěvek k politické komunikaci raného novověku na příkladu českých barokních korunovací*, Folia Historica Bohemica 22, 2006, s. 211-250.
- HRDLIČKA, Josef, *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na aristokratických dvorech v raně novověkých českých zemích*, České Budějovice 2000 (= Monographia historica 1).
- HRDLIČKA, Josef, *Rituál stolování na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= Opera historica 7), s. 619-653.
- HRDLIČKA, Josef, *Slavnostní stolování na aristokratickém dvoře v raném novověku*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8), s. 293-314.
- CHODURA, Radko - KLIMEŠOVÁ, Věra - KŘIŠŤAN, Alois, *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*, Kostelní Vydří 2001.
- IGGERS, Georg G., *Dějepisectví ve 20. století. Od vědecké objektivitě k postmoderní výzvě*, Praha 2002.
- INGRAO, Charles, *Josef I.: der „vergessene Kaiser“*, Graz 1982.
- IVANEGA, Jan, *Slavnostní vjezd Maxmiliána II. do Vídně roku 1552*, České Budějovice 2008 (bakalářská práce).
- IVANEGA, Jan, *Zrcadlo majestátu. Obraz Maxmiliána II. a Marie Španělské při slavnostním vjezdu do Vídně v roce 1552*, in: Ondřej Felcman (ed.), *Historie 2008. Sborník prací ze 14. celostátní studentské vědecké konference konané 5. a 6. března 2009 v Hradci Králové*, Hradec Králové 2009, s. 59-78.
- KÁBRT, Jan a kol., *Latinsko-český slovník*, Praha 2002.
- KAPS, Wolfgang, *Eleonore Magdalena (Theresia) Pfalz-Neuburg (1655-1720)*, Düsseldorf 2012.
- KAVKA, František, *5. 4. 1355: Korunovace Karla IV. císařem Svaté říše římské*, Praha 2002.
- KAVKA, František, *Karel IV. Historie života velkého vladaře*, Praha 2002.

- KEJŘ, Jiří, *Korunovace krále Vladislava II.*, Český časopis historický 88, 1990, s. 641-760.
- KRÁL, Pavel, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004 (= Monographia historica 4).
- KRÁL, Pavel, *Rituál a ceremoniál. Na příkladu pohřebních slavností na šlechtických dvorech v raném novověku*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity C 49, 2002, s. 71-86.
- KRAMP, Mario (ed.), *Krönungen: Könige in Aachen - Geschichte und Mythos*, Mainz 2000.
- KUBEŠ, Jiří, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657-1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009.
- KUBÍNOVÁ, Kateřina, *Římská korunovace Karla IV.*, in: Lenka Bobková - Mlada Holá (edd.), *Lesk královského majestátu ve středověku*. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc., k nedožitým 85. narozeninám, Praha-Litomyšl 2005, s. 47-55.
- KYBALOVÁ, Ludmila - LAMAROVÁ, Milena - HERBENOVÁ, Olga, *Obrazová encyklopedie módy*, Praha 1973.
- LURKER, Manfred, *Slovník biblických obrazů a symbolů*, Praha 1999.
- MAREK, Pavel, *Ceremoniál jako zrcadlo hierarchického uspořádání císařského dvora Ferdinanda II.*, in: Bůžek, Václav - Král, Pavel (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 371-396.
- MARTIN, René a kol., *Slovník řecko-římské mytologie a kultury*, Praha 1993.
- MAŤA, Petr, *Karneval v životě a myšlení raně novověké šlechty*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech v raném novověku*, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8), s. 163-189.
- MAUR, Eduard, *12. 5. 1743 Marie Terezie - korunovace na usmířenou*, Praha 2003.
- MIKULEC, Jiří, *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*, Praha 1997.
- MIRANDA, Salvador, *The Cardinals of the Holy Roman Church*, Florida 1998.
- MITTERAUER, Michael - DRESSEL, Gerd, *Historische Anthropologie. Ein Einführung*, Wien 1996.
- MOSELEY, Charles, *A century of Emblems. An Introductory Anthology*, Aldershot 1989.

- MÜLLER, Helmut - KRIEGER, Karl Friedrich - VOLLRATH, Hanna a kol., *Dějiny Německa*, Praha 1995.
- MUIR, Edward, *Ritual in Early Modern Europe*, Cambridge 2005.
- MUK, Jan, *Poslední korunovace českého krále roku 1836*, Praha 1936.
- MYSLIVEČEK, Milan, *Panoptikum symbolů, značek a znamení*, Praha 1992.
- Neue Deutsche Biographie I-XXV*, Berlin 1971-2013.
- NODL, Martin - TINKOVÁ, Daniela (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007.
- NOVÁK, Emil, *Korunovace a korunovační ražby habsburské monarchie v letech 1526-1918. I. díl. Korunovační klenoty, obřady a ražby. Soupis korunovačních ražeb. Ferdinand I. - Fridricha Falcký 1526-1620*, Štítý 1991.
- NOVÁK, Emil, *Korunovace a korunovační ražby habsburské monarchie v letech 1526-1918. II. díl. Korunovační klenoty, obřady a ražby. Soupis korunovačních ražeb. Ferdinand II. - Josef I. 1619-1711*, Štítý 1992.
- von PÁLFFY, Géza, *Krönungsmähler in Ungarn im Spätmittelalter und in der Frühen Neuzeit*, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 115, 2007, s. 85-111.
- PÁNEK, Jaroslav, *Aristokratické slavnosti české renesance*, Opus musicum 19, 1987, s. 289-297.
- PÁNEK, Jaroslav, *Divadelní představení jako výraz sebe prezentace předbělohorského aristokrata. Vizualizace slova v Sarmacii Jana Zajíce z Házmburka*, in: Marie Koldinská - Alice Velková (edd.), *Historik zapomenutých dějin. Sborník příspěvků věnovaných prof. dr. Eduardu Maurovi*, Praha 2003, s. 181-188.
- PÁNEK, Jaroslav, „*Phasma Dionysiacum*” a manýristické slavnosti na Pražském hradě roku 1617 (*Jejich dobový a typologický rámeček*), *Folia historica bohemia* 17, 1994, s. 117-131.
- PERNES, Jiří, *Habsburkové bez trůnu*, Praha 1996.
- PEŠEK, Jiří, *Slavnost jako téma dějepisného zkoumání*, *Documenta Pragensia* 12, 1995, s. 7-27.
- PETRÁŇ, Josef a kol., *Dějiny hmotné kultury. Kultura každodenního života od 16. do 18. století II/1*, Praha 1995.
- POHL, Walter - VOCELKA, Karl, *Habsburkové. Historie jednoho evropského rodu*, Praha 1996.

- POLLEROS, Friedrich, *Sonnenkönig und österreichische Sonne. Kunst und Wissenschaft als Fortsetzung des Krieges mit anderen Mitteln*, Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte 40, 1987, s. 239-256.
- POLLEROß, Friedrich - SOMMER-MATHIS, Andrea - LAFERL, F. Christopher, *Federschmuck und Kaiserkrone. Das barocke Amerikanbild in den habsburgischen Ländern*, Wien 1992.
- PRAZ, Mario, *Studies in Seventeenth-Century Imagery*, Roma 1975.
- PROKEŠ, Jaroslav, *Marie Terezie a přípravy k české korunovaci roku 1742*, in: Václav Vojtíšek (ed.), *Sborník prací věnovaný prof. Dr. Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám*, Praha 1931, s. 331-351.
- RAPP, Francis, *Svatá říše římská národa německého. Od Oty Velikého po Karla V.*, Praha - Litomyšl 2007.
- ROYT, Jan, *Kristus v křesťanské ikonografii*, České Budějovice 2010.
- ROYT, Jan, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006.
- ROYT, Jan - ŠEDINOVÁ, Hana, *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*, Praha 1998.
- Slovník antické kultury*, Praha 1974.
- Slovník řecko-římské mytologie a kultury*, Praha 1993.
- RUDOLPH, Herriet, *Das Reich als Ereignis. Formen und Funktionen der Herrschaftsinzenierung bei Kaisereinzügen (1558-1680)*, Köln am Rhein 2011.
- SEIBT, Ferdinand, *Karel IV. Císař v Evropě (1346-1378)*, Praha 1999.
- SEKYROVÁ, Milada, *7.9.1836: Ferdinand V. Poslední pražská korunovace*, Praha 2004.
- SCHLOSSER, Julius von, *Die Schatzkammer des allerhöchsten Kaiserhauses in Wien. Dargestellt in ihren vornehmsten Denkmälern*, Wien 1918.
- SCHMID, Josef, *Die Reichsklenodien. Objekte zwischen Liturgie, Kult und Mythos*, in: Bernd Heidenreich - Frank Lothar Kroll (edd.), *Wahl und Krönung*, Frankfurt am Main 2006, s. 123-150.
- SCHNEIDER, Bernhard, *Johann VIII. Hugo von Orsbeck*, in: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon VI*, Herzberg 1993, s. 1282-1285.
- SCHULTE, Alois, *Die Kaiser- und Königskrönungen zu Aachen 813-1531*, Bonn 1924.
- SCHUMANN, Jutta, *Die andere Sonne. Kaiserbild und Medienstrategien im Zeitalter Leopolds I.*, Berlin 2003.

- SMÍŠEK, Rostislav, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009 (= Monographia historica 11).
- SMÍŠEK, Rostislav, „Dvorská kariéra” očima knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku, Jihočeský sborník historický 73, 2004, s. 94-120.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace*, in: Václav Bůžek - Jaroslav Dibelka (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007, s. 65-111.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Služba a paměť. Dvorská kariéra barokních Ditrichštejnů jako nadgenerační životní ideál*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 157-172.
- SPIELMAN, John P., *Leopold I. Zur Macht nicht geboren*, Graz-Wien-Köln 1981.
- STOLLBERG-RILINGER, Barbara, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe, Thesen, Forschungsperspektiven*, Zeitschrift für historische Forschung 31, 2004, s. 489-527.
- SVOBODA, Ludvík a kol., *Encyklopedie antiky*, Praha 1974.
- ŠIMŮNKOVÁ, Alena, *Ke vztahu historiografie a antropologie: Perspektivy aplikování antropologických přístupů na historický výzkum*, Český lid 82, 1995, s. 99-111.
- ŠMAHEL, František, *Korunovační rituály, ceremonie a festivity české stavovské monarchie 1471-1526*, in: František Šmahel - Martin Nodl (edd.), *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*, Praha 2009, s. 147-170.
- ŠMAHEL, František, *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002.
- ŠMAHEL, František, *Studie o cestě Karla IV. do Francie 1377-1378*, Český časopis historický 101, 2003, s. 799-802.
- ŠMAHEL, František, *The Medieval Entry Ceremony at Paris*, in: Janos M. Bak (ed.), *Coronations, Medieval and Early Modern Monarchic Ritual*, Berkeley 1990, s. 88-118.
- STERNECK, Tomáš - VOKÁČOVÁ, Petra, *Letní císařská návštěva v královském městě. Průjezd Karla VI. a jeho dvořanů Českými Budějovicemi v srpnu 1752*, Jihočeský sborník historický 72, 2003, s. 175-207.
- UNHLÍŘ, Dušan, *Zapomenutý portrét Josefa I.*, Forum Brunense 3, 1990, s. 133-136.
- URFUS, Valentin, *Císař Josef I. Nekorunovaný Habsburk na českém trůně*, Praha 2004.
- TURNER, Victor, *Průběh rituálu*, Brno 2004.

- VÁCHA, Štěpán, „*Mutatio vestis*” v korunovačním ceremoniálu českých králů z rodu Habsburků v 16. a 18. století, *Folia historica bohemica* 22, 2006, s. 251-266.
- VÁCHA, Štěpán - VESELÁ, Irena - VLNAS, Vít - VOKÁČOVÁ, Petra, *Karel VI. a Alžběta Kristýna: česká korunovace 1723*, Praha-Litomyšl 2009.
- VÁLKA, Josef, *Barokní slavnosti*, in: Zdeněk Hojda (ed.), *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 53-63.
- VÁLKA, Josef, *Homo festivans*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= *Opera historica* 8), s. 5-17.
- VEBER, Václav, *Dějiny Rakouska*, Praha 2002.
- VOCELKA, Karl, *Die politische Propaganda Kaiser Rudolf II. (1576-1612)*, Wien 1981.
- VOCELKA, Karl, *Habsburská zbožnost a lidová zbožnost. K mnohvrstevnatosti vztahů mezi elitní a lidovou kulturou*, *Folia historica bohemica* 18, 1997, s. 225-240.
- VOCELKA, Karl - HELLER, Lynne, *Život Habsburků. Kultura a mentalita jednoho rodu*, Praha 2011.
- VOCELKA, Karl - HELLER, Lynne, *Soukromý svět Habsburků. Život a všední dny jednoho rodu*, Praha 2011.
- VOKÁČOVÁ, Petra, *Dvorní cesta císaře Karla VI. do Karlových Varů 1732*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr 1526 - 1740*, České Budějovice 2002 (= *Opera historica* 10), s. 457-468.
- VOREL, Petr, *Panovnická reprezentace na českých středověkých mincích*, in: Lenka Bobková - Mlada Holá (edd.), *Lesk královského majestátu ve středověku*. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc., k nedožitým 85. narozeninám, Praha-Litomyšl 2005, s. 135-141.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Autorita a moc v paměti urozených*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 119-133.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005 (= *Monographia historica* 6).
- WANGER, Bernd, *Kaiserwahl und Krönung in Frankfurt des 17. Jahrhunderts. Darstellung anhand der zeitgenössischen Bild- und Schriftquellen und unter besonderer Berücksichtigung der Erhebung des Jahres 1612*, Frankfurt am Main 1994.

ŽŮREK, Václav, *Korunovace královny Žofie. Řád Karla IV. a jeho užití v praxi*, in:
František Šmahel - Martin Nodl (edd.), *Rituály, ceremonie a festivity ve střední
Evropě 14. a 15. století*, Praha 2009, s. 203-212.

VIII. Přílohy

VIII.1 Tabulky

1. Tabulka - Složení kurfiřtského sboru k roku 1690
2. Tabulka - Jmenný seznam pasovaných říšských rytířů při korunovaci Josefa I. římským králem 26. ledna 1690 v Augšpurku
3. Tabulka - Seznam korunovačních ražeb k říšské korunovaci Josefa I. v Augšpurku, včetně jejich popisu a autorů
4. Tabulka - Ceník a popis jednotlivých ubytovacích prostor pro členy panovnického a kurfiřtských dvorů v Augšpurku

VIII.2 Obrazové přílohy

VIII.1 Tabulky

1. Složení kurfiřtského sboru roku 1690

TITUL	OSOBA
arcibiskup mohučský	Anselm František z Ingelheimu
arcibiskup kolínský	Josef Klement Bavorský
arcibiskup trevírský	Jan Hugo VIII. z Orsbeku
český král	Leopold I.
rýnský falckrabě	Filip Vilém
saský vévoda	vyslanci Jana Jiřího III. (Mikuláš z Gerßdorfu, Oto Jindřich z Driesenu, Filip Ludvík ze Sinzerdorfu)
braniborský markrabě	vyslanci Friedricha III. (Silvestr Jakub z Danckelmannu, Mikoláš Bartoloměj z Dancklemannu)
bavorský vévoda	Maxmilián II. Emanuel

2. Jmenný seznam pasovaných říšských rytířů při korunovaci Josefa I. římským králem v Augšpurku 26. ledna 1690

Pořadí	Jméno pasovaného rytíře	Zastávaný úřad
1.	Bedřich Dětfich z Dalberku	Komorník ve Wormsu
2.	Leopold Ignác z Ditrichštejna	Císařský a královský komorník
3.	Karel Filip z Pappenheimu	Dědičný říšský maršálek
4.	Melichar Bedřich ze Schönbornu	Císařský komorník a maršálek mohučského arcibiskupa Anselma z Ingelheimu
5.	Jan ze Schönbornu	Císařský komorník a nejvyšší lovcí mohučského arcibiskupa Anselma z Ingelheimu
6.	Jan Kašpar z Cobenzelu	Císařský komorník
7.	Leopold ze Strasoldu	Císařský komorník
8.	Josef Antonín z Weissenwolffu	Císařský komorník
9.	Jan Kerz	Císařský komorník
10.	František Adolf z Ingelheimu	Císařský komorník a tajný rada mohučského arcibiskupa Anselma z Ingelheimu
11.	Kazimír Bedřich z Kesselstadtu	Císařský komorník
12.	Michael Esterházy	Císařský komorník
13.	Gábor Esterházy	Císařský komorník
14.	Jakub Arnošt z Leßle	Královský komorník
15.	Filip ze Stadia	Tajný rada mohučského arcibiskupa Anselma z Ingelheimu
16.	František Arnošt z Pallinku	Kapitán pěší gardy mohučského arcibiskupa Anselma z Ingelheimu a nejvyšší štolmistr
17.	Karel Kašpar z Leyenu	Neuveдено
18.	Filip Kryštof z Kaßenu- Ellenbogenu	Dvorní maršál mohučského arcibiskupa Anselma z Ingelheimu
19.	Jan Bedřich z Eggu	Komorník saského kurfiřta Jana Jiřího III.

20.	August Ferdinand z Pflügeneru	Maršálek saského kurfiřta Jana Jiřího III.
21.	Petrus de Gouder z Beauregardu	Vrchní velitel císařských vojsk
22.	Johan Jiří z Meusebachu	Kapitán gardy mohučského arcibiskupa Anselma z Ingelheimu

3. Seznam korunovačních ražeb k říšské korunovaci Josefa I. v Augšpurku, včetně jejich popisu a autorů

Typ ražby	Autor ražby	Avers	Revers
Medaile	Filip Jindřich Müller	Uprostřed kruhový medailon s dvojportrétem Leopolda I. a Eleonory Magdaleny Falcko-Neuburské. Kolem sedm kruhových medailonů s portréty kurfiřtů, jež jsou spojeny listy a šestilistými růžicemi. Opis:LEO:MAG:ROM:IMP:P.F.ELE:MAGD:TER:ROM:IMP	Uprostřed strom, v jehož koruně je poprsí Josefa I. s říšskou korunou na hlavě. Každý plod na stromě nese písmeno a společně tvoří heslo Amore et timore. Nahoře je Boží oko. Pod stromem vlevo sedí personifikace Germánie, vpravo Hungarie s opřenými štíty jednotlivých zemí. Opis: FILIUS ACCRESCENS IOSEPH-FILIUS ACCRESCENS
Medaile	Martin Brunner, Johan Färber	Korunované poprsí Josefa I., ve věnci z vavřínových větví. Věnc je ovitý stuhou s nápisem : IOSE=/ PHVS·1·/ ARCH:AV=/ ST:GERMA=/ NIAE·HVN=/ GARIAE/ REX·C·PRIVIL·CAES·M/. Opis: DOMINUM FORMIDABUNT ADVERSARY EIUS ET DABIT IMPERIUM REGI SUO.1 REG. CAP 2.	Rodový strom s portrétními medailony římských králů z rodu Habsburků od Rudolfa I. do Leopolda I. Nad prostředním medailonem stuha s nápisem: IUSTITIA EIUS MANET. Opis: POTENS IN TERRA ERIT SEMEN EIUS - GENERATIO RECTORUM BENEDICETUR. Na hraně nápis: FORTVNATA NOVOGAVDE GERMANIA REGE, ISTE TUUS CVUSTOS, VLTOR ES HOSTIS ERIT.
Medailon	Friedrich Kleinert, Filip Jindřich Müller	Portrét Josefa I. s vavřínovým věncem na hlavě. Pod portrétem dva orli drží nápis ve třech řádcích: VIVAT IOSEPHVS !/ TE VTONIAE REX ET/ DELICIVM. Opis: IOSEPHVS · DG · ROMANORVM ET HVNGARIAE REX	Alegorie korunovace - Personifikace Germánie korunuje římskou korunou Josefa I. Vlevo přihlíží personifikace Hungariae, vpravo Bohemiae opřené o oválné štíty se znaky Uher a Čech. Každá z nich drží příslušnou královskou korunu a v pozadí je trůn. Dole třířádkový nápis: INAVGVR·AVGVSTAE/ VINDELIC·D·26 IAN·/ MDCXC a pod ním značeno P·H·M. Opis: IN PROLEM TRANSCURRIT GLORIA PATRUM.
Medaile	Filip Jindřich Müller	Alegorie korunovace - Personifikace Germánie korunuje římskou korunou Josefa I. Vlevo přihlíží personifikace Hungariae, vpravo Bohemiae opřené o oválné štíty se znaky Uher a Čech. Každá z nich drží příslušnou královskou korunu	Sedící žena s palmovou ratolestí a se čtyřmi dětmi. Opis: VINCIT OMNIA

		a v pozadí je trůn. Dole třířádkový nápis: INAVGVR·AVGVSTAE/ VINDELIC·D·26 IAN·/ MDCXC a pod ním značeno P·H·M. Opis: IN PROLEM TRANSCURRIT GLORIA PATRUM.	
Medaile	Filip Jindřich Müller, Fridrich Kleinert	Alegorická postava drží na stuze tři korunované madailony s portréty Leopolda I., Josefa I. a Eleonory Magdaleny. Nahoře jsou tři slunce. Dole třířádkový nápis: A DEO CORONATIS/ VITA ET VICTORIA/ MDCXC. Opis: VNO SPLENDORE CORUSCANT	Tři alegorické postavy Panonie, Bohemie a Germánie se znaky Uher, Čech a císařským dvojhlavým orlem. Dole čtyřřádkový nápis: BENEDITIONES PATRIS IOSEPHI/ CONFORTATE SUNT BENE-/ DITIONIBUS PATRUM/ EIUS GEN·49·V·26·Pod ním PHM. Na hraně: IOSEPHVS·LEOPOLDUS ET ELONORA TRIVMPHENT·AVGVSTIVIVANT SORTIS HONORE PARES
Medaile	Filip Jindřich Müller	Alegorická postava drží na stuze tři korunované madailony s portréty Leopolda I., Josefa I. a Eleonory Magdaleny. Nahoře jsou tři slunce. Dole třířádkový nápis: A DEO CORONATIS/ VITA ET VICTORIA/ MDCXC. Opis: VNO SPLENDORE CORUSCANT	Uprostřed podstavec s bustou Josefa I. s římskou korunou. Na podstavci anděl dokončuje vysekávání nápisu: IOSEPHUS/REX/VNGARIAE/CORONATVS/IN/REGEM/ ROMANORVM/AVGVSTAE/D·26·IAN/1690. vlevo je podstavec se znakem a bustou Ludvíka XIV. a vpravo se znakem a bustou Suleimana. Podstavce jsou spojeny řetězy. Opis: NEC PLURI-BUS IMPAR. Hrana: AVSTRIAE ELECTA IVSTE OMNIA VINCIT
Medaile	Johan Färber, Martin Brunner	Josef I. v oděvu římského legionáře, s žezlem, mečem a římskou korunou na hlavě, stojí na štítu, jenž je držen sedmi rukama vystupujícími z oblak. Dole na stuze rozvinuté po obvodu nápis: CONCORDIA RES PARVAE CRESCVNT. Opis: ET HUNC-EXALTAT.	Vlevo stůl před závěsem s korunovačními klenoty na podušce. Vpravo Ludvík XIV. vztahuje ruku po římské koruně a v tom mu brání Boží ruka s mečem vstupujícím oblak za stolem. Dole stuha s nápisem: SVSTINE ET ABSTINE. Opis: HUNC HUMILIAT. Hrana: IOSEPHVS·I·FELIX IMPERIO GAVDEAT AVGVSTAE CORONATVS·26 IAN.
Medaile	Martin Brunner	Josef I. mezi rodiči, nad ním vystupuje z oblak ruka s římskou korunou. Dole třířádkový nápis: IOSEPHUS·I·ROM·REX/CORONATVS·AVG.	Josef I. klečící před oltářem a církevní a světský hodnostář mu předávají korunovační insignie. Dole třířádkový nápis: IOSEPHUS·I·REX HUNGAR/CORONATUS 9 DECEM/687

		VIND·/·26·IAN·1690. Opis: HIC PREFECTUS: EST ELECTUS A DEO DATUS CORONATUS	
Medaile	Martin Brunner	Josef I. mezi rodiči, nad ním vystupuje z oblak ruka s římskou korunou. Dole třířádkový nápis: IOSEPHUS·I·ROM·REX/CORONATVS·AVG. VIND·/·26·IAN·1690. Opis: HIC PREFECTUS: EST ELECTUS A DEO DATUS CORONATUS	Pohled na město Augšpurk, nad nímž je městský znak. Opis: VRBS AVGSPVRGAE
Medaile	Neznámý	Portrét Josefa I. Opis: IOSEPHUS I HUNGARORUM ROMANORUM REX	Pohled na Augšpurk, nad nímž letí orel s vavřínovou větví v zobáku a s korunou v pařátech. V popředí delfín ve vodách chrlící vodu. Dole třířádkový nápis: AUGUSTAE VINDELI/CORUM/MDCXC. Opis: NON HAEC VENIT AD PASTI-GIA DELPHIN
Medaile	Johan Reinhardt Engelhard	Koruna nesená čtyřmi sloupy. Opis: ORDO-OMNIS	Orel. Opis: FIDELIS-DEO-CAESARQVE
Medaile	Jiří Hautsch, Lazar Gottlieb Lauffer	Poprsí Josefa I. v bohatě zdobeném oděvu s římskou korunou na hlavě. Pod poprsím G.H. Opis: VIDETE REGEM IN DIADEMATE IN-DIE LAETITIAE CORDIS SVI	Josef I. klečící na podušce. Na hlavě má římskou korunu a přes ramena korunovační plášť s hermelínovým límcem. Nahoře je zářící Boží oko. Dole třířádkový nápis IOSEPH·I·D·G·ELECT·ET·CORON·REX ROMAN·/AVG·VIND·MDCXC. Dole LGL. Opis: DABO TIBI VT NVLLVS-FVERIT SIMILIS TVI.
Medaile	Johan Jakob Wolrab, Johan Färber	Dvojportrét Leopolda I. a Josefa I. Nahoře římská koruna. Opis: GLORIA PATRI-ET FILIO	Mezi vavřínovými větvemi iniciály LI a pod tím je osmiřádkový nápis: POST QUINAS REGUM DECA/DES REX ELIGOR.INDE NOMI/ NA QUAE PATRIS ME QUOQUE/SIGNA NOTANT HINC FELIX/ OMEN GERMANIA SUMAT.E/UNDEM CUM GRANDIFA/ Opis: EGO ET PATER UNUM SUMUS. Hrana: IOSEPHVS LI GERMANIAE REX DIV VIVAT AC GVBERNET.
Medaile	Filip Jindřich	Portrét Leopolda I. s vavřínovým věncem na hlavě. Předním drží orel portrét Josefa I. Opis: AVSTRIAE SE DVPLO	Dvě slunce nad krajinou. Opis: ALTER ET IDEM

	Müller	MIRATVR SOLE	
Medaile	Neznámý	Poprsí Josefa I. s vavřínovým věncem na hlavě a se lví hlavou na prsou. Vpravo na podložce korunovační klenoty. Opis: JOSEPHUS·I·DG·REX·HUNGAR·CORON·IN REGEM ROMAN·A 1690	Šestiřádkový nápis: PANNONIAE MODO/REX FACTVS IOSEPHVS/AGENTE SOLERTER/SOPHIE FIT QVUQ/TEVTONIAE
Medaile	Jiří Hautsch	Portrét Josefa I. zředu v brnění. Pod ním GH. Opis: IOSEPHVS I REX VNGARIAE, ARCHIDVX AVSTRIAE, AVGVSTAE IN REGE/ ROMANORVM VNCTVS DIE XXVI IANV A MDCXC	Uprostřed oltář s nápisem: INTER/ARMA a na něm leží na podušce meč, žezlo a říšské jablko. Po stranách vystupují z oblak ruce a drží nad oltářem císařskou korunu. Od rukou šlehají blesky na prchající francouzské a turecké vojsko. Nahoře nad korunou je Boží oko. Opis: BENEDICTIONES Fiant IN CAPITE IOSEPH GENES 49 G
Medaile	Johan Kittel	Portrét Josefa I. s římskou korunou na hlavě. Pod portrétem na podložce jsou zbraně a nápis ve dvou řádcích IOSEPHVS I/ ROM REX	Nahoře v oblacích je vítr, který fouká na měsíc nad Konstantinopolí a na slunce nad Paříží. Dole nápis ve dvou řádcích XXVI. IANVAR/MDCXC. Opis: ORTVM INTER ET OCCASVM SPIRANT AVSTRI
Medaile	Jiří Hautsch	Poprsí Josefa I. s vavřínovým věncem na hlavě, s Řádem zlatého rouna na krku a se lví hlavou na rameně. Opis: IOSEPH I D G - ROM ET HVNG REX	Mezi rozhrnutými závěsy uprostřed je stůl, na kterém jsou na podušce uloženy korunovační klenoty. Dole třířádkový nápis: CORON REX ROM/ D 26 IAN A 1690/AVG VIND. Hrana: AMORE ET TIMORE.
Medaile	Johan Höhn mladší	Uprostřed je monogram LEOPOLDVS. Nad tím drží dva andělé římskou korunu. Po stranách je česká a uherská koruna.	Dva andělé drží římskou korunu nad monogramem IOSEPHVS.
Medaile	Johan Reinhard Engelhard	Poprsí Josefa I. s vavřínovým věncem na hlavě. Při dolním okraji I·E·F. Opis: VERE DE LICIVM-ORBIS REX-IOSEPHVS EXTAT.	Slunce svítí na korunovaného orla sedícího na krychlích s nápisem ANN/169 a IMMO/TUS. Na obloze jsou oblaka. Opis: VIRTUTEM-IOVA CORONAT
Medaile	Neznámý	Portrét Josefa I. zprava v brnění a v plášti. Opis: IOSEPHVS·I - REX·ROMANO.	Jednohlavá orlice s uherským štítkem. Po stranách letopočet 16-90.
Medaile oválná	Filip Jindřich Müller, Fridrich	Dvojportrét Leopolda I. a Josefa I. s vavřínovými věnci na hlavě. Dole P-H-M. Opis: LEOPOLDUS ET IOSEPHUS D-G-IMPER-ET REX ROM.	Starý a mladý orel vylétající z hnízda na skále ke slunci. Vpravo dole je hořící les a nad ním měsíc. Opis: NEC RABIDAE SOLIS TAE DAE, NEQ CORNUA LUNAE TERRENT, QUIN PIGNUS GENEROSUM DUCAT AD

	Kleinen		ALTA. Hrana: IMPERIUM DUPLO LEOPOLDUS SOLE SERENAT-AO-1690
Medaile oválná	Paul Seel	Korunovační scéna a nad tím svatý Josef držící v pravé ruce dvě žezla a v levé tři lilie. Dole letopočet 1690.	Pohled na město Augšpurk od východu. Nad městem klečí na oblaku svatý Josef se třemi liliiemi v levé ruce. Kolem něho je trojjediný Bůh. Bůh syn s mečem a svatým Duchem s žezlem. Vpravo je štítek s císařským dvojhlavým orlem, vlevo s augšpurskou šiškou.
Žeton	Neznámý	Poprsí Josefa I. Opis: IOSEPH D-G-ROM:GER:HUN:REX	Římská koruna nad dvěma palmovými větvemi a pod tím třířádkový nápis: CORONAT/XXVI IANV:/MDCXC. Dole je městská piniová šiška mezi dvěma podkovami.
Žeton	Neznámý	Římská koruna držaná dvěma anděly, kteří drží každý palmovou větev. Pod tím je sedmiřádkový nápis IOSEPHUS/REX UNGARIAE/CORONATUS/IN REGE ROMANOR/AVGUSTAE/DIE 26 IANV/1690.	Uprostřed je meč ovinutý vavřínovou ratolestí a nahoře je zářící Boží oko. Opis: AMORE ET TIMORE.
Žeton	Neznámý	Římská koruna mezi dvěma palmovými větvemi a pod korunou je sedmiřádkový nápis: IOSEPHUS/REX UNGARIAE/CORONATVS/IN REGE ROMANORVM/AVGVSTAE/DIE 26 IANV/1690.	Uprostřed meč ovinutý vavřínovou ratolestí a nahoře je zářící Boží oko. Opis: AMORE ET TIMORE.

4. Ceník a popis jednotlivých ubytovacích prostor pro členy panovnických a kurfiřtských dvorů v Augšpurku roku 1690

Popis ubytovacích prostor	Kvalita ubytování	Druh ubytování	Cena ubytování za týden
Tři velikosti ubytovacích prostor plně vybavených nábytkem a stolním nádobím. K dispozici postel s peřinami a hedvábným povlečením, koberce, záclony, křesla, stoly, židle, almary.	1. - nejvyšší kvalita	Panské pokoje	45 krejcarů
	2.	Střední pokoje	30 krejcarů
	3.	Nejmenší pokoje	22 krejcarů
Tři velikosti méně vybavených ubytovacích prostor. Nebyla zde k dispozici postel s příslušenstvím, pouze dřevěné lavice, stůl a obyčejné židle.	1.	Panské pokoje	36 krejcarů
	2.	Střední pokoje	24 krejcarů
	3. - nejnižší kvalita	Nejmenší pokoje	12 krejcarů

VIII.2 Obrazové přílohy

1. Mladý arcikníže Josef z doby jeho studií [převzato z Ivana ČORNEJOVÁ - Jiří RAK - Vít VLNAS, *Ve stínu tvých křídel... Habsburkové v českých dějinách*, Praha 1995, s. 129]
2. Dobové vyobrazení Augšpurku - rytina z norimberské kroniky z konce 15.; dobový plán města z poloviny 17. století Matyáše Meriana s vyznačením augšpurské radnice, Fuggerova domu a baziliky svatého Oldřicha a Afry [převzato z http://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Datei:Nuremberg_chronicles_-_Augusta_vendilicorum.png&filetimestamp=20060617125111; http://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Datei:Merian_Augsburg.jpg&filetimestamp=20071223000846]
3. Mědirytina Caspara Luykena, na které je zobrazen císařský trabant [převzato z Štěpán VÁCHA - Irena VESELÁ - Vít VLNAS - Petra VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna: česká korunovace 1723*, Praha-Litomyšl 2009, s. 71]
4. Vyobrazení císaře Leopolda I. jako slunečního boha Apollóna jedoucího ve zlatém voze na obloze [převzato z Friedrich B. POLLEROS, *Sonnenkönig und öesterreichische Sonne. Kunst und Wissenschaft als fortsetzung des Krieges mit anderen mitteln*, Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte 40, 1987, s. 393]
5. Vyobrazení latinské formule *Triumphus amoris* [převzato z digitální podoby díla Philip AYRES, *Triumphus amoris, de cunctis universi hujus incolis actus, emblematibus ac symbolis Latinis, Italicis, Gallicis, Germanicis, oculis exhibitus.: Oder: Die über den gantzen Erd-cräisz triumphirende Liebe, in nachdencklichen Sinn-bildern neben sehr curiosen lateinischen, italianischen, französischen und teutschen Bey-sprüchen auch kurtzweiligen Versen fürgestellet*, Augspurg 1695 [přístupné na http://archive.org/stream/triumphusamorisd00ayre#page/n13/mode/2up](http://archive.org/stream/triumphusamorisd00ayre#page/n13/mode/2up)]
6. Vyobrazení latinské formule *Vicit et superos amor*, jež zdobila dar císaře Leopolda I. [první rytina převzata z digitální podoby díla Mario PRAZ, *Studies in Seventeenth-century Imagery*, Roma 1975, s. 102; druhá rytina převzata z díla Arthura HENKELA - Albrechta SCHÖNE (edd.), *Emblemata. Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI. und XVII. Jahrhunderts*, Stuttgart 1976, s. 1742 [přístupné na http://emblems.let.uu.nl/va1618.html](http://emblems.let.uu.nl/va1618.html)]

7. Vyobrazení latinské formule *Conservat cuncta cupido*, jež zdobila dar císaře Leopolda I. [první rytina převzata z digitální podoby díla A. HENKEL - A. SCHÖNE (edd.), *Emblemata. Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI. und XVII. Jahrhunderts*, Stuttgart 1976, s. 47 přístupné na <http://emblems.let.uu.nl/va1618.html>, druhá grafika je od Hieronima Wierixe přístupná na <http://www.geheugenvannederland.nl/?/en/items/BVB01xxCOLONxxBDH9840PK>]
8. Vyobrazení latinské formule *Virtutis radix amor*, jež zdobila dar císaře Leopolda I. [první rytina převzata z digitální podoby díla A. HENKEL - A. SCHÖNE (edd.), *Emblemata. Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI. und XVII. Jahrhunderts*, Stuttgart 1976, s. 1648; druhá rytina je z díla Sebastian SANTIAGO LOPEZ (ed.), *Lectura crítica de la Amorum Emblemata de Otto Vaenius. Lectura y significado de los emblemas*, Bol. del Museo e Instituto Camón Aznar 21, 1985, s. 21 přístupné na <http://emblems.let.uu.nl/va1618.html>]
9. Anselm František z Ingelheimu - arcibiskup mohučský [převzato z Lorenc GÖBELS - Gottlieb GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen Beeder Römm. kayserl. wie auch Der Röm. königl. Majestäten und dann sämtlicher herren herren Chur-Fursten deß H. Röm. Reichs, wie Selbige auf dem Röm. königl. Wahl-Tag in des H. Röm. Reichs Freyen Statt Augspurg im Jahr 1689 und 1690*, Augsburg 1690]
10. Josef Klement Bavorského - arcibiskup kolínský [převzato z Lorenc GÖBELS - Gottlieb GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen Beeder Römm. kayserl. wie auch Der Röm. königl. Majestäten und dann sämtlicher herren herren Chur-Fursten deß H. Röm. Reichs, wie Selbige auf dem Röm. königl. Wahl-Tag in des H. Röm. Reichs Freyen Statt Augspurg im Jahr 1689 und 1690*, Augsburg 1690]
11. Jan Hugo z Orsbeku - arcibiskup trevírský [převzato z Lorenc GÖBELS - Gottlieb GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen Beeder Römm. kayserl. wie auch Der Röm. königl. Majestäten und dann sämtlicher herren herren Chur-Fursten deß H. Röm. Reichs, wie Selbige auf dem Röm. königl. Wahl-Tag in des H. Röm. Reichs Freyen Statt Augspurg im Jahr 1689 und 1690*, Augsburg 1690]
12. Filip Vilém Falcko-Neuburský [převzato z Lorenc GÖBELS - Gottlieb GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen Beeder Römm. kayserl. wie auch Der Röm. königl. Majestäten und dann sämtlicher herren herren Chur-Fursten deß H.*

- Röm. Reichs, wie Selbige auf dem Röm. königl. Wahl-Tag in des H. Röm. Reichs Freyen Statt Augspurg im Jahr 1689 und 1690, Augsburg 1690]*
13. Maxmilián II. Emanuel Bavorský [převzato z Lorenc GÖBELS - Gottlieb GÖBELS, *Eigentliche Abbildungen Beeder Römm. kayserl. wie auch Der Röm. königl. Majestäten und dann sämtlicher herren herren Chur-Fursten deß H. Röm. Reichs, wie Selbige auf dem Röm. königl. Wahl-Tag in des H. Röm. Reichs Freyen Statt Augspurg im Jahr 1689 und 1690, Augsburg 1690.*]
 14. Zasedací pořádek kurfiřtského kolegia v chóru kostela při volbě Matyáše I. císařem Římsko-německé říše v roce 1612 [převzato z Deutsches Dokumentationszentrum für Kunstgeschichte - Bildarchiv Foto Marburg, přístupné online na <http://www.europeana.eu/portal/record/08501/87121229091A92A37A2F3991B54DC3BB858E87FD.html?start=1&query=title%3A%22Im+Chor+zur+Wahl...%22+Kurf%C3%BCrsten+im+Dom+anl%C3%A4sslich+der+Kaiserwahl+von+Kaiser+Matthias+I.%22&startPage=1&rows=12>]
 15. Karel Veliký s říšskými korunovačními klenoty od Albrechta Dürera z roku 1513 [převzato z *Historisches Lexikon Bayerns* dostupné online na http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/document/artikel_45392_bilder_value_5_reichskleinodien1.jpg]
 16. Říšská koruna Karla Velikého [převzato z Julius von SCHLOSSER, *Die Schatzkammer des allerhöchsten Kaiserhauses in Wien. Dargestellt in ihren vornehmsten Denkmälern*, Wien 1918, s. 26]
 17. Říšské jablko a korunovační žezlo [převzato z Julius von SCHLOSSER, *Die Schatzkammer des allerhöchsten Kaiserhauses in Wien. Dargestellt in ihren vornehmsten Denkmälern*, Wien 1918, s. 28]
 18. Soubor říšských korunovačních klenotů [převzato z Heinz SCHOMANN, *Kaiserkrönung. Wahl und Krönung in Frankfurt nach Bildern der Festbücher*, Dortmund 1982, s. 129]
 19. Korunovační ornát budoucího římského krále [převzato z Julius von SCHLOSSER, *Die Schatzkammer des allerhöchsten Kaiserhauses in Wien. Dargestellt in ihren vornehmsten Denkmälern*, Wien 1918, s. 23]
 20. Korunovace arciknížete Josefa římským králem v bazilice svatého Oldřich a Afry v Augšpurku 26. ledna 1690 [převzato z *Theatrum europaeum XIII*, Frankfurt am Main 1689]

21. Korunovace arciknížete Josefa římským králem v bazilice svatého Oldřicha a Afry v Augšpurku 26. ledna 1690 [převzato z Štěpán VÁCHA - Irena VESELÁ - Vít VLNAS - Petra VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna: česká korunovace 1723*, Praha-Litomyšl 2009, s. 431]
22. Slavnostní procesí z katedrály po korunovaci Matyáše I. římsko-německým císařem v roce 1612 [převzato z Arthus GOTTHARD - Johann Theodor de BRY - Jacques de ZETTER - Johann GELLE, *Electio et coronatio sereniss. potnetiss. et invictiss. principis et Dn. Dn. Matthiae I. electi Rom. Imperat. semper augusti etc.*, Frankfurt am Main 1612, s. 7]
23. Augšpurská radnice - mědirytina Matthäuse Meriana z poloviny 17. století [převzato z digitální podoby díla Matthäus MERIAN, *Topographia Sueviae*, Frankfurt am Main 1643]
24. Zlatý sál na augšpurské radnici - mědirytina z 18. století [převzato z Hermann KIEßLING, *Der Goldene Saal und die Fürstenzimmer im Augsburger Rathaus*, München 1997, s. 105]
25. Augustova kašna před augšpurskou radnicí - rytina Lukáše Kiliána z roku 1563 [převzato z http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lukas_Kilian_Augustusbrunnen_Augsburg.jpg.]
26. Tradiční pečení vola při korunovačních slavnostech na augšpurském náměstí před radnicí [převzato z Heinz SCHOMANN, *Kaiserkrönung. Wahl und Krönung in Frankfurt nach Bildern der Festbücher*, Dortmund 1982, s. 129; http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kr%C3%B6nung_Maximillian_II._Ochse.jpg.]
27. Zlatá pamětní mince rozhazovaná při korunovaci Josefa římským králem [převzato z http://www.numismatika.cz/CNS-Praha/P054_Katalog/054kat1101.htm]
28. Korunovační medaile s výjevem z korunovace a s motivy korunovačních klenotů [převzato z <http://www.smb.museum/ikmk/object.php?id=18215956&size=0&content=0&side=1>; Emil NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby habsburské monarchie v letech 1526 - 1918. 2. díl. Korunovační klenoty, obřady a ražby. Soupis korunovačních ražeb Ferdinand II. - Josef I. 1619 - 1711*, Štůty 1992, s. 193, 194]

29. Městský znak Augšpurku z 16. století [převzato z <http://www.virtuelles-kupferstichkabinett.de/?subPage=search&selTab=3¤tWerk=37665>]
30. Korunovační medaile s motivy orla [převzato z Emil NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby habsburské monarchie v letech 1526 - 1918. 2. díl. Korunovační klenoty, obřady a ražby. Soupis korunovačních ražeb Ferdinand II. - Josef I. 1619 - 1711*, Štíty 1992, s. 193, 194]
31. Korunovační medaile s portréty jednotlivých příslušníků habsburského rodu [převzato z Emil NOVÁK, *Korunovace a korunovační ražby habsburské monarchie v letech 1526 - 1918. 2. díl. Korunovační klenoty, obřady a ražby. Soupis korunovačních ražeb Ferdinand II. - Josef I. 1619 - 1711*, Štíty 1992, s. 193, 194]
32. Hodovní sál při korunovační hostině na radnici [převzato z http://www.ub.uniheidelberg.de/allg/benutzung/bereiche/handschriften/rituale/exponate/sektion3/III_06.html]

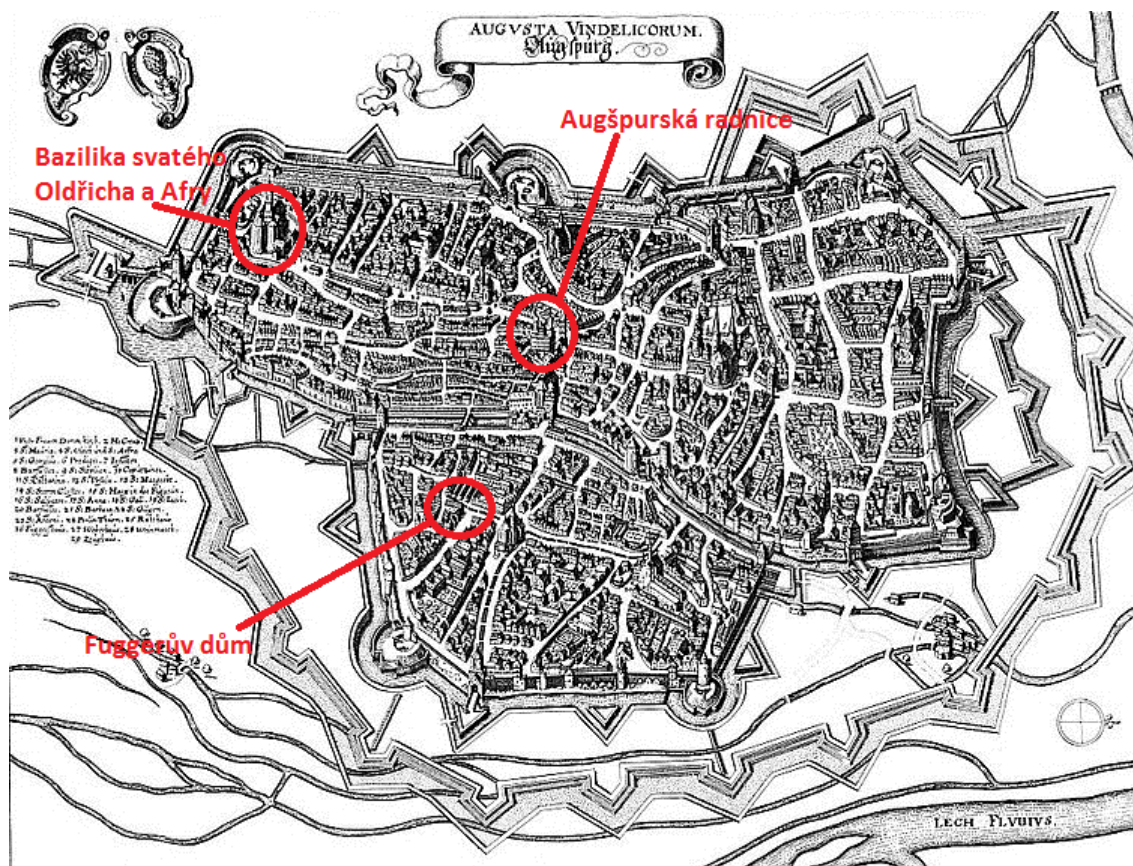
Obr. 1 Mladý arciknížete Josef z jeho doby studií - detail z univerzitní teze Franze z Waffenberka

Obr. 2 Dobové vyobrazení Augšpurku - rytina z norimberské kroniky z konce 15. století
a vyobrazení Augšpurku z poloviny 17. století Matyáše Merian

Umístění augšpurské radnice, Fuggerova domu a baziliky svatého Oldřicha a Afry na
dobovém plánu města z poloviny 17. století

Obr. 3 Mědirytina císařského trabanta

Obr. 4 Vyobrazení císaře Leopolda I. jako slunečního boha Apollóna jedoucího ve zlatém voze na obloze

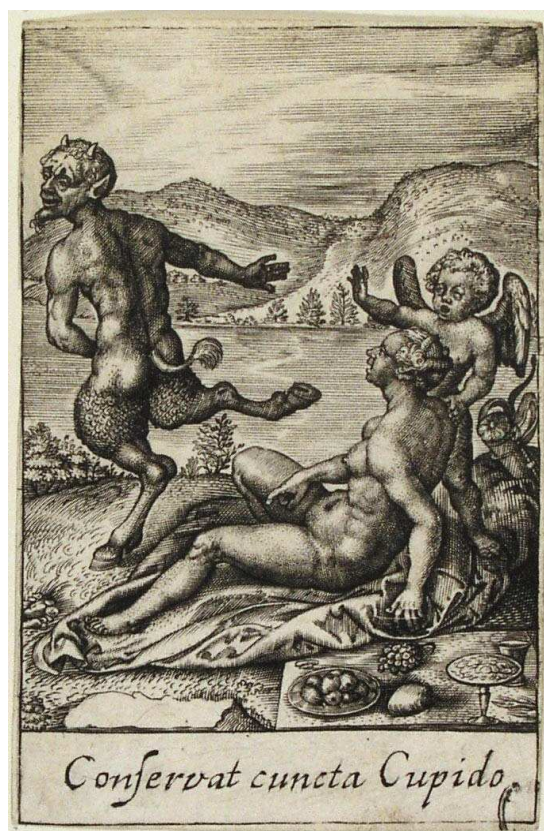
Obr. 5 Vyobrazení latinské formule *Triumphus amoris*

Obr. 6 Vyobrazení latinské formule *Vicit et superos amor*, jenž zdobila dar císaře Leopolda I.

Obr. 7 Vyobrazení latinské formule *Conservat cuncta cupido*, jež zdobila dar císaře Leopolda I.

Obr. 8 Vyobrazení latinské formule *Virtutis radix amor*, jež zdobila dar císaře Leopolda I.

Obr. 9 Anselm František z Ingelheimu - arcibiskup mohučský

Obr. 10 Josef Klement Bavorský - arcibiskup kolínský

Obr. 11 Jan Hugo z Orsbeku - arcibiskup trevírský

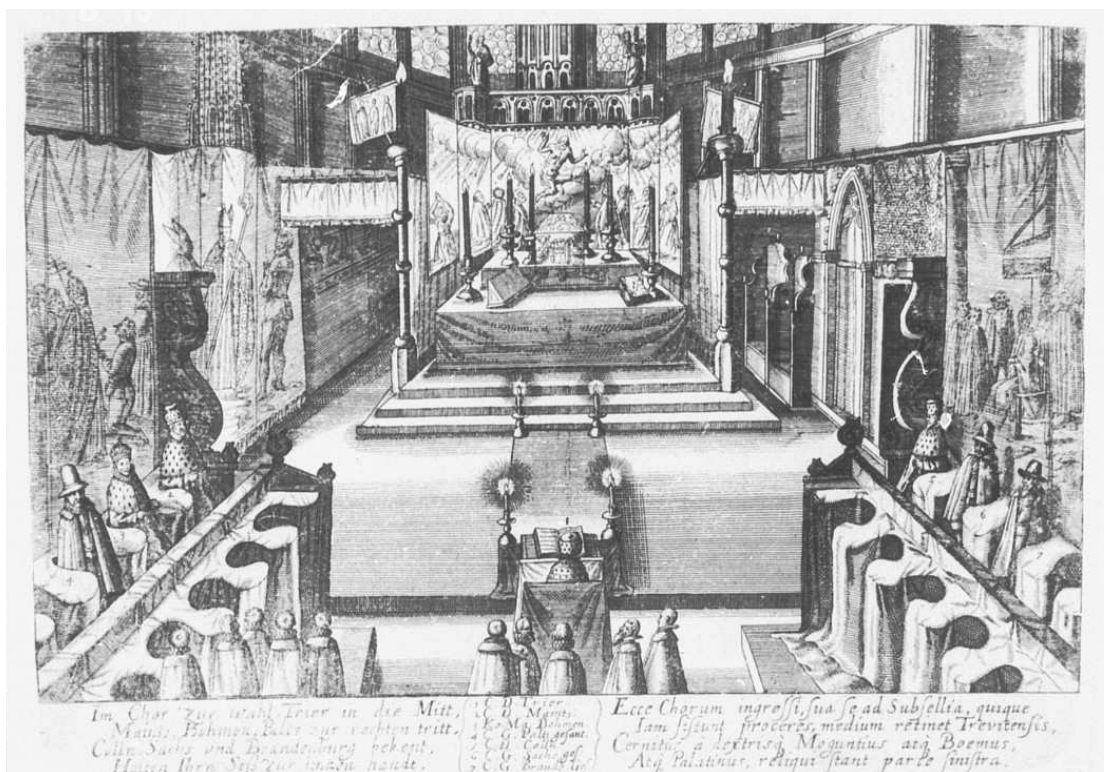
Obr. 12 Filip Vilém Falcko-Neuburský

Obr. 13 Maxmilián II. Emanuel Bavorský

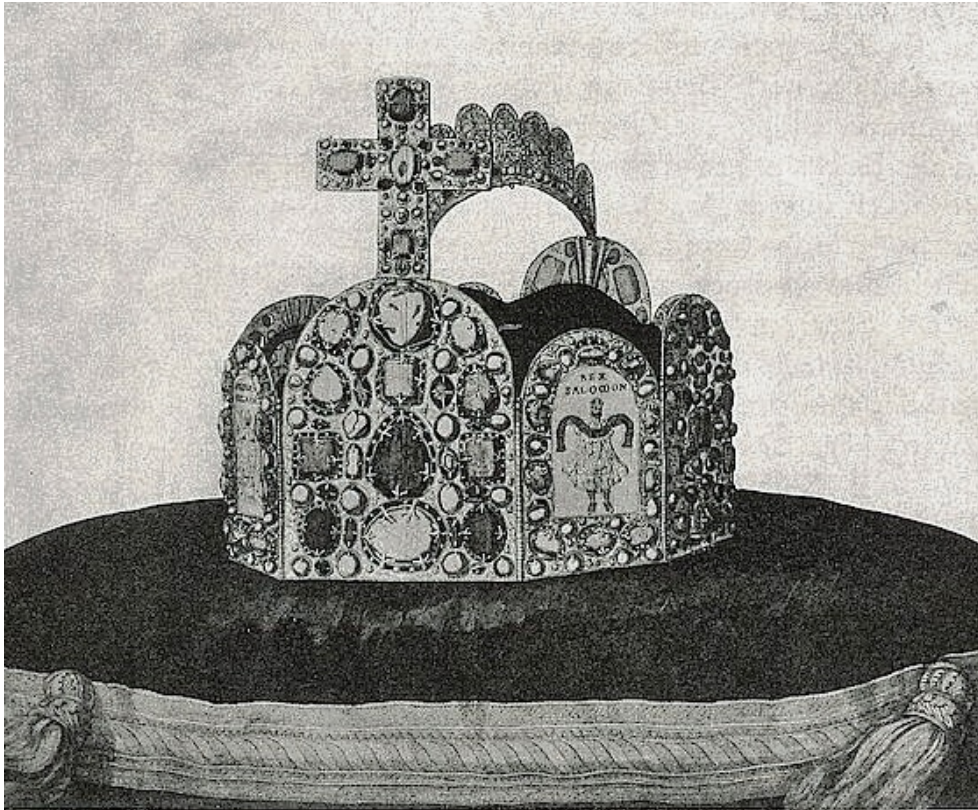
Obr. 14 Zasedací pořádek kurfiřtského kolegia v chóru kostela při volbě Matyáše I. císařem Římsko-německé říše v roce 1612

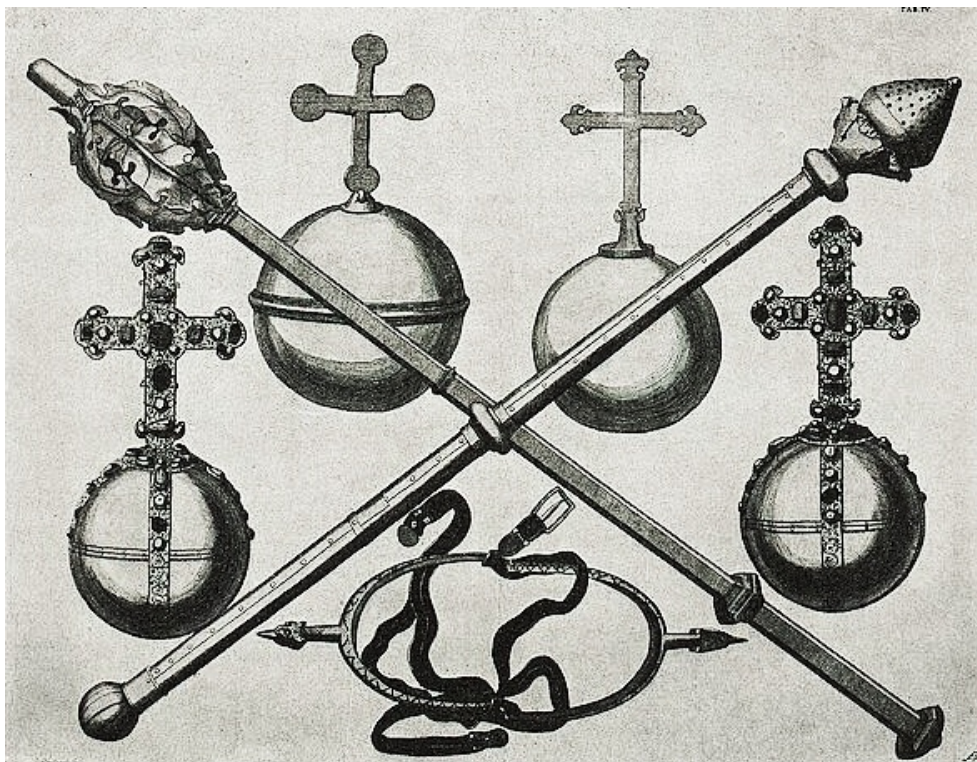
Obr. 15 Karel Veliký s říšskými korunovačními klenoty
od Albrechta Dürera z roku 1513

Obr. 16 Říšská koruna Karla Velikého

Obr. 17 Říšské jablko a korunovační žezlo

Obr. 18 Soubor říšských korunovačních klenotů

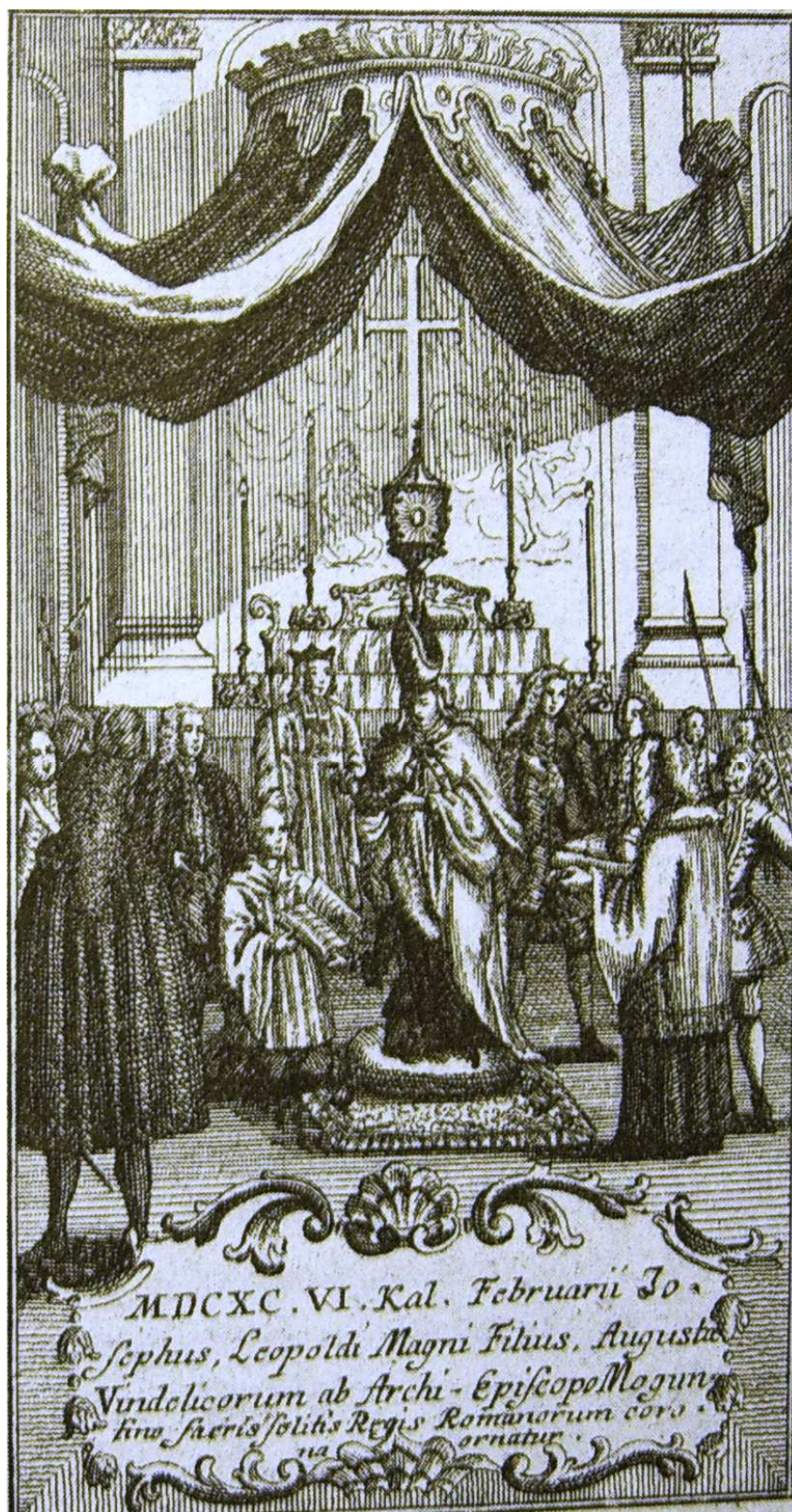
Obr. 19 Korunovační ornát budoucího římského krále

Obr. 20 Korunovace arciknížete Josefa římským králem v bazilice svatého Oldřich a Afry v Augšpurku 26. ledna 1690

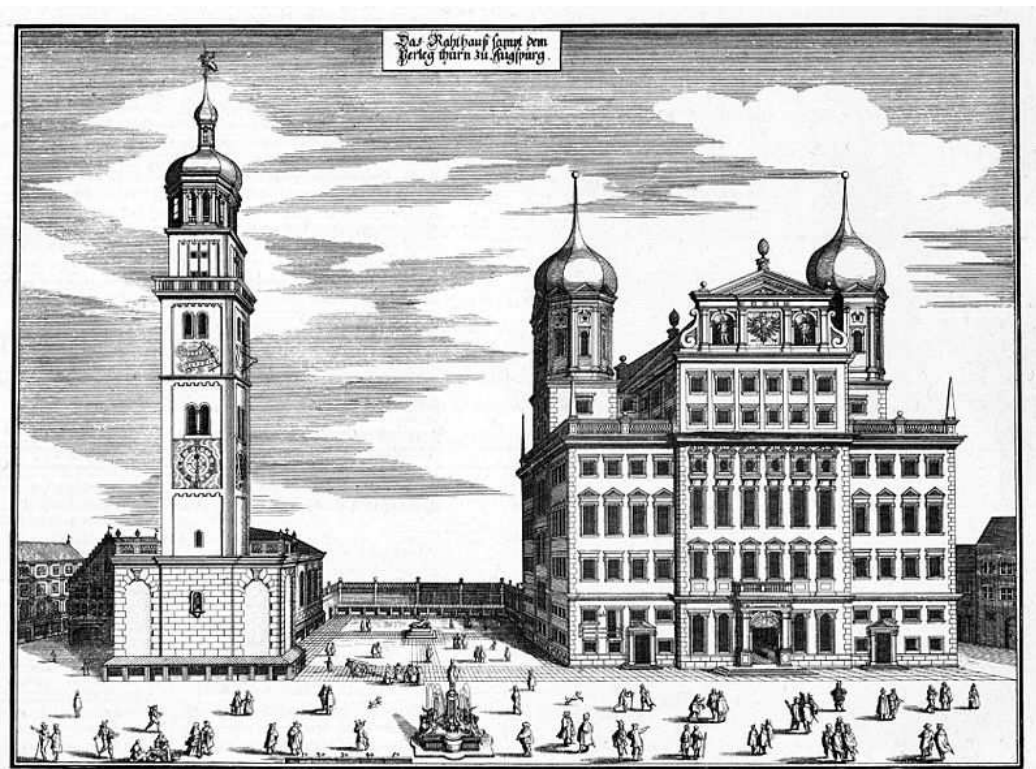
Obr. 21 Korunovace arciknížete Josefa římským králem v bazilice svatého Oldřich a Afry v Augšpurku 26. ledna 1690

Obr. 22 Slavnostní procesí z katedrály po korunovaci Matyáše I. římsko-německým císařem v roce 1612

Obr. 23 Augšpurská radnice - mědirytina Matthäuse Meriana z poloviny 17. století

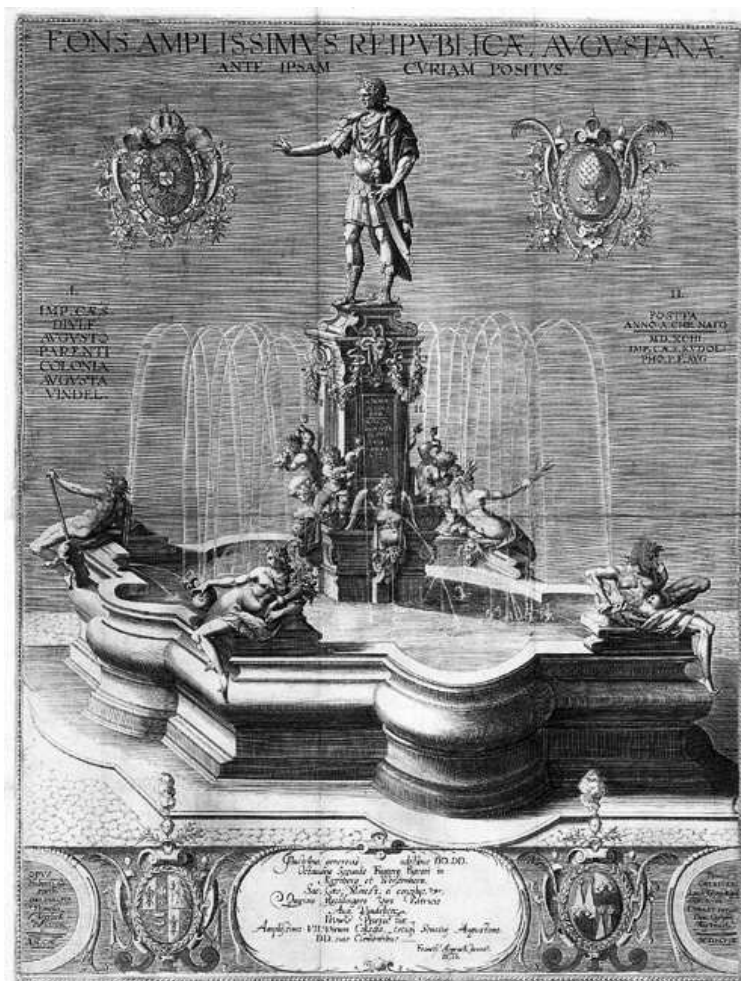
Obr. 23 Zlatý sál na augšpurské radnici - mědirytina z 18. století

Prospect du premier Appartement des Princes vers le Côté au des Concertes marqué C. dans le Plan. *Perspectivischer Anblick der ersten Fürsten-Stuben gegen dem Eisenberg in dem Grundriß mit Lit. C. angedecket*

Obr. 24 Augustova kašna před augšpurskou radnicí

- rytina Lukáše Kiliána z roku 1563

Obr. 25 Tradiční pečení vola při korunovačních slavnostech na augšpurském náměstí před radnicí

Warhafftige Contrafactur des Ochsen/ so auff Maximilian/
Röm. Kön. Ad. Crönung/ den vier vnd zwenzigsten Wincermomats/ desz Lau/
fend fünff hundert vnd zwoes vnd sechzigsten jars/ zu Franckfurt am
Mayn vor dem Römer gebracht
worden.

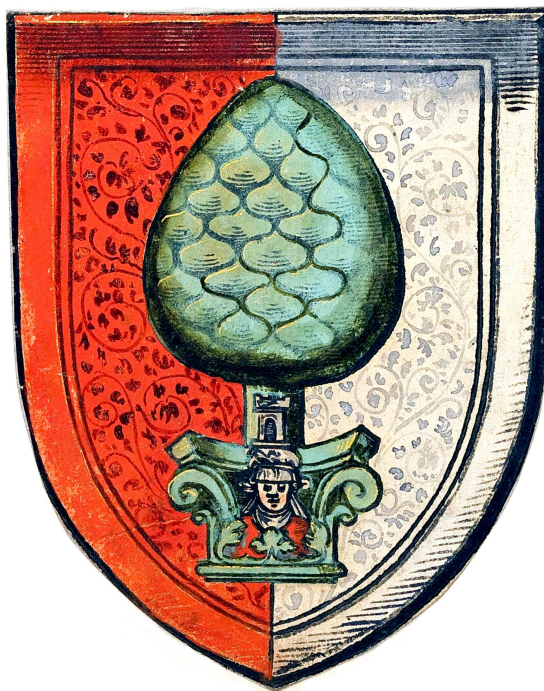
Obr. 27 Zlatá pamětní mince rozhazovaná při korunovaci Josefa římským králem

Obr. 28 Korunovační medaile s výjev z korunovace a s motivy korunovačních klenotů

Obr. 29 Městský znak Augšpurku z 16. století

Obr. 30 Korunovační medaile s motivy orla

Obr. 31 Korunovační medaile s portréty jednotlivých příslušníků habsburského rodu

Obr. 32 Hodovní sál při korunovační hostině na radnici

